

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРЕДСТАВНИЦТВО МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
З МІГРАЦІЇ (МОМ) В УКРАЇНІ
ВБО «УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД «БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ»

ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ. БЕЗПЕКА ЖИТТЯ. ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ

Методичний посібник для виховної роботи з учнями 1—4 класів
з питань попередження торгівлі людьми

Схвалено для використання в освітньому процесі

Київ – 2021

Автори-упорядники:

Бойчук Н. І., заступник директора з виховної роботи ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 м. Копичинці Тернопільської області;

Заруцька О. В., експертка ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей», фахівчиня з питань комунікації;

Нагула О. Л., експертка ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей», кандидат психологічних наук, травматерапевт;

Цюман Т. П., голова правління ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей», доцент кафедри психології особистості та соціальних практик Інституту людини Київського університету ім. Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент;

Чопик С. В., викладач кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, кандидат психологічних наук.

Наукове керівництво та загальне редагування: Цюман Т. П.

Рецензенти:

Сергеєнкова О. П., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології особистості та соціальних практик Інституту людини Київського університету ім. Бориса Грінченка;

Радчук Г. К., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка;

Кисіль М. В., вчитель початкових класів Криворізької спеціалізованої школи І-ІІІ ст. № 70 Криворізької міської ради Дніпропетровської області.

Рішенням експертної комісії з психології та педагогіки (протокол № 3 від 29.09.2021 р.) надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі». Зареєстровано в Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 7.0005-2021.

Методичний посібник «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» для початкової школи розроблений у межах проєкту «Попередження торгівлі людьми шляхом формування життєвих компетентностей дітей», що впроваджений ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей» у співпраці з Представництвом Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні за сприяння Міністерства освіти і науки України та фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

Рекомендовано вчителям початкових класів, соціальним педагогам, психологам, студентам вищих педагогічних навчальних закладів, слухачам курсів підвищення кваліфікації системи післядипломної педагогічної освіти, а також усім, хто не байдужий до проблем дітей в Україні.

© Український фонд «Благополуччя дітей» © Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Всі права захищено. Відповідальність за зміст публікації несе винятково ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей». Думки, висловлені в публікації, не обов'язково збігаються з точкою зору донора.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	5
ПРОГРАМА ІНТЕРАКТИВНИХ СЦЕНАРІЇВ ДЛЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ УЧНЯМИ 1–4 КЛАСІВ «ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ. БЕЗПЕКА ЖИТТЯ. ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ»	10
1 КЛАС	
Пригода 1 «Я» вивчає себе»	15
Пригода 2 «Я» знайомиться з іншими «Я»	21
Пригода 3 «Я» поважає власне тіло»	25
Пригода 4 «Я» вчиться захищати себе»	29
Пригода 5 «Я» вчиться поважати спільноту «Я»	32
Пригода 6 «Я» — хранитель цінностей»	35
2 КЛАС	
Пригода 1 «Я» і моє»	40
Пригода 2 «Я» моє! — «Я» твоє!»	45
Пригода 3 «Я» піклується про себе»	50
Пригода 4 «Я» вміє просити про допомогу»	61
Пригода 5 «Я» має обов'язки»	65
Пригода 6 «Я» вирішує, «Я» відповідає»	70
3 КЛАС	
Пригода 1 «Я» керує своїми емоціями»	76

Пригода 2 «Я» цінує себе»	82
Пригода 3 «Я» має секрети»	87
Пригода 4 «Я» довіряє «погані» секрети»	93
Пригода 5 «Я» досліджує мрії людини, громади, країни	97
Пригода 6 «Я» діє для громади»	104
4 КЛАС	
Пригода 1 «Я» і моя гідність»	114
Пригода 2 «Я» гідне поваги»	123
Пригода 3 «Я» відчувається захищеним»	129
Пригода 4 «Я» розуміє, що небезпека = дискомфорт»	137
Пригода 5 «Я» — громадянин/громадянка країни Унікальна	146
Пригода 6 «Я» має громадянську позицію»	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	157
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	158

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Торгівля людьми є однією із глобальних проблем сучасності, яка охопила всі регіони та країни і, за даними Організації Об'єднаних Націй, щороку лише загострюється. За цих обставин особливого значення набуває активізація профілактичної роботи через формування у покоління, що зростає, вміння об'єктивно оцінювати суспільну небезпеку цього явища. Саме тому відповіддю на нагальні потреби держави в питаннях запобігання й подолання торгівлі людьми є варіативна програма виховної роботи «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» для учнів 1–4 класів. Ця програма є логічним доповненням програми виховних заходів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція», раніше створеної Українським фондом «Благополуччя дітей» для учнів 7–11 класів.

Програма відповідає Державному стандарту початкової освіти, затвердженому Кабінетом Міністрів України 21 лютого 2018 р., який передбачає компетентнісний підхід до навчання. Зокрема, ключовими компетентностями учнів початкової школи визначено:

- відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;
- пізнання себе й навколишнього світу шляхом спостереження та дослідження;
- ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективною співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, ухвалення власних рішень;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, поваги до прав інших осіб, вміння діяти

в конфліктних ситуаціях, пов'язаних із різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікувати себе як громадянина України.

Окрім того, програма для учнів 1–4 класів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» складена у такий спосіб, що дає змогу реалізувати мету початкової освіти, закріплену в Державному стандарті початкової освіти, а саме: всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Отже, головними орієнтирами програми є:

- сприяння самопізнанню, самореалізації, самоствердженню і самовдосконаленню особистості;
- розвиток навичок безпечної і відповідальної поведінки, уміння адекватно ухвалювати рішення у різноманітних, у тому числі складних, життєвих ситуаціях;
- визначення та формування громадянської позиції особистості.

Теоретико-методологічною основою програми є філософсько-соціологічне розуміння людської діяльності, форм соціальної поведінки людини в різних сферах, ставлення до дитини як до суб'єкта власної життєдіяльності, використання в роботі системного, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів. Принципи побудови та впровадження програми: комплексність, варіативність, послідовність, логічність викладу матеріалу, його поступове ускладнення. У базис програми закладено ідею «допомоги для самопомоги», що розглядає людину як суб'єкта власного життя і передбачає формування у школяра вміння свідомо користуватися правами, бажання керувати своїм життям, здійснюючи моральний вибір, розвиваючи власні громадянські якості.

Змістове наповнення програми відображене у трьох її блоках: особиста гідність, безпека життя та громадянська позиція. Стрижнева ідея програми втілена в інтерактивних сценаріях Пригод у вигаданій Майстерні Майстра «Я» і об'єднана Пригодами «Я». У програмі наявні також ритуали початку та завершення Пригод для усіх класів. Такий підхід дозволяє і педагогам, і дітям працювати разом у

цілісному інформаційному полі, реалізуючи загальну логіку програми та її послідовність для кожного класу.

Вправи, представлені у сценаріях занять, є унікальними авторськими розробками, які враховують вікові та психофізіологічні особливості розвитку учнів 1–4 класів. Варто зауважити, що інтерактивні сценарії — це не просто інтерактивна технологія чи форма, а своєрідна навчальна взаємодія з глибоким соціальним змістом, у якій присутній детальний опис послідовності дій педагога.

Під час побудови інтерактивних сценаріїв автори використали методологічні підходи на основі циклу навчання шляхом конкретного досвіду, розробленого американським дослідником Д. Колбом. Він розглядав процес навчальної взаємодії як послідовну зміну чотирьох фаз:

- *конкретного досвіду* (передбачається, що педагог створює умови для набуття чи актуалізації конкретного досвіду учасників на основі вже наявного);
- *рефлексивного спостереження* (створюються умови для аналізу набутого досвіду, обговорення спостережень, пов'язаних із його отриманням);
- *абстрактної концептуалізації* (відбувається аналіз власних висновків та умовиводів);
- *активного експериментування* (відбувається перевірка на практиці сформульованих гіпотез, використання отриманої раніше інформації).

Створюючи вправи для інтерактивних сценаріїв, автори враховували також важливі компоненти комунікативної компетентності особистості, а саме когнітивний (пізнавальний), поведінковий та емоційний.

Завдяки пізнавальному компоненту, який закладений у вправах для учнів 1–4 класів, формується здатність передбачати власний вплив на іншу людину. Іншими словами, вправляючись і самотійно, і разом з іншими, діти навчаються пізнавати себе та партнерів в усьому різноманітті форм і ситуацій. Поведінковий компонент вправ у Майстерні Майстра «Я» включає володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки і полягає в умінні ефективно їх використовувати. Не менш важливий емоційний компонент передбачає, що прості і водночас емоційно яскраві вправляння у фантазійній Майстерні допоможуть

дітям оволодіти емоційним досвідом взаємодії (формується внутрішні установки взаємодії) та позитивним самоствавленням і самоприйняттям (повне прийняття себе, незалежно від особливостей і достоїнств, у результаті емоційно позитивної взаємодії).

Для кожного класу передбачено по два інтерактивних сценарії в кожному блоці, які враховують вікові, психологічні та соціальні особливості розвитку дитини. Так, Пригода для дітей 1, 2 та 3 класів триває по 30 хвилин, а вже для дітей 4 класу — 45 хвилин.

Кожна Пригода має свою мету — своєрідний орієнтир для педагога, як зрозуміти логіку Пригоди та її головну ідею; детальний опис необхідного обладнання для Пригоди, а також її тривалість. Особливу увагу у програмі приділено деталізованому покроковому опису алгоритму інтерактивного сценарію Пригоди (рубрика «До уваги педагога!»). Ця рубрика є підказкою та водночас роз'ясненням авторського задуму реалізації тієї чи тієї Пригоди.

Задум Пригод для 1 класу полягає у створенні фантазійної атмосфери для групової взаємодії, у підготовці дітей до розмови на важливі теми (особиста гідність, власна безпека) та надає дітям можливість проявити громадянську позицію, а відтак формує необхідні життєві компетентності.

Специфікою Пригод для 2 класу є використання яскравих ігрових моментів, які крок за кроком демонструють дітям важливість захисту власної цілісності, безпеки та гідності.

У 3 класі основна увага Пригод зосереджена на дослідженні власного емоційного потенціалу, ситуацій безпеки та небезпеки, а також можливостях проявляти активну громадянську позицію у побутових життєвих ситуаціях.

Особливістю Пригод у 4 класі стали інтелектуальні змагання за право потрапити у країну Унікальну. Елементи рольової гри, у якій потрібно послідовно виконати заздалегідь підготовлені завдання, покликані допомогти дітям відчувати себе Гідною людиною та стати Добрим громадянином, осмислити важливість дотримання настанов Майстра «Я».

Для зручності у програмі для кожної Пригоди всіх чотирьох блоків наведено деталізований опис змісту матеріалу та основних досягнень дитини. Автори свідомо обрали саме таке формулювання, оскільки педагогу важливо орієнтуватися не лише на методичну складову Пригод, а й відслідковувати важливі особистісні зміни дитини.

Загалом Пригоди відрізняються від звичних шкільних зустрічей тим, що вони несподівані, інтимні, фантазійні, сповнені ритуалів, спрямовані на «проживання» певних емоцій та набуття навичок. Педагог тут і актор, і мудрець, і чарівник, і друг. А тому здобуті знання та вміння залишаться з дітьми на довгі роки й допоможуть їм навчитися поважати себе та інших, дотримуватися правил безпеки й бути відповідальними громадянами своєї країни.

Тож налаштовуйтеся на Пригоди і щасливої вам дороги! Майстерня Майстра «Я» відчиняється!

ПРОГРАМА ІНТЕРАКТИВНИХ СЦЕНАРІЇВ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ
1–4 КЛАСІВ «ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ. БЕЗПЕКА ЖИТТЯ. ГРОМАДЯНСЬКА
ПОЗИЦІЯ»

Зміст матеріалу	Основні досягнення дитини
-----------------	---------------------------

БЛОК «ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ»

1 клас

<p>Пригода 1 «Я» вивчає себе» Що значить бути важливим. Чому «Я» кожної людини важливе.</p>	<p>Вчиться пізнавати себе, свої визначальні риси та усвідомлювати власну важливість.</p>
<p>Пригода 2 «Я» знайомиться з іншими «Я» Як навчитися підкреслювати свою неповторність та унікальність інших людей, пишатися собою та іншими.</p>	<p>Вчиться розуміти власну неповторність та унікальність інших.</p>

2 клас

<p>Пригода 1 «Я» і моє» Як пізнавати та вивчати своє «Я». Що таке власний простір. Як цінувати власні речі та берегти особистий простір «Я».</p>	<p>Усвідомлює власне «Я» та розвиває відповідальне ставлення до особистого простору.</p>
<p>Пригода 2 «Я» моє! — «Я» твоє!» Як розрізнати своє та чуже. Як уникати дискомфортих ситуацій із своїм та чужим «Я». Як із повагою ставитися до свого та чужого «Я».</p>	<p>Розуміє відмінність між своїм і чужим; вчиться відстоювати своє та поважати чуже.</p>

3 клас

<p>Пригода 1 «Я» керує своїми емоціями»</p>	<p>Розуміє, що в різних ситуаціях «Я» може виражати різні емоції, та</p>
--	--

Як розуміти власний настрій. Як навчитися розпізнавати свої емоції та керувати ними.	вчиться ними керувати, аби не нашкодити собі та іншим людям.
Пригода 2 «Я» цінує себе» Як нагороджувати своє «Я» за успіхи. Як демонструвати добрі наміри «Я» та підтримувати інших.	Розуміє та усвідомлює цінність власного «Я»; знає, як підбадьорювати себе хвалити інших.

4 клас

Пригода 1 «Я» і моя гідність» Що таке гідність, зокрема особиста гідність. Які вчинки гідні, а які негідні. Що означає бути гідним. Які риси притаманні гідній людині.	Знає про особисту гідність людини; вчиться усвідомлювати власну гідність та своє законне право на повагу до неї.
Пригода 2 «Я» гідне поваги» Хто така гідна людина. Що таке повага до іншої людини. Як правильно демонструвати гідну поведінку. Що таке право на повагу до особистої гідності.	Вміє демонструвати гідну поведінку у взаємодії з іншими.

БЛОК «БЕЗПЕКА ЖИТТЯ»

1 клас

Пригода 3 «Я» поважає власне тіло» Що таке тіло. Які частини тіла бувають. Які частини тіла називаються інтимними. Які кордони захищають тіло, щоб людина перебувала у комфорті та безпеці.	Розуміє та усвідомлює цінність власного тіла; знає правильні назви частин тіла, зокрема інтимних, та правила поводження з ними.
Пригода 4 «Я» вчиться захищати себе» Що таке безпека, а що таке небезпека. Що таке правила безпеки. Як себе захистити.	Розуміє відповідальність за власне тіло, зв'язок між причинами та наслідками власних дій; знає та вміє використовувати правила особистої безпеки.

2 клас

<p>Пригода 3 «Я» піклується про себе»</p> <p>Що таке небезпека. Що означає бути в безпеці. Як попіклуватися про власну безпеку в потенційно небезпечних ситуаціях.</p>	<p>Розуміє, що таке піклування; вміє застосовувати різні варіанти поведінки в потенційно небезпечних ситуаціях; знає про відповідальність за свої вчинки.</p>
<p>Пригода 4 «Я» вміє просити про допомогу»</p> <p>Як можна потрапити в небезпечну ситуацію. Що таке просити про допомогу в інших. У кого варто просити про допомогу.</p>	<p>Розуміє, що таке допомога і що таке просити про допомогу; знає, що просити про допомогу в значущих дорослих — це важливо, а іноді й необхідно.</p>

3 клас

<p>Пригода 3 «Я» має секрети»</p> <p>Що таке секрет, і що таке «поганий» секрет. Що відбувається, коли оберігаєш «поганий» секрет. Як розрізнити «хороші» і «погані» секрети.</p>	<p>Розуміє відмінність між «хорошими» та «поганими секретами»; знає, у яких випадках потрібно розказати про свій секрет.</p>
<p>Пригода 4 «Я» довіряє «погані» секрети»</p> <p>Що варто знати, коли довіряєш іншій людині. Про які «погані» секрети потрібно розповідати тим, кому довіряєш.</p>	<p>Розуміє, чому важливо довіряти «погані» секрети; знає, кому можна довірити секрети; вміє довіряти «погані» секрети у повсякденні.</p>

4 клас

<p>Пригода 3 «Я» почувається захищеним»</p> <p>Що таке небезпека / загроза життю. Якими бувають наслідки небезпечних дій. Як почуватися в безпеці. Як почуватися захищеним.</p>	<p>Знає про правила власної безпеки; вміє розрізняти загрози життю.</p>
--	---

<p>Пригода 4 «Я» розуміє, що небезпека = дискомфорт» Що таке небезпека. Що таке дискомфорт. Які вони мають прояви. Що потрібно знати про небезпеку та дискомфорт.</p>	<p>Вміє аналізувати життєві ситуації за формулою «небезпека = дискомфорт» та застосовувати на практиці правила безпечної поведінки.</p>
---	---

БЛОК «ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ»

1 клас

<p>Пригода 5 «Я» вчиться поважати спільноту «Я» Що таке мати спільний «човен» (територію). Як спільна взаємоповага допомагає разом досягати мети.</p>	<p>Розуміє, що є частиною спільноти, колективу; усвідомлює, що поряд перебуває багато різних людей.</p>
<p>Пригода 6 «Я» — хранитель цінностей» Що таке спільні настанови, цінності, правила. Чому важливо дотримуватися спільних настанов, цінностей та правил.</p>	<p>Розуміє та усвідомлює особливості співіснування у спільноті.</p>

2 клас

<p>Пригода 5 «Я» має обов'язки» Що таке обов'язок. Які обов'язки є важливими. Як відповідально виконувати власні обов'язки.</p>	<p>Знає, що таке обов'язок; вміє аналізувати, які обов'язки має.</p>
<p>Пригода 6 «Я» вирішує, «Я» відповідає» Що таке рішення. Які рішення людина ухвалює щодня. Що таке наслідки. Хто відповідає за наслідки власних рішень.</p>	<p>Знає, що означає рішення та вирішувати; розуміє, що за наслідки рішень потрібно відповідати.</p>

3 клас

<p>Пригода 5 «Я» досліджує мрії людини, громади, країни»</p>	<p>Вміє проявляти активну громадянську позицію, досліджувати</p>
---	--

<p>Як навчитися проявляти активну позицію у громаді. Як розуміти, досліджувати і втілювати власні мрії та мрії інших.</p>	<p>зв'язок між мріями людей та благополуччям громади/країни.</p>
<p>Пригода 6 «Я» діє для громади» Як дітям бути корисними для класу, громади. Як простими справами приносити велику користь класові, школі, громаді, країні.</p>	<p>Вміє проявляти активність і долучатися до корисних справ у класі, школі, громаді.</p>

4 клас

<p>Пригода 5 «Я» — громадянин країни Унікальна» Хто може бути громадянином. Що означає захищати своє громадянство. Хто такий відповідальний громадянин.</p>	<p>Розуміє, хто такий громадянин; поважає себе як громадянина; виявляє повагу до державних символів.</p>
<p>Пригода 6 «Я» має громадянську позицію» Що може демонструвати громадянин. Як демонструвати громадянську позицію.</p>	<p>Знає, що таке громадянська позиція, яке вона має значення для країни; вміє демонструвати свою громадянську позицію.</p>

1 КЛАС

Пригода 1 «Я» вивчає себе»

Мета: допомогти дитині пізнати себе, свої визначальні риси та усвідомити власну важливість.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок або те, що його замінить;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ;
- кілька дзеркал невеликого розміру;
- написане на картці великими літерами ім'я педагога;
- фото із зображенням родини (можна завантажити з інтернету);
- аркуші цупкого паперу формату А4, на які нанесено контур літери Я;
- папір формату А4 для заготовки Мапи «Я»;
- напис «Я — важливе!» на аркуші А4.

Тривалість: 30 хв.

До уваги педагога!

Аркуші цупкого паперу формату А4, на яких нанесено контур літери Я, педагог готує заздалегідь із розрахунку один аркуш на кожну дитину у класі. Бажано, аби контур був достатньо помітний, щоб пізніше діти мали змогу оздобити літеру Я за власним смаком: прикрасити, розфарбувати тощо.

ВАЖЛИВО! Педагог теж оздоблює літеру Я на папері та прикрашає на власний розсуд. Бажано виконувати це завдання разом із дітьми.

ВАЖЛИВО! Під час кожної наступної Пригоди всі учасники включно з педагогом використовують свої «Я». Кожного разу педагог нагадує дітям про необхідність оберігати, шанувати власне «Я».

ВАЖЛИВО! Аркуші з контуром літери Я роздавати дітям в самому кінці Пригоди. До цього часу вони «сховані» у Скрині Майстра «Я».

До уваги педагога!

Педагог має врахувати, що обов'язковими ритуалами у кожній з шести Пригод є:

- ✓ дзвіночок;
- ✓ руханка-ланцюжок у повній тиші, щоб потрапити до Майстерні Майстра «Я»;
- ✓ щоразу, коли діти відповідають «Я», вони тягнуть догори свій аркуш з літерою Я;
- ✓ скриня/коробка/валіза Майстра «Я», до якої кожного разу перед початком Пригоди педагог складає всі допоміжні матеріали;
- ✓ оздоблені «Я» та заповнені Мапи «Я» дітей.

Сценарій Пригоди 1

На початку Пригоди педагог дзвонить у мелодійний дзвоник та звертається до дітей: *«Діти, я хочу запросити вас у подорож до одного чарівного місця, але потрапити туди не так просто! Тому я йтиму першою(-им), а ви ставайте у ланцюжок і міцно тримайтеся одне за одного. Головне правило — зберігайте повну тишу, інакше ми ризикуємо заблукати в темряві! Готові?»*

Педагог, зберігаючи мовчання, йде вздовж парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить на ігровий килимок (ігрову зону або інше вільне місце у класній кімнаті) і створює коло, знаками закликаючи дітей скупчитися в центрі. Потім починає знову дзвонити у дзвіночок: *«Здається, ми на місці! А хто у нас тут?»* Сам (сама) підводить руку і говорить: *«Я»*. Діти неструнким хором відповідають: *«Я... я... я...»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Влаштовуйтеся зручніше, і я розкажу вам, куди ми потрапили...»*

До уваги педагога!

Педагог сам/сама визначає, діти працюватимуть в ігровій зоні чи за партами. Якщо за партами, то бажано, щоб педагог перебував(-ла) не на звичному місці біля дошки, а наприклад, у центрі класу. Для того щоб Пригода відрізнялася від звичного для дітей заняття, рекомендовано працювати в колі.

До уваги педагога!

Для створення особливої фантазійної атмосфери педагог може вдягнути цікавий головний убір, використовувати ілюстрації до казки тощо.

Після того як діти зручно розмістилися, педагог теж сідає та розповідає (не зачитує!) «Казку про мешканців міста, які втратили своє «Я»: «Колись давно одне квітуче місто, у якому жили веселі та працьовиті дорослі й діти, накрила чорна хмара. Враз стало так темно, що городяни не могли розгледіти навіть власних долоньок. Хмара згодом полетіла далі, але люди, які роками жили по сусідству, більше не впізнавали одне одного, а діти більше не гралися веселою юрбою. Дорослі більше не любили свою роботу, тому тістечка в місті стали несмачними, вулиці — брудними, а уроки у школах — нудними. Ляльки, машинки та велосипеди дітей припадали пилюкою по кутках. Сумували і діти, і дорослі... Але одного дня на центральній площі з'явився дивний чоловік: його вбрання миттєво змінювало один дивовижний колір на інший, а капелюх ставав то циліндром фокусника, то дівочим віночком, то шоломом водолаза, то ковпаком шеф-кухаря. «Ти хто?» — запитували в нього дорослі та діти. «Я Майстер «Я!» — відповідав незнайомець. «Ми не знаємо, що таке «Я», — байдуже зітхали люди. — Нам не це потрібно. Нам би згадати, як нас звати і що ми любимо на обід». — «Ваші імена, те, кого ви любите, що приносить вам радість, що ви вмієте робити — це і є ваше «Я». Воно було у вас від народження, робило кожного з вас особливим, не таким, як усі інші. Робило щасливими! Згадаєте його — і розвіються злі чари», — відповів Майстер «Я». Одна маленька дівчинка набралася рішучості й запитала: «А як мені згадати, яке моє «Я»?» — «А ви підходьте ближче! Майстерня «Майстер «Я» відчиняється!» Невдовзі всі городяни згадали свої «Я» і знову зажили щасливим життям. Але тепер вони ставляться до свого «Я» з великою повагою, бо варто лише його втратити — і не залишиться в житті чогось дуже важливого, що робить нас сильними, щасливими та особливими. А Майстер «Я», до речі, зник так само несподівано, як і з'явився. От тільки скриню свою залишив...» Педагог дзвонить у дзвіночок.

До уваги педагога!

З часом дзвонити у дзвіночок або дбати про скриню можуть самі діти, що може стати символічною винагородою за хороший вчинок, подарунок до дня народження дитини тощо.

Після завершення казки педагог звертається до дітей: *«Перш ніж ми заирнемо до скрині чарівного Майстра «Я», скажіть мені, чому люди в місті стали такими розгубленими й нещасливими? (вони втратили свої «Я»). Що вони не могли згадати, коли хмара відлетіла? (свої імена, що вони люблять їсти, чим гратися, хто їхня родина). Хто врятував жителів міста? (Майстер «Я»)».*

Педагог дістає Скриню Майстра «Я» і дає дітям час роздивитися її: *«А щоб дізнатися, як саме Майстер «Я» врятував жителів і в чому полягає його майстерність, ми заирнемо до скриньки. Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»*

Педагог цікавиться в дітей, чи люблять вони відгадувати загадки. Потім дістає по черзі інструменти Майстра «Я» і про кожен з них загадує загадки:

До уваги педагога!

Педагогу варто дати дітям час на відгадування загадки. Якщо це необхідно, слід поставити запитання-підказку і лише після цього діставати зі «Скрині Майстра «Я» предмет-відгадку.

ВАЖЛИВО! Педагогу необхідно **створити атмосферу** саме **загадування**, а не лише зачитувати запитання.

1. *«У Скрині Майстра «Я» лежить загадковий предмет. У ньому ми можемо роздивитися, який вигляд має наше «Я». Що це, як ви гадаєте?»* — Дзеркало (педагог пускає дзеркала по колу, щоб усі могли в них заирнути).

2. *«Його дають кожному «Я» при народженні, і в кожного воно своє. Це важлива власність «Я» — ім'я»* (педагог дістає картку зі своїм іменем і пропонує кожному сказати, як його називають у родині, однак починає із себе).

3. *«До цих людей «Я» звертається зі своїм смутком і радістю».* — Рідні й близькі (педагог дістає родинне фото, і всі перелічують членів своєї родини: мама, тато, бабусі, дідусі, сестри, брати тощо).

4. *«А ще тут є літера. Вона називає найближчу для нас людину. Як гадаєте, хто це може бути?»* (педагогу варто дати дітям достатньо часу на відгадування, а вже потім дістати зі скриньки заготовку з літерою Я). — *Наше «Я», тобто ми самі*

і є найближчою нам людиною, а вже потім наші рідні та друзі» (педагог стимулює дітей відповідати «Я... я... я...»).

5.

До уваги педагога!

Педагогу варто наголосити на слові «**найближча**», адже зазвичай діти оперують словом «найважливіша». Якщо діти відповідатимуть «мама», то необхідно запитати: «А хто найближча людина до мами?» і продовжувати ставити додаткові запитання, допоки вони не зрозуміють, хто є найближчою людиною для кожного з нас.

На завершення роботи із загадками педагог звертається до дітей: «Загадки допомогли нам розкрити перший Закон Майстра «Я»: **«Я» кожної людини ВАЖЛИВЕ!**» та демонструє дітям плакат «**Я — важливе!**» (слова написані великими літерами на папері формату А4). Потім прикріплює плакат на видному місці. Діти хором повторюють перший Закон Майстра «Я».

Педагог звертається до дітей: «Час нам зачиняти майстерню. А тепер скажіть мені, хто тут у нас важливий був? Діти кричать: «Я... я... я!..» — Щось погано видно! Я знаю, чого всім не вистачає».

Педагог роздає дітям аркуші паперу А4 з контуром літери Я та Мапою «Я» і знову запитує: «Хто в нас тут був?», піднімає своє «Я» над головою, далі пропонує дітям повторити дію.

Педагог просить дітей прикрасити свої «Я» на власний смак та заповнити Мапу «Я» на наступну зустріч. Відповіді можна написати, намалювати, вирізати з журналів. Головне — щоб результат подобався.

До уваги педагога!

Мапа «Я»

Так само, як географічні карти допомагають мандрівникам орієнтуватися на місцевості, Мапа «Я» допомагає нам не заблукати на просторах власного «Я». Для виготовлення Мапи «Я» дітям можна запропонувати продовжити такі твердження (дати відповіді на такі запитання): «Мене звати ..., у мене ... очі, я маю ... вдачу, я люблю ... колір, я люблю робити ..., я не люблю їсти ..., я гарно вмю ..., я мрію стати ..., я допомагаю ..., я боюся ...» Відповіді можна зобразити (**не писати**) у вигляді малюнків, аплікацій, витинанок тощо.

ВАЖЛИВО! Педагог обирає до Мапи «Я» із запропонованого переліку ту кількість запитань, які, на його думку, діти у змозі самостійно опрацювати. Для 1 класу рекомендуємо обмежитися 3–5 запитаннями.

До уваги педагога!

Дуже важливо, аби діти, виготовляючи «Я» та заповнюючи Мапу «Я», мали достатньо часу й матеріалів. Для полегшення роботи та зацікавлення дітей можна виготовляти «Я» та Мапу «Я» на уроках мистецтва, «Я досліджую світ» або на інших зустрічах із дітьми, де вони матимуть змогу проявити свою творчість.

До уваги педагога!

Виготовлені «Я» та Мапи «Я» будуть використовуватися протягом усіх шести занять у 1 класі, тому доцільно зберігати їх у класній кімнаті. Наприклад, у вигляді спеціально створеної стіни-виставки «Я» (бажано) або у скрині, папці чи коробці. Варто весь час звертати увагу на важливість поваги до своїх та чужих «Я», нагадувати, що їх потрібно шанувати та берегти.

Після оголошення завдання педагог завершує проведення Пригоди своєрідним ритуалом: дзвонить у дзвіночок, збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і говорить: *«Сьогодні ми гарно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступної зустрічі!»*

Пригода 2 «Я» знайомиться з іншими «Я»

Мета: допомогти дитині зрозуміти власну неповторність та унікальність інших.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» дітей та педагога;
- Мапи «Я» дітей та педагога, підписані на зворотному боці;
- заготовки для орденів у вигляді невеликих паперових кольорових кружлал діаметром 5 см, на яких під час Пригоди діти напишуть букву У;
- клей-олівець;
- напис «Я» — *унікальне!*» на аркуші паперу формату А4;
- стіна чи місце на дошці;
- двостороння клейка стрічка, щоб тимчасово закріпити «Я».

Тривалість: 30 хв.

До уваги педагога!

Під час підготовки до проведення другої Пригоди педагогу варто переконатися в тому, що всі діти завершили підготовку своїх «Я» і Мап «Я», підписали їх на зворотному боці та взяли із собою на Пригоду. Надалі потрібно домовитися з дітьми, що їхні «Я» та Мапи «Я» зберігатимуться у класній кімнаті у спеціально організованому надійному та безпечному місці.

До уваги педагога!

Педагог разом із дітьми заздалегідь готує власне «Я» та Мапу «Я». Педагогу варто перевірити, щоб Мапа «Я» кожної дитини обов'язково була підписана, аби надалі правильно ідентифікувати її власника.

Сценарій Пригоди 2

Пригода 2 розпочинається дзеленчанням дзвоника, а потім педагог звертається до дітей: *«Діти, нам час вирушати до Майстерні Майстра «Я». Хто зі мною?»* — *«Я... я... я!..»* — *«Ви ж нам 'ятаєте, що головне — зберігати тишу?»*

Педагог, як і під час першої Пригоди, у цілковитій тиші йде вздовж парт і збирає дітей у ланцюжок. Руханка припиняється дзвіночком. Педагог дістає скриньку з матеріалами та виголошує: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Ну що? Хто зобразив своє Я? — «Я... я... я!..»* (усі піднімають вгору свої «Я»). — *«Дивовижно! Які різні «Я»! Які всі вони чудові! Аж очі розбігаються! Щоб краще їх роздивитися, пограймо в цікаву гру. Називається вона «Я»-рмарок». Уявіть, що ви потрапили в місто Майстра «Я» на ярмарок. Ваше завдання — познайомитися з його мешканцями, розповісти про себе та дізнатися про інших. А допоможуть вам у цьому Мапи «Я». Рушаймо!»*

Вправа «Я»-рмарок»

Педагог просить дітей розрахуватися на перший-другий: ті, хто має перші номери, роблять крок уперед та розвертаються обличчям до других номерів, утворюючи зовнішнє та внутрішнє кола. Учасники внутрішнього та зовнішнього кіл утворюють умовні пари. Кожен учасник пари тримає в руках власну Малу «Я». Завдання для пар: учасник під номером один швидко розповідає про себе («Я — ... (ім'я), я люблю / не люблю / хочу стати...»); озвучити щось одне із зображеного на Мабі «Я»). Потім учасник під номером два розповідає про себе. Через хвилину внутрішнє коло робить крок вліво, щоб утворилися нові пари.

До уваги педагога!

Педагог переконується, що всі діти готові до виконання завдання, стежить за швидкістю виконання завдань дітьми й регулює час зміни співрозмовника. Для зручності можна використовувати звуковий сигнал, наприклад, дзвонити у дзвоник. Якщо у класі більше двадцяти дітей, можна утворити не одне подвійне коло, а два, щоб усі діти встигли розповісти про себе і більше часу залишилося для продовження вправи.

До уваги педагога!

Мапи «Я» перед демонстрацією на загальне коло краще помістити у скриню.

Коли всі зробили коло, діти всідаються якомога зручніше. Педагог збирає підписані Мапи «Я» і складає у Скриню Майстра «Я».

На наступному етапі педагог навмання витягує зі Скрині Майстра «Я» Мапу «Я», описує, що бачить на ній, не називаючи імені, а діти відгадують, чия це Мапа «Я».

До уваги педагога!

Формулюючи запитання, педагогу варто звертати увагу дітей на таке: ця риса характеризує зовнішність чи внутрішній світ, характер чи вподобання, видиме чи невидиме?

ВАЖЛИВО! Діти мають відгадати Мапу «Я» кожного/кожної.

На завершення вправи педагог закликає учасників поаплодувати одне одному за добре виконану роботу та пропонує дітям дати відповіді на запитання: *«Що вам допомогло відгадати, де чия Мапа «Я», адже завдання для всіх було однакове? (поміж називанням варіантів відповідей слід підкреслити, що всі зображення чимось різняться, мають щось особливе, дуже гарне тощо). Усе те, що допомогло нам відгадати, кому яка Мапа «Я» належить, усе, що ми побачили на Мапах «Я», розповіли про себе, називається УНІКАЛЬНІСТЮ (можна написати слово на дошці чи дістати заготовлений напис, щоб діти прочитали його хором). Унікальний — значить єдиний, ні на кого не схожий! Це дивовижно! Так ми розкрили другий Закон Майстра «Я»: «Я — унікальне!».*

Педагог ілюструє свої слова гаслом, написаним на папері **«Я» — унікальне»,** яке чіпляє на видному місці. Діти разом вголос повторюють закон. Педагог підсумовує: *«Супер! Ви гарно опановуєте науку Майстра «Я», тому настав час отримати першу нагороду — Орден Унікальності, яким кожен із вас прикрасить своє «Я».*

Педагог роздає дітям заготовки для виготовлення Ордена Унікальності. Для цього вони оформлюють або просто малюють літеру У посередині кольорового

кружала. Готовий Орден Унікальності приклеюють на свої «Я». Педагог запитує: «Хто у нас унікальний?» (Діти кричать: «Я... я... я!..») і разом із педагогом піднімають вгору свої «Я».) Педагог звертається до них: «Настав час вирушати додому. А наші унікальні «Я» прикрасять стіну у класі».

До уваги педагога!

«Я» слід прикріпити до стіни, створивши своєрідну галерею «Я». Це можна зробити під час Пригоди або відразу після неї. На фоні галереї «Я» можна влаштувати фотосесію або навіть водити екскурсії для інших класів.

Педагог дзвонить у дзвіночок, збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду: «Сьогодні ми гарно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступної зустрічі!»

Пригода 3 «Я» поважає власне тіло»¹

Мета: допомогти дітям усвідомити цінність власного тіла, вивчити назви частин тіла, дізнатися, що таке інтимні частини тіла та які існують правила поводження з ними.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» педагога та дітей;
- аркуш паперу формату А1 (або 1–1,5 м шпалер);
- маркер;
- напис *«Моє тіло належить тільки мені! «Я» поважає власне тіло!»* на аркуші формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 3

Пригода розпочинається зі звучання мелодійного дзвоника, а потім педагог звертається до дітей: *«Діти, час вирушати до Майстерні Майстра «Я». Хто зі мною?»* — *«Я... я... я!..»* — *«Пам'ятайте, що головне — зберігати тишу»*. Педагог, як і під час попередніх Пригод, у цілковитій тиші йде вздовж парт і шикуює дітей у довгий ланцюжок. Руханку припиняє дзеленчання дзвіночка. Педагог дістає скриньку з матеріалами та виголошує: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»*

Діти отримують свої «Я». Педагог нагадує: *«Минулого разу наші «Я» отримали Орден Унікальності. Ця дія засвідчує, що кожне «Я» — унікальне! Як ви міркуєте тепер, що таке унікальність?»* (діти можуть називати синоніми до цього слова: несхожість, неповторність, особливість, важливість тощо). *Так, кожен і*

---

¹ Заняття 3–4 створені за матеріалами методичних посібників: Навчить дитину захищатися: метод. посібник / Автори-упоряд. Цюман Т.П., Нагула О.Л.; за заг. ред. Цюман Т.П. — 2015. — 60 с.; Формування навичок безпечної поведінки дітей. Частина 1. Вчимо дитину захищатися: метод. посібник / Автори-упоряд. Цюман Т.П., Нагула О.Л.; за заг. ред. Цюман Т.П. — К.: ФОП Буря О.Д., 2017. — 52 с.

кожна з нас унікальні, як Супергерой. А що є в кожного Супергероя? Що вирізняє його з-поміж інших? (діти намагаються дати відповідь — «суперкостюм»). Як немає Супергероя без суперкостюма, так не буває «Я» без його тіла. І зараз ми дізнаємося про свій суперкостюм — своє тіло — децю дуже важливе!»

Для виконання наступних завдань педагог обирає трьох дітей з числа добровольців. Разом із педагогом вони притуляють (або приклеюють паперовою клейкою стрічкою) до стіни великий аркуш паперу формату А1. Дитина притуляється до нього, а педагог разом із іншими дітьми обережно маркером обводять її фігуру на папері. Педагог наголошує, що завдяки спільній праці на папері з'явився силует «Я». Це може бути хто завгодно: кожен і кожна може підійти і «приміряти» себе до цього силуету. Педагог уточнює: *«Силует «Я», який ми намалювали маркером, допоможе нам вивчити наше тіло. Воно вкрите шкірою, яка є своєрідним кордоном «Я», «костюмом» Супергероя. Шкіра захищає внутрішні органи людини. Якщо хтось нас торкається, ми відчуваємо це через шкіру. Якщо нам боляче чи неприємно, шкіра подає сигнал і ми відсмикуємо руку чи втікаємо. Шкіра захищає нас від небезпек».*

Педагог пропонує уважніше роздивитися силует та запитує в дітей про всі частини тіла, з яких воно складається. Разом із дітьми педагог показує, де і які органи розміщені на тілі (голова, шия, плечі, руки, ноги, живіт, сідниці, піхва, пеніс, груди), при цьому уточнює:

До уваги педагога!

Педагогу варто звернути увагу на те, якими словами діти називають різні частини тіла та органи. Якщо є неточності (наприклад, «попа» замість «сідниці»; «пісюн» замість «пеніс», «піся» замість «піхва»), педагог має коректно виправити назву, не акцентуючи на цьому увагу.

«На тілі «Я» є частини, які ми завжди прикриваємо трусиками та маечкою. Дорослі називають їх інтимними, тобто особистими. «Я» знає, що ніхто, крім нього, не може торкатися цих частин тіла (за винятком лікаря у присутності батьків). А якщо хтось намагається це зробити без дозволу, то потрібно одразу

ж розповісти про такий випадок батькам, вчительці чи іншим дорослим, які захистять «Я».

Вправа-руханка «Овації для тіла»²

Педагог звертається до дітей: *«Отже, суперкостюм-тіло захищає «Я» людини. А що може статись із Супергероями без їхніх костюмів? (вони стають слабшими, вразливішими). От і людина повинна так само турбуватися про своє тіло і захищати його. Адже якщо беззахисне тіло, то і «Я» стає вразливим. Тому ніхто не має торкатися нашого тіла без нашого дозволу: обіймати, цілувати, а тим паче штовхати, щипати чи бити».*

Педагог пропонує дітям продемонструвати, який у них чудовий «суперкостюм» (повертаючись одне до одного, похизуватися, яке в них красиве, сильне тіло, наприклад, стати в позу силача, Спайдермена тощо), і показати свою готовність захищати власне тіло. Потім пропонує дітям влаштувати «гучні овації» власному тілу. Педагог разом із дітьми легенько, повільно, спокійно плескають себе долонями, починаючи від стоп, піднімаючись вгору по ногах, далі поплескуючи стегна, живіт, сідниці, спину, передпліччя, плечі, груди, голову, нарешті всі разом весело плескають у долоні над головою. Далі педагог із дітьми плескають себе долонями в зворотному напрямку: від голови до стоп, а потім усі разом весело плескають у долоні.

Після завершення вправи-руханки педагог звертається до дітей із запитаннями:

- *«Який костюм Супергероя має «Я»? (шкіра, тіло);*
- *«Кому належить моє тіло?» («Мені!»);*
- *«Хто готовий захищати своє тіло?» («Я... я... я!...»)*

Педагог показує надрукований третій Закон Майстра «Я» та звертається до дітей: *«Отже, третій Закон Майстра «Я» звучить так: «Моє тіло належить тільки мені. «Я» поважає власне тіло!»*

---

² Авторська вправа Нагули О., детальніше у методичному посібнику: Навчить дитину захищатися: метод. посібник / Авторі-упоряд. Цюман Т.П., Нагула О.Л.; за заг. ред. Цюман Т.П. — 2015. — С. 42.

Як і попереднього разу, діти хором повторюють закон, а педагог прикріплює його поруч із іншими гаслами Майстерні Майстра «Я».

Педагог дзвонить у дзвіночок, збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду: *«Ми гарно попрацювали! Хто поважає власне тіло?»* — *«Я... я... я!..»* — *«Час повертатися. Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступної зустрічі!»*

Пригода 4 «Я» вчиться захищати себе»

Мета: допомогти дітям зрозуміти відповідальність за власне тіло, зв'язок між причинами та наслідками власних дій, повторити та розширити список правил особистої безпеки.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та доробок дітей, спеціально прикрашена, щоб привертати увагу та створювати утаємничений фантазійний образ);
- «Я» дітей та педагога;
- м'яч невеликого розміру або повітряна кулька;
- напис «Я» каже *НІ небезпеці!*» на аркуші паперу формату А4;
- паперове кружало червоного кольору діаметром близько 10 см;
- кольорові фломастери;
- клей-олівець.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 4

На початку Пригоди педагог дзвонить у мелодійний дзвоник та звертається до дітей: *«На нас чекає нова пригода в Майстерні Майстра «Я». Хто зі мною?»* — *«Я... я... я!...»* — *«Але зверніть увагу: правила змінилися! Минулого разу в Майстерні Майстра «Я» ми дізналися, що «моє тіло належить тільки мені, і ніхто не може торкатися до нього без дозволу». Тож, перш ніж взяти однокласника чи однокласницю за руку чи за талію, щоб створити ланцюжок, запитайте згоду».*

Педагог підходить до дитини і запитує: *«Можна? / Дозволь, будь ласка!»* і тільки після ствердної відповіді бере за руку. Далі вони підходять до наступної дитини. Коли всі стали в ланцюжок, педагог дзвонить у дзвіночок, дістає скриньку з матеріалами та оголошує: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється! А чи гарно ви*

пам'ятаєте гасла-правила Майстра «Я»? (діти можуть підглядати написи стіні чи підхоплювати за педагогом). «Я» — важливе!», «Я» — унікальне!», «Моє тіло належить тільки мені», «Я» поважає власне тіло!». Минулого разу в Майстерні Майстра «Я» ми говорили про те, що «моє тіло захищає «Я» і належить тільки мені». А що роблять господарі зі своєю власністю? Поміркуймо. У вас є велосипед, лялька, телефон... Ви їх бережете? (Так!) Піклуєтесь про них? (Так!) А дозволяєте іншим брати без вашого дозволу (Ні!) А псувати? (Ні!) Але ж тіло — теж ваша власність. Тож ми повинні дбати про нього. Давайте розберемося, що робити, щоб наше «Я» і наше тіло були в безпеці».

Вправа з м'ячем «ТАК чи НІ»

Діти стоять колом, педагог у центрі з м'ячем. Педагог вимовляє твердження («Я» чистить зуби вранці і ввечері...», «Я» відчиняє двері незнайомим» тощо) і кидає м'яча комусь із дітей. Якщо дія безпечна, дитина каже «так» і ловить м'яча, якщо небезпечна — відштовхує його і чітко говорить слово «ні». Перше коло — тренувальне, тому важливо проговорити кожен пункт і переконатися, що діти розуміють суть дозволу чи заборони, а також яким є наслідок того, що «Я» робить чи не робить.

До уваги педагога!

Зразки тверджень:

- «Я» чистить зуби вранці і ввечері»;
- «Я» робить зарядку»;
- «Я» їсть овочі та фрукти»;
- «Я» підбирає на вулиці незнайомі предмети»;
- «Я» дозволяє погладити себе по сідницях»;
- «Я» сідає в ліфт із незнайомцями»;
- «Я» знає напам'ять свою адресу»;
- «Я» знає номери телефонів швидкої допомоги, поліції та пожежників»;
- «Я» п'є газовані напої та їсть чіпси»;
- «Я» можна торкати за груди»;
- «Я» снідає цукерками»;
- «Я» переходить дорогу на червоне світло»;
- «Я» відчиняє двері незнайомцям»;
- «Я» дозволяє взяти себе за руку»;

«Я» йде за незнайомцями, коли ті кличуть»;

«Я» розмовляє із незнайомцями»;

«Я» можна погладити по голові»;

«Я» не наближається до незнайомих ближче ніж на п'ять кроків»;

«Я» дозволяє себе штовхати, щипати, ображати словами й нікому про це не розповідає»;

«Я» саме штовхає та ображає інших»;

«Я» не дозволяє обіймати, цілувати чи гладити себе, якщо не хоче, навіть батькам»;

«Я» дає без дозволу користуватися своїми речами (ручками, фарбами, чашкою, іграшками)»;

«Я» розповідає дорослим, яким довіряє, якщо хтось зробив щось нехороше, тривожне».

ВАЖЛИВО! Педагог говорить про «Я» у третій особі («Я» любить, дозволяє, не дозволяє», а не «я люблю», «дозволяю» тощо), як про персонажа, а не про конкретну дитину.

До уваги педагога!

Педагогу слід обов'язково поставити кілька разів запитання про інтимні частини тіла, обійми попри бажання та розмови про дорослих, яким дитина довіряє. Вони не стривожать і не привернуть надмірної уваги дітей, якщо будуть серед інших запитань про знайомі дії, але навчать їх ключових правил особистої безпеки.

Після завершення вправи педагог запитує дітей: «Що говорить «Я» у небезпечній ситуації? («Ні!») Педагог підкреслює, що четвертий Закон Майстра «Я» звучить так: «Я» каже **НІ** небезпеці!». Діти повторюють його хором, а надруковане гасло педагог розміщує поруч із іншими і продовжує: «Ви заслужили на другу нагороду Майстра «Я» — Орден «НІ», який захищатиме «Я» скрізь, де б воно не опинилося». Педагог роздає дітям кружала червоного кольору та просить великими літерами написати посередині кола «НІ». Діти розміщують Орден «НІ» під Орденем Унікальності на своїх «Я».

Педагог дзвонить у дзвіночок, збирає дітей у ланцюжок, попередньо нагадує про важливість отримання одне в одного дозволу торкатися, розводить по місцях і завершує Пригоду: «Хто каже НІ небезпеці? («Я... я... я!..») Ми сьогодні гарно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступної зустрічі!»

Пригода 5 «Я» вчиться поважати спільноту «Я»

Мета: допомогти дітям відчувати себе частиною спільноти, колективу, які об'єднують різних людей.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- іграшки чи їхні зображення (робот, лялька, конструктор, машинка тощо);
- малярна стрічка;
- «Я» дітей та педагога;
- напис «Я» вміє плисти в одному човні з іншими «Я» на аркуші формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 5

Пригода 5 розпочинається традиційно з мелодійного звучання дзвоника. Педагог: «Діти, час вирушати до Майстерні Майстра «Я». Хто зі мною?» — «Я... я... я!..» Педагог нагадує, що варто спитати згоди доторкнутися до іншої людини, а потім у тиші разом із дітьми ланцюжком ідуть до ігрової зони.

До уваги педагога!

Наступні вправи Пригоди краще виконувати в ігровій зоні класної кімнати, де не буде перешкод для пересування. Найкращим варіантом просторового розміщення дітей та педагога є коло.

Ритуал об'єднання дітей завершується дзвіночком, а педагог дістає скриньку з матеріалами та оголошує: «Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Пригадаймо, чого нас навчив Майстер «Я». (Діти перерховують: «Я» важливе, унікальне, поважає себе та інших, поважає власне тіло, говорить НІ небезпеці. Потім аплодують одне одному.) Ми багато дізналися про «Я» одне одного. І ні в кого

немає сумнівів, що кожне «Я» — унікальне, особливе. Проте завжди є щось, що нас об'єднує! Не вірите? А ось ми зараз у цьому переконаємося. Руйшаймо у Пригоду!»

Вправа-руханка «В одному човні»

У центрі ігрової зони на підлозі малярною стрічкою зроблено контур човна. Педагог дістає зі Скрині Майстра «Я» іграшки чи їхні зображення (робот, лялька, конструктор тощо). Просить підвести руку тих, чиє «Я» найбільше любить гратися, наприклад, роботами, і розташуватися зліва. *«А ляльками? Конструкторами?»* (інші варіанти: любить собак, котів, рибок, пташок). Предмети чи їхні зображення зі Скрині Майстра «Я» позначають певні території. За цим принципом діти об'єднуються в кілька груп, які розташовуються на відстані одна від одної.

Педагог звертається до дітей: *«Виявляється, чимало «Я» мають спільні вподобання. Те, що нам подобається, що ми вміємо, об'єднує нас з одними «Я» (ми з ними в одному човні). Але натомість це показує, що в когось інші вподобання».* Педагог показує на інші групи.

Педагог звертається до однієї з груп, запитуючи, наприклад: *«Любителі машинок, як ви ставитеся до ідеї погратися в ляльки?»* — *«Фу-у-у... бе-е-е... фе-е-е»* — *«Не поспішайте! Адже і ви можете опинитися в одному човні. Прошу сісти в човен тих, хто любить смажену картоплю».* Діти з різних груп збираються в центрі у межах окресленого стрічкою «човна», роздивляються одне одного, усвідомлюють, що вони щойно були окремо. Педагог знову просить їх повернутися до своїх попередніх груп.

До уваги педагога!

Завдання педагога — звернути увагу дітей на те, що вони можуть опинитися в одній групі, навіть якщо між ними існують відмінності (наприклад, у попередньому раунді хтось засудив вподобання іншого, а тепер вони «в одному човні»).

До уваги педагога!

Педагогу варто, формуючи перелік запитань до вправи-руханки «В одному човні», узгодити їх із Мапами «Я» дітей. Серед запитань можуть бути такі:

«У кого улюблений колір жовтий?»;
«Хто мріє стати лікарем?»;
«Хто має молодшу сестричку?»;
«Хто хворів на вітрянку?»;
«Хто не вміє кататися на велосипеді?»;
«Хто боїться видаляти зуби?»;
«Хто живе в _____ (населений пункт)?»;
«Хто навчається в І-А/Б/В класі?»;
«Хто виконує поради та закони Майстра «Я»?»

ВАЖЛИВО! Після кожного запитання діти повертаються на свої місця. Завдання останніх запитань — кілька разів зібрати всіх дітей «в одному човні».

Педагог дякує дітям за активність, всі аплодують і повертаються на свої місця. Педагог говорить: *«Давайте поміркуємо разом, що означає бути в одному човні? Що роблять люди в одному човні? (варіанти відповідей: плисти в одному напрямку, гребти разом, разом долати шторми тощо). А як потрібно поводитися в одному човні? (вислуховуємо варіанти; можна ставити допоміжні запитання: чи можна штовхатися? чи можна пливти в різні боки? чи можна відмовлятися гребти? чи можна ображати одне одного?). Так, коли ми в одному човні, це означає, що зібралися різні «Я», але вони плывуть разом до рятівного острова чи незвіданих земель. Ми — частинки одного організму, спільноти, і кожен та кожна важливі: хтось капітан, хтось кок (кухар на судні), хтось штурман, хтось механік. І щойно хтось вибуває або порушує правила, човен може втрапити в кораблетрощу. Допоки всі працюють разом, поважають і допомагають одне одному, ми всі в безпеці й обов'язково досягнемо мети».*

Педагог говорить, що п'ятий Закон Майстра «Я» навчає: **«Я» в одному човні з іншими «Я»**. Діти повторюють закон хором, а його текст розміщується поруч із іншими гаслами.

На завершення педагог запитує: *«Хто в нашому човні?»* Діти: *«Я... я... я!...»*, піднімаючи літери над головою. Педагог дзвонить у дзвіночок, збирає дітей у ланцюжок, попередньо нагадує про важливість просити дозвіл доторкнутися до іншої людини, розводить по місцях і говорить: *«Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До нових зустрічей!»*

Пригода 6 «Я» — хранитель цінностей»

Мета: допомогти дітям зрозуміти важливість дотримання спільних настанов, цінностей та правил громади.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» дітей та педагога;
- малярна стрічка;
- 5 різнокольорових скриньок, у яких сховані таблички з написами на кольорових аркушах «Я» ПРАЦЮЄ», «Я» ПОВАЖАЄ», «Я» ДОПОМАГАЄ», «Я» ЗАХИЩАЄ», «Я» ДОТРИМУЄТЬСЯ ПРАВИЛ»;
- маленькі різнокольорові квитки-прапорці та паперові долоньки для кожного учасника (кольори поділити пропорційно) та п'ять більших прапорців із цього ж паперу;
- маркери чи олівці;
- клей чи клейка стрічка.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 6

На початку Пригоди педагог дзвонить у дзвоник та звертається до дітей: *«Діти, час нам знову вирушати до Майстерні Майстра «Я». Ставайте в ланцюжок, але не забувайте зберігати тишу й питати згоду, перш ніж брати когось за руку»*. Педагог у цілковитій тиші йде вздовж рядів парт, збирає дітей у ланцюжок, водить змією між рядами, виводить на ігровий килимок (або в ігрову зону). Ставить дітей у коло, знаками закликає всіх скупчитися в центрі і починає знову дзвонити у дзвіночок: *«Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?»* Піднімає руку і говорить: *«Я»*. Діти відповідають хором: *«Я... я... я!..»* — *«Чудово! Ми на місці!»*

Педагог дістає зі Скрині Майстра «Я» дитячі «Я» та оголошує: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Минулого разу Майстер «Я» показав нам усім, що ми в одному човні. Пригадуєте? Поміркуйте, чи наш клас — це один човен? А наше місто/містечко/село? А наша країна? Так, наша країна Україна — це велетенський човен, який пливе бурхливим Життєвим океаном. І кожне «Я» у цьому човні яке? (важливе, унікальне, особливе). А як же усім цим «Я» не сваритися? Не битися? Не розхитувати човна? Щоб дізнатися це, ми зараз із вами вирушимо у справжню морську мандрівку за всіма правилами».*

Вправа «Цінний вантаж»

Педагог звертається до дітей: *«Наш лайнер Україна і ... (додати назву свого населеного пункту) стоїть у порту і чекає на своїх пасажирів. Але ваші «Я» повинні доставити на борт п'ять дуже цінних вантажів. Без них корабель не вийде в море. Тож отримуйте свої квитки і займайте місця у шлюпках».*

До уваги педагога!

На підлозі в ігровій зоні заздалегідь малярною стрічкою нанесено контури п'яти човників, кожен із яких позначений кольоровим прапорцем. П'ять скриньок/коробок відповідних кольорів повинні нагадувати скрині зі скарбами. У кожній із них схована одна із табличок, на яких написано таке: «Я» ПРАЦЮЄ», «Я» ПОВАЖАЄ», «Я» ДОПОМАГАЄ», «Я» ЗАХИЩАЄ», «Я» ДОТРИМУЄТЬСЯ ПРАВИЛ».

Педагог пропонує дітям заплющити очі й витягти зі Скрині Майстра «Я» символічні різнокольорові квитки-прапорці, а потім зайняти місце в човнику відповідно до кольору прапорця. Коли всі діти у човниках, педагог переходить до наступного завдання: *«Що ж за таємничий вантаж, без якого наш човен не попливе? Може, це золото? Чи бочка «Кока-Коли»? Зараз ми дізнаємося, що кожна із команд взяла на борт».*

До уваги педагога!

Скриньки варто підготувати заздалегідь: надрукувати чи написати від руки слова чи фрази-підказки, які допоможуть дітям відгадати вміст.

Педагог бере до рук першу скриньку зі скарбом: *«Блакитна команда має на борту вміння, за допомогою якого «Я» створює все на світі. Як ви гадаєте, що це?»* (відповідь: *«Я» ПРАЦЮЄ»*).

До уваги педагога!

Педагогу варто у такий спосіб проводити цей епізод Пригоди, щоб діти мали змогу поміркувати вголос. Наприклад, їх можна стимулювати навідними запитаннями: *«Що «Я» робить, коли вчиться? / саджає дерева? / будує будинки? / вчить дітей? / лікує людей? / випікає хліб? / прибирає вулиці? / веслує чи керує човном?»*

Після обміну думками педагог підсумовує: *«Праця кожного з нас робить світ довкола кращим. Тому без спільної праці наш човен не попливе»*. Педагог віддає скриньку зі скарбом *«Я» ПРАЦЮЄ»* команді у блакитному човні.

Педагог бере до рук другу скриньку зі скарбом: *«Жовта команда везе те, що кожне «Я» відчуває до себе, а також до інших «Я». Що це?»* (відповідь: *«Я» ПОВАЖАЄ»*). Педагог стимулює дітей висловлюватися і за потреби ставить додаткові запитання: *«Пригадуєте третій Закон Майстра «Я»? Як «Я» ставиться до власного тіла? А що ми ще поважаємо в інших «Я»? (унікальність, різні смаки, індивідуальні якості)*. На завершення педагог робить висновок: *«Повага до себе та до інших допомагає нашим різним «Я» плисти разом в одному човні безпечно та із комфортом»*. Педагог віддає скриньку зі скарбом *«Я» ПОВАЖАЄ»* команді у жовтому човні.

Педагог бере до рук третю скриньку зі скарбом: *«Фіолетова команда везе те, що роблять справжні «Я», коли бачать, що хтось втрапив у біду або не може впоратися самотужки. Що робить «Я», коли бачить, що однокласник послизнувся у коридорі біля класу? А якщо якийсь «Я» зажурилося через погану оцінку чи зламану іграшку? А якщо впало з велосипеда? А якщо інше «Я» опинилося у справжній біді?»* (відповідь: *«Я» ДОПОМАГАЄ»*). На завершення обговорення педагог робить висновок: *«Взаємна допомога робить «Я» сильним і непереможним»*. Педагог віддає скриньку зі скарбом *«Я» ДОПОМАГАЄ»* команді у фіолетовому човні.

Педагог переходить до четвертої скриньки та звертається до дітей: *«Потрібно бути рішучим і сміливим, аби володіти умінням, яке везе зелена*

команда». Якщо дітям складно зорієнтуватися, педагог ставить додаткові запитання: *«Що робить «Я», коли хтось намагається без дозволу взяти його іграшку? А обійняти без згоди чи вхопити? А якщо ображають друзів? А якщо пірати спробують захопити наш човен?»* (відповідь: «Я» ЗАХИЩАЄ»). Перш ніж віддати дітям скриньку зі скарбом, педагог робить висновок: *«Якщо нам чи нашим близьким загрожує небезпека, ми повинні вміти захиститися. Якщо потрібно, то покликати когось на допомогу і захиститися разом».*

Педагог бере до рук останню скриньку зі скарбом: *«Помаранчева команда має на борту те, чого всі «Я» повинні дотримуватися в одному човні. Хто знає, про що йдеться?»* За потреби педагог ставить додаткові запитання, щоб підштовхнути дітей до правильної відповіді: *«Що робить «Я», коли переходить дорогу на зелене світло? А коли не йде нікуди із незнайомцями? А коли на уроці піднімає руку, перш ніж щось сказати?»* (відповідь: «Я» ДОТРИМУЄТЬСЯ ПРАВИЛ»). Педагог віддає скриньку зі скарбом «Я» ДОТРИМУЄТЬСЯ ПРАВИЛ» помаранчевій команді та підсумовує: *«Коли «Я» збираються разом, вони домовляються, як їм слід поводитися. Правила допомагають «Я» вберегтися від небезпек та різноманітних ризиків і діяти злагоджено. Інакше човен розхитається».*

Коли всі цінні вантажі відомі, педагог малярною стрічкою обводить усі шлюпки, створюючи контур великого човна. Він наголошує, що тепер усі «Я» та їхні скарби в одному човні та готові до Життєвої подорожі.

Педагог пропонує всім укласти угоду: дати обіцянку одне одному та Майстру «Я», що всі берегтимуть скарби, виконуватимуть усе, чого навчилися, і не будуть розхитувати човен. Для цього роздає дітям різнокольорові долоньки і розповідає, що в давні часи найсерйозніші угоди укладалися саме так: люди подавали одне одному руки — і це була гарантія того, що всі будуть дотримуватися слова. Діти кольоровими маркерами пишуть на долоньках назви скарбів, які зберігаються в скрині на їхній шлюпці, і закріплюють їх за допомогою клейкої стрічки чи клею на великому аркуші, стенді чи стіні поруч із Законами Майстра «Я».

Педагог дзвонить у дзвіночок і запитує: *«Хто вирушає в подорож в одному човні? Діти: «Я... я... я!..» (піднімаючи літери над головою). Педагог знову дзвонить у дзвіночок: «У добру путь! Майстерня Майстра «Я» зачиняється до наступного року!»*

2 КЛАС

Пригода 1 «Я» і моє»

Мета: допомогти дітям дослідити поняття власності, зрозуміти її важливість для власного комфорту; формувати відповідальне ставлення дітей до своєї та чужої власності.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- записка з «пророцтвом» «Я» *вивчати — себе й своє пізнавати!*»;
- «Я» дітей та педагога або заготовки для виготовлення нових «Я»;
- клейка стрічка або магніти (залежно від того, куди будуть кріпитися матеріали);
- ручка чи фломастер;
- напис «*Моє «Я» — моя найцінніша власність!*» на аркуші паперу формату А4.

Тривалість: 30 хв.

До уваги педагога!

Педагог перед початком Пригод може запропонувати дітям удома виготовити нові «Я» або ж скористатися минулорічними (за бажанням і з огляду на ступінь збереження фігурки).

До уваги педагога!

Пригода потребує достатньо великого простору, тому за змоги варто наперед продумати місце для її проведення.

Сценарій Пригоди 1

На початку Пригоди педагог дзвонить у дзвоник та звертається до дітей: *«Хто пам'ятає, про що нам сповіщає цей чарівний дзвіночок? (про Майстерню «Я», про пригоди, про Майстра «Я»). Це справді так! Пам'ятаєте, минулого року ми познайомилися з чарівним Майстром «Я» та його Майстернею, брали участь у різноманітних Пригодах, під час яких ближче пізнавали та досліджували власне «Я». Сьогодні наші «Я» вирушають у нові мандри. (Педагог бере до рук своє «Я» та запрошує дітей підняти догори їхні «Я».) Тож запрошую знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Попередньо нагадавши про необхідність питати згоду доторкнутися до тіла іншої людини, педагог у повній тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, водить змією між рядами, виводить на ігровий килимок і створює коло, знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Починає знову дзвонити у дзвіночок: *«Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?»* (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти відповідають: *«Я... я... я!..»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог ще раз дзвонить у дзвіночок і говорить: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»*

Педагог дістає Скриню Майстра «Я» та продовжує: *«Майстер «Я» дуже хоче з вами познайомитися ближче. Він надіслав вам пророцтво про те, що сьогодні чекатиме на вас у Майстерні Майстра «Я». Нумо прочитаймо!»*

Педагог відкриває скриню, у якій серед уже знайомих дітям речей лежить згорток паперу. Він (вона) розкриває його і читає: *«Я» вивчати — себе й своє пізнавати!»* *Цікаво, що б це означало? Чи є в когось думки, що на нас чекає сьогодні у Майстерні Майстра «Я»? Ну що, готові? Тоді вирушаймо».*

До уваги педагога!

Пророцтво Майстра «Я» варто оформити та стилізувати у вигляді стародавнього сувою.

Вправа «Мій простір»³

Педагог звертається до дітей: *«Пропоную всім походити по кімнаті і знайти таке місце, яке вам сподобається найбільше. Не поспішайте, обирайте собі місце не надто близько одне до одного».*

До уваги педагога!

Необхідно дати дітям досить часу, щоб кожен (кожна) міг обрати собі таке місце, яке б було для них найбільш комфортним. Педагог уважно стежить, щоб пошук комфортного місця проходив у безпечній атмосфері та нагадує про цю умову дітям.

Педагог продовжує: *«Ваш простір там, де кожен і кожна з вас зараз стоїть. Ніхто інший не може там бути в цей момент. Сядьте на підлогу. Коли ви присядете, побачите, що вам потрібно ще трохи більше вільного місця, щоб зручно розміститися. І все це простір кожного. Спробуйте використати його, адже він належить вам. Можна витягнути руки вперед і накреслити уявне коло навколо себе так, ніби позначаєте свою територію».*

До уваги педагога!

Коло може бути такої величини, якої діти забажають, однак варто наголосити, що до будь-якої точки визначеного кола потрібно дотягнутися рукою. Ця територія належить їм. Запропонуйте дітям облаштувати свою територію так, як вони захочуть. Вони можуть принести туди свої речі, малюнки тощо. Вони можуть там сидіти, лежати, стрибати. Головне, щоб їм було комфортно.

Педагог пропонує дітям в уяві облаштувати свій простір. Вони можуть звести уявну огорожу, помістити всередину уявний матрац чи зручний диван, комп'ютер чи телевізор, усе, що забажають, та те, що додасть простору комфорту й безпеки. Потім педагог дає дітям 1–2 хв., щоб вони насолодилися перебуванням у своєму просторі. На наступному етапі педагог подає сигнал (наприклад, плескає голосно в долоні), після якого діти повинні швидко залишити свою територію і зайняти інше

³ Див. детальніше: Тренінг розвитку життєвих цілей (програма психологічного содействия успішної адаптації / Алиева М.А., Гришанович Т.В., Лобанова Л.В., Травникова Н.Г., Трошихина Е.Г. Под ред. Трошихиной Е.Г. — СПб.: Речь, 2006. — С. 53–55.

місце. Педагог звертається до дітей із запитаннями: «Чи зручно вам на іншому місці? Чи подобається воно вам? Чому?».

До уваги педагога!

Педагогу варто врахувати: діти можуть зазначати, що їм подобається нове місце, але там не так комфортно, як на попередньому. Там немає їхніх речей, все облаштовано по-іншому, на смак іншої дитини. Також діти можуть скаржитися, що їм не подобається те, що на їхньому попередньому місці зараз перебувають інші діти, що вони переставили якісь речі, що вони зруйнували створений комфорт. Педагог зауважує, що все, що нас оточує, зокрема речі, які ми обираємо, характеризує нас. Наші речі є нашою власністю, вони можуть розповісти про нас, наші смаки, уподобання, інтереси, стиль життя, звички. І часто те, що одному підходить, зовсім не подобається іншому. Але це цілком нормально.

Після нетривалого «експерименту» зі зміною місця педагог пропонує дітям повернутися на своє попереднє місце та звертається до дітей із запитаннями: «Як ви почуваетесь тут? Як ви себе почуваете, коли у вас є власний простір і він облаштований вашими речами? А тепер в уяві «складіть і запакуйте» власний простір і покладіть його поряд із собою». Педагог пропонує дітям сісти колом, так, щоб вони могли бачити обличчя одне одного. Далі звертається до них із запитаннями: «А у звичному житті у вас є власний простір? Хай це буде лише стіл і крісло для виконання уроків чи ліжко, на якому ви спите. Чи можете ви облаштовувати його на свій розсуд? Чи буває так, що хтось порушує звичний для вас порядок речей? Які думки та почуття у вас при цьому виникають? Що для вас означає «ваш власний»? (тільки мій, такий, що належить лише мені). Чи є у вас власні речі? Що це за речі? (речі, які належать тільки мені і якими я можу розпоряджатися як забажаю). Так, кожен і кожна з вас уже має багато власних речей, тобто того, що належить тільки вам. І всі ці речі є цінними. Як ви оберігаєте їх від інших людей? А що ще у вас є цінного, що потрібно особливо берегти? Можливо, найцінніше за все інше (наше життя, це ми самі, наше тіло, наше «Я» тощо). А що входить у наше «Я»? (наше тіло, думки, почуття, вподобання, знання, емоції тощо).

До уваги педагога!

Діти можуть називати як свою власність іграшки, книги, телефон, одяг, велосипед тощо. Тому педагогу необхідно підвести дітей до розуміння, що найпершою їхньою власністю є вони самі, їхнє тіло, їхні думки, їхні знання, почуття, врешті ім'я, тобто їхнє «Я», яке потрібно берегти й захищати передусім.

Вправа «Що про мене розкажуть мої речі»

На завершення Пригоди педагог пропонує дітям краще познайомитися зі своїм «Я». Для цього дітям необхідно взяти будь-яку власну річ (приміром, шкільне приладдя (ручка, олівець, зошит), ключі, одяг тощо) і промовити таку фразу: *«Я ручка __ (ім'я), я хочу сказати, що мій власник...»* (коротко розповісти щось про власника цієї речі, тобто про себе). Наприклад, *«Я олівець Андрійка. Він дуже добрий, охайний, любить малювати та слухати музику. Він про мене дбає, цінує мене та завжди бере у свої пригоди»*.

До уваги педагога!

Педагогу важливо наголосити, що діти говорять не від свого імені, а від імені предмета, який обрали. За потреби педагогу слід допомагати правильно формулювати фрази.

Підсумовуючи всі відповіді дітей, педагог звертається до них: *«Завдяки сьогоднішній Пригоді ми дізналися, що кожна людина володіє якоюсь власністю, та зрозуміли, що найбільшою і найважливішою нашою власністю є наше «Я», яке потрібно берегти та цінувати. Для того щоб ми краще це запам'ятали, Майстер «Я» залишив нам закон, який нам теж варто запам'ятати. Отже, повторюйте за мною»*. Педагог виголошує новий Закон Майстра «Я»: **«Моє Я — моя найцінніша власність!»** Діти вголос його повторюють. Педагог чіпляє аркуш паперу з написом на видному місці.

Наприкінці педагог звертається до дітей: *«Сьогодні ми гарно попрацювали, були активними та кмітливими, тож нашого запалу вистачить до наступної Пригоди до Майстерні Майстра «Я»*. Педагог дзвонить у дзвоник, закриває скриню, збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду такими словами: *«Майстерня Майстра «Я» зачиняється до наступної цікавої Пригоди»*.

Пригода 2 «Я» моє! — «Я» твоє!»

Мета: допомогти дітям зрозуміти відмінність між поняттями «моє» і «чуже»; навчитися цінувати й відстоювати своє та поважати чуже; демонструвати повагу в різні способи.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- записка з «пророцтвом» *«Своє захищай — чуже поважай!»*;
- «Я» учасників та педагога;
- записки із завданнями для кожної дитини до вправи «Моє — твоє»;
- клейка стрічка або магніти (залежно від того, куди кріпитимуться матеріали);
- ручка чи фломастер;
- напис *«Я відстоює своє і поважає чуже!»* на аркуші паперу формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 2

Педагог у повній тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, попередньо нагадавши про необхідність отримати дозвіл доторкнутися до тіла іншої людини, водить дітей змійкою між рядами, виводить в ігрову зону, створює коло і знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі починає дзвонити у дзвіночок: *«Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?»* (піднімає руку із «Я»). Діти відповідають неструнким хором: *«Я... я... я!..»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Діти, сьогодні ми будемо продовжувати експериментувати і вдосконалювати власне «Я». До нас завітав посланець Майстра «Я». Привітаймо його нашими «Я», піднявши їх високо над головою, і згадаймо, який Закон Майстра «Я» ми вивчили на попередньому занятті («Моє «Я» — моя найцінніша власність!»).* А тепер, щоб продемонструвати цей закон,

кожен та кожна із вас за допомогою жестів покаже щось, що є його чи її власністю і найкраще його (її) характеризує, а всі інші повинні відгадати, що він чи вона показує». Після того як усі діти продемонструють щось зі своєї власності, педагог звертається до них: «Через свого посланця Майстер «Я» передав вам ще одне пророцтво. Прочитаймо разом». Педагог відкриває Скриню Майстра «Я», у якій серед уже знайомих дітям речей лежить згорток паперу. Він (вона) розкриває його і читає: «Своє захищай — чуже поважай!». Цікаво, що б це означало? Мабуть, нам треба знову вирушити у Подорож, щоб зрозуміти це таємне пророцтво Майстра «Я». Ну що, готові? Тоді рушаймо».

До уваги педагога!

Для ролі посланця педагог може обрати будь-яку іграшку на власний розсуд, може придумати їй ім'я або навіть посаду в Майстерні Майстра «Я» (наприклад, помічник Майстра «Я» з питань власності).

Вправа «Моє — твоє»

Педагог звертається до дітей: «Зараз кожен і кожна з вас отримає секретне послання. За моєю командою ви розгорнете свої послання і почнете виконувати завдання, вказане там. Нікому не розповідайте, що там написано. Усі готові? Розпочнімо!»

До уваги педагога!

Педагог заздалегідь готує секретні послання. У переліку можуть бути такі завдання: взяти якусь річ в однокласника чи однокласниці, обняти його чи її, погладити по спині, поміняти речі місцями, переставити чийсь речі зі звичного місця в куток, написати щось у чужому зошиті, одягнути верхній одяг однокласника чи однокласниці тощо. Проте частині дітей у посланні запропоновано, перш ніж виконати завдання, запитати дозволу у власника чи власниці, а частина дітей не повинна питати дозволу.

ВАЖЛИВО! Для того щоб не було хаосу під час виконання цієї вправи, педагогу варто всі завдання (секретні послання) написати на аркушах різного кольору (червоний, синій, зелений і жовтий). На аркушах кожного кольору повинні бути як завдання, які вказують, щоб дитина запитувала дозвіл на їх виконання, так і завдання, які не передбачають запитування дозволу. У такому разі педагог по черзі просить встати і виконати завдання спочатку тих дітей, які отримали червоні аркуші, потім тих, хто сині, далі тих, хто отримав зелені, і нарешті тих, хто має жовті.

ВАЖЛИВО! Під час підготовки завдань педагогу варто вписати в секретні послання ім'я тієї дитини, на яку будуть спрямовані дії, зазначені в завданні. Наприклад, «Погладь по спині Оленку М., не питаючи в неї дозволу», «Візьми у Петрика К. його ручку, попередньо запитавши дозвіл»).

Після того, як завдання виконані, педагогу необхідно обов'язково запитати в дітей: *«Як почувалися ті, в кого не питали дозволу та брали їхні речі або торкалися їх? Що хотілося зробити?»*

До уваги педагога!

Відповіді дітей можуть бути такі: було неприємно; не розуміли, що відбувається; гнів; образа; хотіли повернути все, як було; хотіли помститися так само тощо.

Педагог продовжує: *«Чи подобається вам, коли хтось бере ваші речі без дозволу? Чи трапляються такі ситуації у вашому житті? А чи трапляється, що ви зазіхаєте на чийсь власність, не запитавши, чи можна її взяти? Що необхідно робити, щоб не виникало неприємних ситуацій? (питати дозвіл). Як почувалися ті, у кого питали дозвіл? Чи всі отримали ствердну відповідь? Що ми робимо, коли питаємо дозвіл? (виявляємо повагу до іншої людини, допомагаємо іншій людині відчувати захищеність, безпеку та комфорт). А як можна виявляти повагу? (дивитися на людину, слухати уважно та не перебивати, без дозволу не торкатися її тіла). Як ви виявляєте повагу до своїх однокласників та однокласниць?»*

Вправа «Розтисни кулак»⁴

Педагог звертається до дітей: *«Зараз ми пограємо у дуже захопливу гру. Вільно рухайтесь по класу, тримаючи над головою ваші «Я». Вони немов окремі пелюстки великої і чарівної квітки. Коли я скажу, що зараз утворюється квіточка з п'яти пелюсточок, ви повинні об'єднатися у групи по п'ять осіб, коли з трьох — у групи по три особи».*

До уваги педагога!

Педагог може пропонувати дітям різні варіанти об'єднань, головне — щоб на завершення руханки діти опинилися в парах. Педагог також може коригувати інтенсивність руху, наприклад, швидше, підтюпцем, стрибати на одній нозі (але за умови, що це безпечно для дітей).

⁴ Див. детальніше: Тренінг розвитку життєвих цілей (програма психологічного содействія успішної адаптації / Алиева М.А., Гришанович Т.В., Лобанова Л.В., Травникова Н.Г., Трошихина Е.Г. Под. ред. Трошихиной Е.Г. — СПб.: Речь, 2006. — С. 60.

Щойно діти об'єдналися в пари, педагог дає кожній парі по монетці. Спочатку її бере одна дитина з пари і затискає в кулачку, а педагог дає інструкцію: *«Тепер ті, хто без монети, повинні зробити так, щоб ваш партнер чи партнерка розтиснув (розтиснула) кулачок і віддав (відділа) вам монетку. Завдання для тих, хто тримає монетку: віддати її тоді, коли відчуєте бажання чи готовність це зробити. Наприклад, коли вас дуже ввічливо попросили».* По команді педагога ролі в парі змінюються.

Педагог пропонує дітям поекспериментувати впродовж 2–3 хвилин, а завершується вправління такими запитаннями до дітей: *«Хто з вас розтиснув кулак? Які були відчуття? Як партнер (партнерка) переконав (переколала) або змусив (змусила) вас розтиснути кулак? Чому ті, хто не розтиснув, не зробив цього?»*

До уваги педагога!

Під час обговорення педагогу варто підвести дітей до думки, що можна застосовувати прохання замість сили: і вони будуть задоволені, і інша дитина не образиться, адже в неї спитали дозвіл. Окрім того, якщо людина, в якій запитують дозвіл, вважає за необхідне відмовити, вона може це зробити.

Наприкінці Пригоди педагог підсумовує: *«Ніхто не має права без дозволу брати ваші речі, претендувати на ваше майно, навіть торкатися вас, цілувати чи обіймати! Якщо хтось так поводить, ви повинні чітко й категорично сказати: «Я не дозволяю!» Так само і ми повинні запитувати дозвіл, якщо претендуємо на чуже! Подивимося зараз, який закон залишив нам у сьогоднішній Пригоді Майстер «Я». Ось він!»* Педагог бере згорток паперу із написаним Законом, розгортає його і зачитує вголос: ***«Я відстоює своє і поважає чуже!»*** Діти повторюють разом із педагогом новий Закон Майстра «Я», а потім педагог прикріплює його на видному місці.

На завершення Пригоди педагог повідомляє: *«Сьогодні ми гарно попрацювали. У нашій чарівній Скрині з'явився ще один важливий Закон Майстра*

«Я», тож наразі Майстерня Майстра «Я» зачиняється». Педагог дзвонить у дзвінок, закриває скриню, збирає дітей у ланцюжок і розводить по місцях.

Пригода 3 «Я» піклується про себе»

Мета: проаналізувати з дітьми поняття *піклування*; навчити дітей найоптимальніших алгоритмів поведінки в потенційно небезпечних ситуаціях.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- записка з «пророцтвом» *«Про себе піклуватися — живим і здоровим залишатися!»*;
- «Я» учасників та педагога;
- аркуші паперу із намальованими квіточками для об'єднання в команди;
- конверти з назвами казок;
- завдання для команд;
- наліпки або вирізані з паперу кружала діаметром приблизно 5 см із написом «ОК»;
- зображення світлофора;
- клейка стрічка або магніти (залежно від того, куди кріпитимуться матеріали);
- ручка чи фломастер;
- напис *«Я може піклуватися про себе!»* на папері формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 3

На початку Пригоди педагог дзвонить у дзвоник та звертається до дітей: *«Діти, я хочу запросити вас у подорож до одного чарівного місця, але потрапити туди не так просто! Тому я йтиму першою(-им), а ви за мною ланцюжком, міцно тримаючись одне за одного. Головне правило — зберігайте повну тишу, щоб не заблукати! І, будь ласка, не забувайте запитувати дозвіл, перш ніж брати однокласника чи однокласницю за руку»*. Педагог, зберігаючи мовчання, йде уздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, водить їх змійкою між рядами,

виводить в ігрову зону, створює коло і знаками запрошує всіх скупчитися в центрі. Далі починає знову дзвонити у дзвіночок: *«Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?»* (піднімає руку з «Я»). Діти відповідають неструнким хором: *«Я... я... я!...»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці!»*

Педагог дзвонить у дзвінок і промовляє: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»* Відкриває Скриню Майстра «Я». Коли кожна дитина бере своє «Я», педагог продовжує: *«Подивимося, яке пророцтво залишив нам Майстер «Я» цього разу»*. Педагог бере зі скрині згорток паперу, на якому написано *«Про себе піклуватися — живим і здоровим залишатися!»*, і звертається до дітей: *«Цікаво, які пригоди чекають на нас сьогодні? Про яке піклування йдеться у пророцтві?»* (діти можуть висувати свої версії нової Пригоди). *Отож ви готові вирушити в мандрівку. Тоді вперед! Що означає піклуватися про когось?* (виявляти увагу, турботу про когось, дбати). *Хто піклується про вас?* (батьки, бабуся, дідусь, старші брати й сестри). *Чому вони це роблять? А чи можете ви самі піклуватися про себе? Тепер запрошую вас узяти участь у вікторині, яку нам запропонував Майстер «Я». Для цього об'єднаймося в команди. Зараз кожен і кожна з вас витягне собі папірець, на якому намальована квіточка. Ви повинні знайти тих дітей, у кого така сама квіточка, і об'єднатися з ними у групу. Це буде ваша команда»*. Педагог стежить, щоб діти правильно об'єдналися в команди, за потреби допомагає та продовжує: *«Наша вікторина складається з трьох конкурсів. Я роздам вам аркуші паперу і фломастери. Ваше завдання таке: використовуючи свої «Я», зобразити емблему вашої команди, а також придумати їй назву. Назву команди запишіть фломастерами на аркуші, який ви отримали. Для виконання завдання у вас є п'ять хвилин»*.

Після завершення роботи діти по черзі презентують свої емблеми та назви команд. Педагог дякує за представлення і продовжує: *«Отже, наша вікторина розпочинається. Перший конкурс називається «Казковий». Кожна команда отримає свою казку, у якій головні герої діяли необачно й втрапляли в небезпечні ситуації. Ваше завдання полягає в тому, щоб протягом п'яти хвилин подумати, які дії героїв були неправильними, необачними, до яких наслідків це призвело, як*

потрібно було вчинити героям, щоб уникнути небезпечних ситуацій. За кожну правильну відповідь ваша команда отримує наліпку (знак «ОК»)).»

До уваги педагога!

Педагог заздалегідь готує конверти з папірцями всередині, на яких написано назви відомих дітям казок (наприклад, «Колобок», «Вовк і семеро козенят», «Білосніжка», «Червона шапочка»), та роздає їх дітям. Для того щоб дітям було легше зорієнтуватися, у конверт можна покласти запитання (наприклад, до казки «Вовк і семеро козенят»: про що мама-коза попереджала козенят? що сталося потім? чому це сталося? що повинні були зробити козенята, щоб цього не сталося? як їм слід було попіклуватися про себе?).

ВАЖЛИВО! Перелік казок педагог може скласти на свій розсуд — головне, аби казки ілюстрували небезпечні ситуації, у які втрапляли герої або герої.

Через п'ять хвилин педагог пропонує командам дати відповідь на поставлені запитання. У разі якщо діти дають неправильні відповіді, до обговорення залучають інші команди. Якщо команда правильно відповідає, педагог дає команді наліпку. Коли всі команди дали відповіді у першому конкурсі, педагог виголошує інструкцію до наступного: *«Другий конкурс називається «Модник». Кожна команда отримує конверт, у якому вказана певна подія, на яку вам необхідно зібратися, а також набір із зображенням різного одягу (Додаток 1). Ваше завдання — підібрати відповідний одяг для фігурок хлопчика та дівчинки, який би найбільш точно відповідав події».*

До уваги педагога!

Діти можуть вирізати елементи одягу й наклеїти на фігурку. На це завдання дається п'ять хвилин. Приклади ситуацій: збирати гриби восени у лісі; йти на прогулянку під час дощу; кататися на санчатах; у страшенну спеку з батьками піти на річку.

Далі кожна команда презентує свою ситуацію та пояснює свій вибір одягу.

До уваги педагога!

Під час обговорення результатів конкурсу педагогу варто звертати увагу на безпечність одягу, відповідність місцю та погодним умовам (захист від вітру, сонця тощо).

Педагог розпочинає третій конкурс, який має назву «Сам удома»: *«Ви вже в такому віці, що можете іноді залишатися вдома наодинці. Зараз вам будуть запропоновані зображення певних життєвих ситуацій. Ваше завдання — визначити, у яких з них поведінка дітей неправильна, до яких наслідків вона може призвести і що слід робити, щоб піклуватися про свою безпеку, а у яких діти вчинили правильно»* (Додаток 2).

Відповіді дітей обговорюються. За правильну відповідь команда отримує наліпку. Далі кожна команда підраховує кількість наліпок. У якої їх більше, та команда й перемогла. Якщо у якоїсь команди виявиться менше наліпок, то варто повідомити дітям, що вони мають шанс покращити результати, засвоївши правила піклування про себе.

Педагог пропонує дітям засвоїти правило «Світлофора» *«Зупинись! Оціни ризики та небезпеки! Дій!»*, яке допоможе їм піклуватися про себе й уникати небезпечних ситуацій (Додаток 3).

До уваги педагога!

Зображення світлофора краще підготувати заздалегідь: намалювати на аркуші формату А1 або роздрукувати на кольоровому папері формату А4 (А5) для кожного учасника та роздати дітям на згадку.

Завершуючи Пригоду, педагог наголошує: *«Піклуватися про себе — означає dbати про себе, про свою безпеку, здоров'я, благополуччя, життя. Майстер «Я» наполягає, щоб ви запам'ятали його Закон «Я» може піклуватися про себе!»* Педагог демонструє його на папері, який прикріплює на видному місці. Діти разом із педагогом повторюють Закон Майстра «Я» та піднімають вгору власні «Я» на знак згоди.

Педагог дзвонить у дзвінок, закриває Скриню Майстра «Я», збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду словами: *«Сьогодні ми гарно та активно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється до нової Пригоди!»*

Конкурс «Модник»

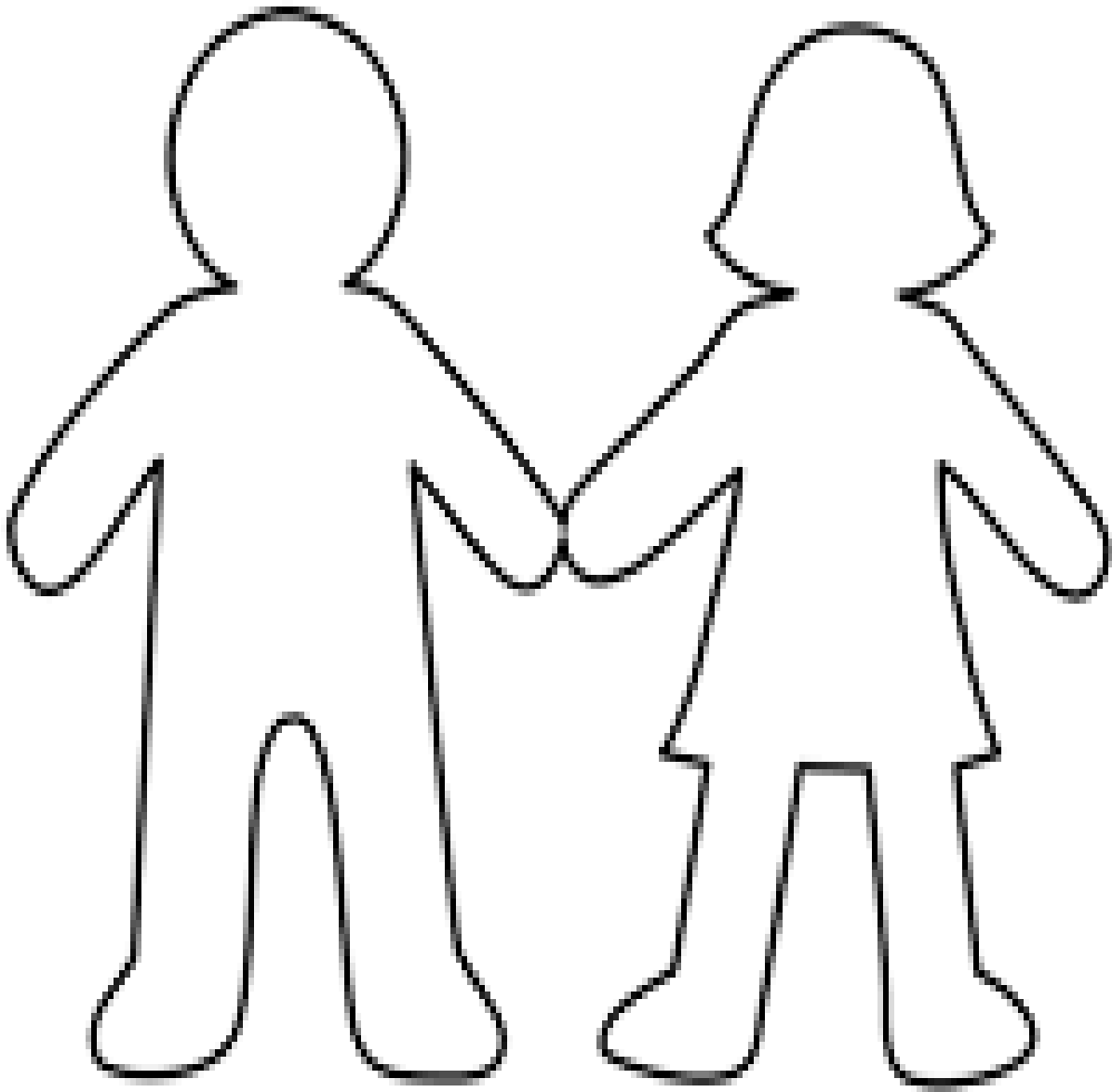

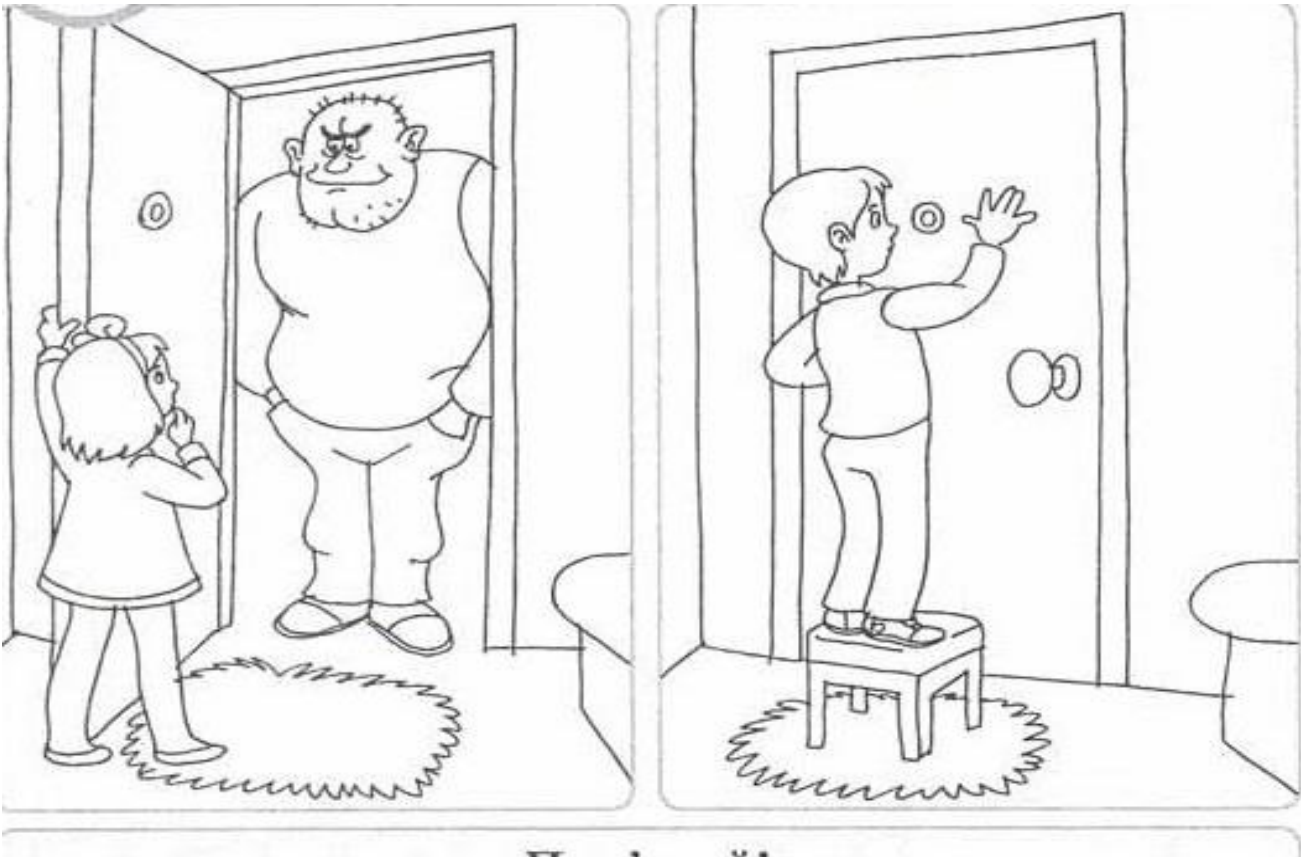

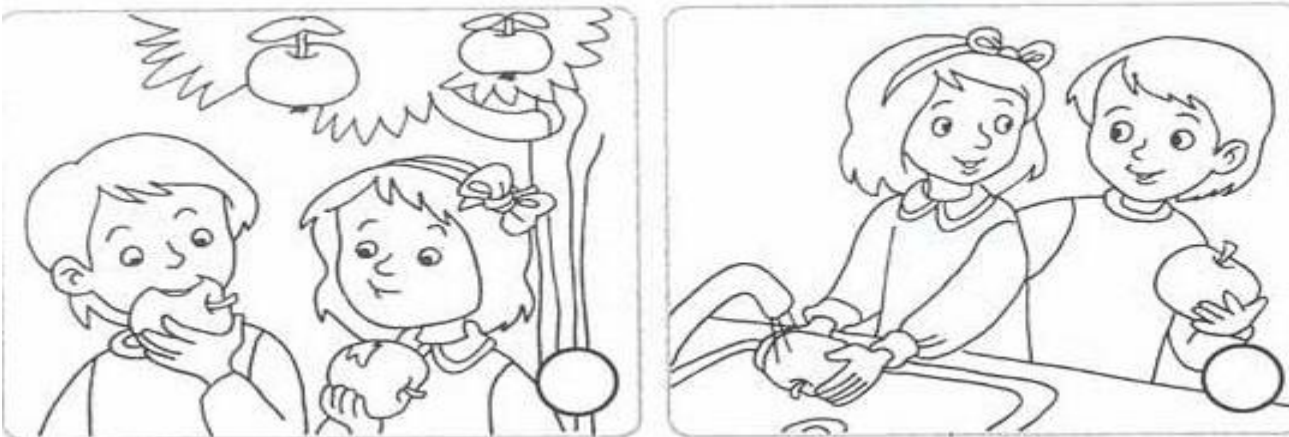
© Ida Houston

Завдання для конкурсу «Сам удома»

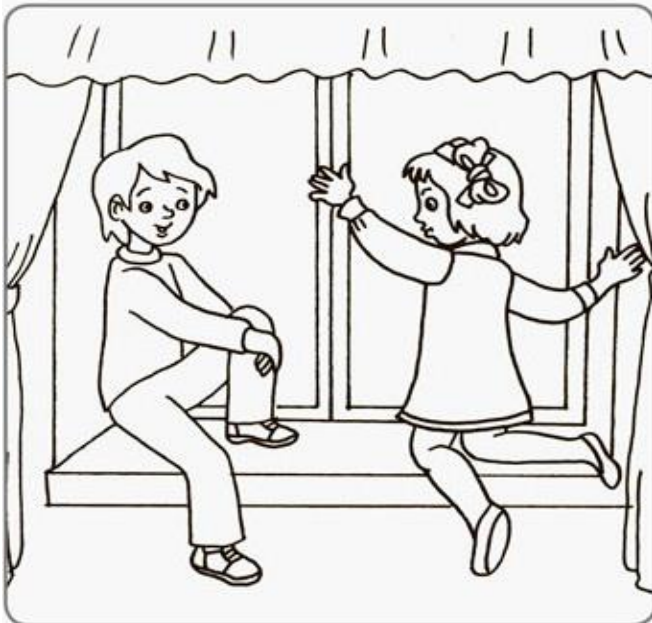
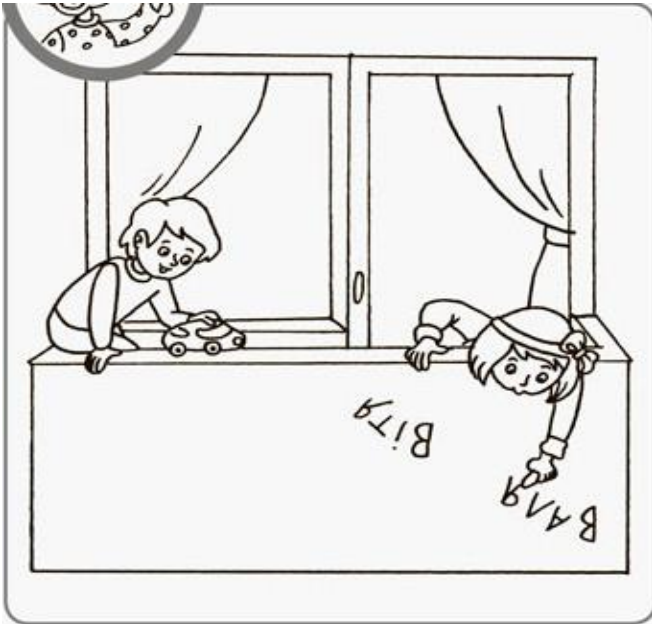
1 група

2 група

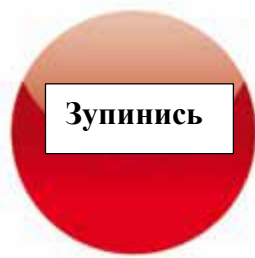

3 група

4 група

Пригода 4 «Я» вмiє просити про допомогу»

Мета: розтлумачити дітям зміст слова «допомога»; обговорити, як і в кого просити про допомогу.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- записка з «пророцтвом» *«Допомогу просити — себе захистити»*;
- «Я» учасників та педагога;
- текст листа від Майстра «Я»;
- клейка стрічка або магніти (залежно від того, куди кріпитимуться матеріали);
- плакат із заготовленими фразами, як звертатися по допомогу;
- ручка чи фломастер;
- Закон «Я» *знає, у кого просити про допомогу*», написаний на аркуші паперу формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 4

Пригода розпочинається з традиційного ритуалу: педагог нагадує дітям про потребу отримати згоду взяти за руку однокласника чи однокласницю, далі в тиші йде вздовж рядів парт, збирає дітей у довгий ланцюжок, виводить в ігрову зону, створює коло і знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Потім починає дзвонити у дзвіночок: *«Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?»* (піднімає руку із своїм «Я»). Діти відповідають: *«Я... я... я!..»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці!»*

Педагог дзвонить у дзвоник і говорить: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Нумо пошукаймо, яке послання чекає на нас сьогодні»*.

Діти відкривають конверт, у якому лежить послання, і читають його: *«Допомогу просити — себе захистити»*. Педагог: *«Діти, як ви думаєте, що хоче*

сказати нам Майстер «Я» таким посланням? Чи знаєте ви, що таке допомога? Для чого потрібно просити про допомогу? Коли важливо звертатися по допомогу? (коли знаємо, що самі не впораємося, коли нас ображають, коли у нас замало сил щось зробити, коли страшно тощо). У кого ми можемо просити про допомогу? А зараз я вам зачитаю історію, яку нам залишив Майстер «Я».

До уваги педагога!

Історія Майстра «Я»

Колись давно в одному селі жила маленька дівчинка Іринка. Вона була дуже розумною та активною. Іринка вважала себе самостійною та дорослою.

Одного дня Іринка разом зі своєю подругою Маринкою гралися на подвір'ї повітряною кулькою. Раптом здійнявся сильний вітер, і повітряна кулька вирвалася з рук дівчат і полетіла вгору, зачепившись за верхівку дерева.

Маринка хотіла покликати на допомогу батька, але Іринка сама полізла на дерево знімати кульку. Вона видряпалася на саму верхівку і, коли вже вивільнила кульку від гілок, не втрималася і впала. На щастя, вона не сильно вдарилася, але кульку не втримала, і та знову полетіла далеко у бік лісу. Іринка взялася її наздоганяти. Подруга знову просила розповісти дорослим, але Іринка її не послухала і побігла за кулькою далі. Підбігши до лісу, дівчинка зупинилася, адже їй було страшно заходити самій у ліс. Але все ж таки вона подумала, що просити про допомогу — це означає визнати, що вона ще маленька й несамотійна. Тому, здолавши свій страх, дівчинка пішла до лісу шукати кульку. Дерево за деревом, кущ за кущем... а кульки нема. Іринка вже хотіла повертатися додому, коли зрозуміла, що заблукала. І тоді їй стало дуже страшно. Вона сильно пошкодувала, що не попросила про допомогу у когось зі старших. Іринка знала, що в лісі водяться хижі звірі. І від цього ще більше боялася. А що, якщо її не знайдуть, адже батьки не знають, де вона? Вона сіла і гірко заплакала.

Раптом їй почулися голоси, ніби хтось кликав: «Іринко, ау-у-у-у, Іринко». Спочатку дівчинка подумала, що їй причулося. Але ні: голоси лунали все ближче. Тоді дівчинка крикнула: «Я тут! Я тут!» Скоро вона побачила своїх батьків і ще декількох людей, які її шукали. Яка ж вона була щаслива!

«А як ви дізналися, що я у лісі?» — запитала згодом Іринка, коли оговталася від страху і зрозуміла, що вже в безпеці.

«Нам Маринка розповіла», — відповіли батьки.

«Іринко, — сказав батько, — ти нас дуже налякала. Я розумію, що ти доросла і самостійна, але навіть дорослі люди інколи просять про допомогу. Іноді допомога інших просто необхідна й може врятувати здоров'я і навіть життя. Пообіцяй мені, що надалі не будеш намагатися всі проблеми розв'язувати самостійно».

«Обіцяю, тату! Я зрозуміла, що просити про допомогу — не соромно. Це навіть розумний вчинок! І вміння просити про допомогу — це вміння дорослої людини!» — запевнила Іринка.

Після зачитування історії педагог звертається до дітей із запитаннями: «Чому Іринка опинилася в небезпеці? Що могло трапитися з дівчинкою, якби подруга не звернулася до дорослих по допомогу? Чому варто вміти просити про допомогу? У кого варто просити про допомогу? Чи бувають ситуації, коли ви хотіли би звернутися по допомогу до дорослих, але не робите цього? Чому? До кого з дорослих ви звертаєтесь по допомогу?»

До уваги педагога!

Педагогу варто підкреслити, що час від часу кожна людина опиняється в ситуації, з якою складно впоратися самотужки, і їй потрібна допомога інших. Проте не всім легко звернутися з проханням про допомогу: комусь заважає сором'язливість, хтось звик розраховувати лише на власні сили, хтось не хоче показати оточуючим, що не може самостійно розв'язати проблему. Важливо підкреслити, що у складних і небезпечних ситуаціях дитина обов'язково має просити про допомогу в тих дорослих, яким довіряє. Можна також проговорити фрази, за допомогою яких слід звертатися по допомогу:

- ✓ «Допоможіть мені, будь ласка!»
- ✓ «Я потребую допомоги!»
- ✓ «Я потребую захисту!»
- ✓ «Мені потрібна допомога!»

Ці фрази можна записати на плакаті і прикріпити до дошки.

Вправа «Дорослі, яким «Я» довіряє»

Педагог роздає дітям аркуші чистого паперу формату А4 і пропонує намалювати тих людей, до яких вони можуть звернутися по допомогу за потреби. Варто наголосити, що це повинні бути люди, яким дитина справді довіряє.

До уваги педагога!

Педагогу необхідно пояснити дітям, що дорослий, якому можна довіряти, — це той, хто уважно слухає й розуміє, допомагає, не кривдив раніше та готовий захистити.

ВАЖЛИВО! Варто допомогти дитині усвідомити, що в неї є більш ніж один дорослий, якому можна довіряти. Це можуть бути не лише члени родини, а й хтось поза сім'єю. Якщо дитині не допоміг один дорослий, вона може звернутися до іншого, щоб отримати допомогу.

ВАЖЛИВО! Необхідно пояснити, що дитина завжди може звернутися до «дорослих у формі». Це, наприклад, поліцейський, пожежник, військовий, лікар, священник — люди, які виконують свої службові обов'язки й зобов'язані реагувати на звернення дитини.

ВАЖЛИВО! Пояснюючи дітям про «дорослих у формі», необхідно ретельно проаналізувати територіальну близькість таких людей до закладу освіти, а тоді наводити приклади, хто це може бути.

ВАЖЛИВО! З 2016 року в українських школах діє модель «Шкільний офіцер поліції». Інформація про діючого шкільного офіцера поліції закладу освіти повинна бути розміщена на інформаційних ресурсах закладу освіти, а діти мають нею володіти.

Після завершення малювання діти презентують свої роботи і розповідають, хто на них зображений. Під час обговорення можна запитати в дітей, чи траплялося вже, що їм доводилося просити про допомогу в тих, кого вони намалювали, чи ці люди їм допомогли. Якщо на малюнках зображена людина, яка не належить до близького оточення дитини, педагогу варто запитати, чому дитина її зобразила, чому вона вважає, що їй можна довіряти, тощо.

На завершення Пригоди педагог запитує в дітей: *«Чого навчила нас сьогоднішня Пригода? (вміти просити про допомогу). Яке знання отримало наше «Я» сьогодні?»* (до кого можна звернутися по допомогу, про «дорослих у формі», про те, що просити допомогу не соромно, а дуже важливо та відповідально). Педагог демонструє дітям новий Закон Майстра *«Я» «Я» знає, у кого просити про допомогу»*, який прикріплює на видному місці. Діти разом повторюють Закон.

Педагог дзвонить у дзвінок, закриває Скриню Майстра «Я», збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду словами: *«Сьогодні ми гарно та активно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється до нової Пригоди!»*

Пригода 5 «Я» має обов'язки»

Мета: розглянути значення поняття *обов'язки*; проаналізувати, які обов'язки мають діти; сприяти усвідомленню важливості виконання своїх обов'язків.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- записки з прописаними ролями (обов'язками) у створенні спільної скульптури;
- «Я» учасників та педагога;
- клейка стрічка або магніти (залежно від того, де кріпитимуться матеріали);
- ручка чи фломастер;
- напис «Я» має обов'язки, «Я» діє!» на папері формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 5

Педагог, зберігаючи мовчання, йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, попередньо нагадавши про необхідність отримання згоди доторкнутися до тіла іншої людини, водить дітей змійкою між рядами, виводить в ігрову зону, створює коло і знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Починає дзвонити у дзвіночок: «*Ми на місці! А хто в нас тут?*» (піднімає руку із своїм «Я»). Діти відповідають: «Я... я... я!..» — «*Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці!*»

Педагог ще раз дзвонить у дзвіночок і каже: «*Майстерня Майстра «Я» відчиняється!*» Він (вона) дістає Скриню Майстра «Я» і роздає дітям їхні картки «Я».

Педагог звертається до дітей: «*Сьогодні ми вирушимо в чарівну Пригоду, де на кожного з нас чекає цікаве та відповідальне завдання. Під час сьогоднішньої Пригоди Майстер «Я» пропонує нам долучитися до важливої спільної справи на*

благо нашого міста (села, вулиці, школи). Спочатку пригадаємо, що є красивого в нашому місті. Куди ви любите ходити з батьками або друзями?» Діти можуть називати «Макдональдс», парк, атракціони, площу, фонтани тощо, залежно від того, що є в населеному пункті. Після висловлювань дітей педагог пропонує поміркувати, чого не вистачає, щоб місто/село/вулиця стали ще кращими.

Діти можуть називати різні варіанти (багато дерев, парк для дітей, ігрова зона, фонтани тощо). Варто звернути увагу на те, що, можливо, було б добре, якби у місті був великий красивий різнокольоровий фонтан, який би працював безперервно і тишив око мешканців міста. Діти та дорослі могли би приходити до нього, милуватися його красою, сісти на лавки навколо і відпочивати. Педагог пропонує дітям реалізувати цей задум і створити такий фонтан. Матеріалом для фонтана стануть вони самі.

Для цього педагог наперед готує ролі (функції), які буде виконувати кожна дитина у споруді фонтана. Педагог роздає записки дітям. Вони не зможуть обирати собі ролі (функції). Роль, яку діти отримали, обов'язкова для виконання, оскільки вона є необхідною частиною спільного задуму.

Орієнтовні варіанти ролей:

- ✓ основа фонтана (бордюр, який огороджує фонтан) — 6–8 дітей, які тримаються за руки;
- ✓ основна труба, з якої подається вода (та, що розміщена у центрі фонтана) — 1 дитина;
- ✓ струмені води, які б'ють з основи — 6–8 дітей;
- ✓ механік, який стоїть збоку і виконує завдання натискати кнопку, у такий спосіб регулюючи подачу води;
- ✓ прибиральники, які повинні час від часу чистити фонтан, щоб вода в ньому була чистою;
- ✓ спеціальна підсвітка фонтана;
- ✓ музика, яка вмикається час від часу;
- ✓ лавочки неподалік фонтана, на які всі охочі можуть присісти, щоб відпочити та помилуватися фонтаном.

Далі педагог пропонує дітям взяти на себе свою роль і утворити фонтан із усіма його елементами. Коли діти утворили фонтан, педагог запитує: *«Як ви думаєте, це буде красивий фонтан? Чи буде такий фонтан тишити око мешканців*

нашого міста/села? Що необхідно для того, щоб він завжди залишався таким гарним? (варто наголосити, що потрібно, аби всі його складові були справними, виконували свої функції). А чи буде цей фонтан красивим, коли частина його основи відвалиться? Що станеться при цьому? (попросити 2–3 дітей, які зображували основу, відійти). Так, він уже не буде красивим, і з нього може вилитися вода. Що в такому випадку нам необхідно зробити, щоб зберегти фонтан цілим і красивим?» (можливо, інші діти, які зображують основу, розтягнуться і візьмуть на себе функції тих, хто пішов, або виконавці інших ролей час від часу виконуватимуть функції тих, хто пішов; так вони візьмуть на себе обов'язок забезпечити цілісність фонтана).

Педагог пропонує дітям сісти й розпочинає обговорення вправи. Для цього ставить ряд запитань: «Що буде, якщо механік, який регулює подачу води, припинить виконувати свої обов'язки? (вода тектиме однаково весь час або зовсім перестане текти; битиме сильний струмінь, який оббризкуватиме все і всіх навколо). Що необхідно зробити, щоб цього не сталося? (потрібно, щоб механік сумлінно виконував свої обов'язки або щоб хтось інший взяв на себе обов'язок його замінити). А чи буде фонтан таким красивим, якщо люди, які відповідають за його прибирання, очищення води, перестануть виконувати свої обов'язки? (вода стане брудною, вкриється плівкою, в неї нападає багато сміття, вода може почати смердіти). Що необхідно зробити, щоб цього не сталося?» (треба, щоб люди, які відповідають за підтримання чистоти, сумлінно виконували свої обов'язки або хтось інший взяв на себе їх виконання).

До уваги педагога!

Педагог може запропонувати свої варіанти запитань, які стосуються порушення певного порядку, гармонії, втрати цілісності: що буде, якщо ліхтар перестане світити? лавочка поламається? вода перестане текти, бо труби заб'ються? тощо. Головне — підвести дітей до розуміння того, так само як кожна річ має своє призначення, що гарантує порядок, красу, гармонію, так і кожна людина має свої обов'язки, виконання яких теж забезпечує порядок вдома, добробут у сім'ї, успіхи в навчанні та роботі. Людям не завжди подобається виконувати всі обов'язки, деякі їм набридають. У такому разі потрібно, щоб хтось інший взяв на себе їх виконання. Це називається взаємодопомога, підтримка. Інакше справа не буде зроблена. Ми підводимо інших, коли не виконуємо свої обов'язки.

Можна навести аналогію: «Уявіть ситуацію, коли дорослі перестануть готувати вам їжу чи прати ваші речі».

Педагог: *«А тепер поміркуйте, які обов'язки є в кожного з вас. Чи сумлінно ви їх виконуєте? Можливо, в когось є собака? Котик? Хом'ячок? Хто за ними доглядає? Хто їх годує? Обов'язок відповідальних людей — турбуватися про тварин, яких вони взяли до себе додому. Чи траплялося, що ви забули нагодувати свого домашнього улюбленця? Хтось це зробив замість вас чи тварина залишилася голодною? А якщо постійно забувати про це? Що станеться, якщо ви припините їх годувати? Думаю, діти, що в сьогоднішній Пригоді ви зрозуміли, що обов'язок — це ті зобов'язання, які або ми самі на себе беремо, або інші на нас покладають. Обов'язки нам можуть як подобатися, так і не дуже, але якщо це наш **ОБОВ'ЯЗОК**, то ми **ЗОБОВ'ЯЗАНІ** його виконувати. Часто від того, як сумлінно ми виконуємо свої обов'язки, залежить добробут інших. Тому мати обов'язки — означає активно діяти для їх виконання! На завершення я пропоную всім стати в коло, взяти свої «Я» і пригадати свої обов'язки. Кожен і кожна має обрати один із своїх обов'язків і пообіцяти його сумлінно виконувати. А обіцянку ми даватимемо так: той, хто говорить, виходить у центр кола, тримає перед собою своє «Я» і голосно каже, наприклад: «Застеляти своє ліжко — це мій обов'язок! Я обіцяю, що від сьогодні буду сумлінно його виконувати і кожного ранку за собою застелятиму ліжко!»*

До уваги педагога!

Підсумовуючи, педагог може додати, що всі обов'язки важливі. У дітей здебільшого є обов'язки у школі чи в родині, серед домашніх справ. Також кожна людина має обов'язки знати й поважати мову держави, у якій живеш, захищати країну, берегти природу, захищати слабших тощо. Варто підкреслити, що це дуже важливі обов'язки, які характеризують справжнього громадянина, тобто людину, яка любить свою країну і поважає людей, які у ній живуть. Кожна людина може стати справжнім громадянином.

Педагог знайомить дітей із новим Законом Майстра «Я» **«Я» має обов'язки, «Я» діє!**», який прикріплює на видному місці. Діти разом повторюють Закон.

Педагог дзвонить у дзвінок, закриває Скриню Майстра «Я», збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду словами: *«Сьогодні ми гарно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється до нової Пригоди!»*

Пригода 6 «Я» вирішує, «Я» відповідає»

Мета: розібрати разом із дітьми зміст слова «рішення»; навчити їх ухвалювати як колективні, так і індивідуальні рішення; сприяти розумінню того, що, ухвалюючи рішення, потрібно відповідати за його наслідки.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- послання Майстра «Я» «*Рішення ухвалювати — за наслідки відповідати!*» на папері формату А4;
- «Я» учасників та педагога;
- аркуші паперу форматом А4 для кожного учасника (можна різнокольорові);
- аркуші формату А5 (15–20 шт.);
- напис «Я» вирішує, «Я» відповідає» на папері формату А4.

Тривалість: 30 хв.

Сценарій Пригоди 6

Педагог, наголосивши на важливості отримати згоду взяти за руку однокласника чи однокласницю, у повній тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить на ігровий килимок і утворює коло. Знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі дзвонить у дзвіночок і говорить: «*Ми на місці! А хто в нас тут?*» (піднімає руку із карткою «Я»). Діти відповідають неструнким хором: «Я... я... я!..» — «*Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог ще раз дзвонить у дзвіночок і каже: «*Майстерня Майстра «Я» відчиняється!*». Він (вона) дістає Скриню Майстра «Я».

До уваги педагога!

Це заняття може проводитися у форматі, за якого діти сидять за партами. Тому педагог ставить скриню в таке місце, яке видно усім дітям.

Діти підходять, беруть свої «Я» і сідають за парти. Педагог: *«Діти, подивимося, яке послання сьогодні для нас залишив Майстер «Я».*

Педагог витягує аркуш паперу, на якому занотоване послання від Майстра «Я», і зачитує його вголос: *«Рішення ухвалювати — за наслідки відповідати!» Діти, хто знає, що таке рішення? Які рішення ви ухвалюєте? (йти гуляти чи ні, який мультик дивитися тощо). Так, кожен і кожна з нас ухвалює багато рішень. Одні рішення стосуються нас особисто, інші можуть стосуватися інших людей, позитивно чи негативно на них впливати. Сьогодні на нас чекає дуже цікава Пригода. Але, перш ніж поринути в неї, нам потрібно об'єднатися у групи. Для цього пригадаємо робочі дні тижня: понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця. Кожен і кожна з вас по черзі називатиме день тижня по порядку. Розпочнімо».*

Після того як розрахунок дітей за днями тижня завершився, педагог просить підняти руки всіх, хто казав «понеділок»: *«Усі «понеділки» об'єднуються у групу і зустрічаються біля першої парти лівого ряду. Ось тут».* Педагог пильнує, щоб усі діти цієї групи знайшли вказане місце. Далі педагог каже: *«Підніміть руки ті, хто назвав «вівторок». Усі «вівторки» групуються біля останньої парти лівого ряду».* І так далі. Педагог стежить, щоб діти об'єдналися у п'ять груп і розмістилися у класі так, аби не заважати одне одному.

Коли групи сформовані, педагог звертається до дітей: *«Майстер «Я» пропонує нам подумати, що нас не влаштовує у нашому місті/селі/селищі. Ми повинні вирішити, як можна покращити життя людей у нашому місті/селі/селищі. Ми маємо змогу написати оголошення-звернення до мешканців нашого міста, вулиці чи будинку з проханнями або пропозиціями. Але спочатку подумайте, що вас не влаштовує. Можливо, у вас були якісь неприємні ситуації, пов'язані з іншими людьми (сусідами, продавцями, незнайомцями-перехожими), коли вони, на вашу думку, вчинили не зовсім правильно, порушили правила, чим спричинили дискомфорт вам, вашим батькам, іншим людям. Можливо, така ситуація була лише раз, а можливо, повторюється часто. Зараз нам потрібно*

згадати все. Кожен і кожна з вас мають висловити свою думку, назвати принаймні одну ситуацію, яка його (її) не влаштовує, і розповісти про неї дітям у своїй групі. На це завдання у вас є п'ять хвилин. Час пішов».

Педагог стежить, щоб діти обговорювали завдання, а не просто гаяли час. Він (вона) може ходити від групи до групи, слухати, про що діти говорять, за потреби спрямовувати додатковими запитаннями розповіді в потрібне рiчище.

До уваги педагога!

Якщо дітям складно пригадати ситуації, які їх не влаштовують, педагог може спрямувати хід їхніх думок, навести для прикладу одну з таких ситуацій: куріння на зупинці громадського транспорту; коли люди викидають сміття в непристосованих для цього місцях; коли люди, які гуляють з собаками, не прибирають за ними; коли дитина з мамою заходить у маршрутку, а якась жінка нахабно штовхає маму, бо хоче швидше зайти, щоб зайняти вільне місце; коли твоя вулиця ввечері не освітлюється; коли ти з друзями граєш у дворі, а сусіди постійно кричать, щоб ви гралися тихіше.

Коли час спливає, педагог звертається до дітей: «Чи вдалося вам пригадати ситуації або моменти, які ви б хотіли виправити? Чи багато було у групі різних пропозицій? Чи вони повторювалися? (діти відповідають). А тепер вам потрібно у кожній групі обрати по три проблеми або ситуації, які ви вважаєте найактуальнішими і такими, на які ви могли би вплинути, наприклад, написавши оголошення-звернення до винуватців. Для того щоб домовитися у групі і ухвалити спільне рішення щодо вибору варіантів, у вас є ще п'ять хвилин. Починайте».

Після завершення обговорення педагог пропонує кожній команді презентувати свій вибір. Педагог записує кожну пропозицію дітей на окремому аркуші паперу формату А5.

До уваги педагога!

Записувати ситуації можуть і самі діти під час роботи у групах. Для цього кожній групі потрібно роздати по три аркуші паперу формату А5. Педагог обирає варіант записів з огляду на те, наскільки діти вміють грамотно і швидко писати.

Після того як всі групи презентували свої напрацювання, а педагог їх записав, він (вона) ще раз зачитує їх по черзі та прикріплює до дошки (коркової чи

магнітної). Якщо проблеми подібні (розкидане сміття, люди сміять, не викидають обгортки від цукерок у смітник тощо), то педагог їх кріпить на дошці поряд, пояснюючи дітям, що це фактично одна й та сама проблема.

Щойно всі картки вивішено на дошці, педагог пропонує дітям проголосувати за ті ситуації, які, на їхній погляд, є найважливішими. Голосування відбувається так: кожна дитина підходить до дошки і ставить позначку на тій картці, на якій написана проблема, яку, як вона вважаю, треба розв'язати першочергово. Кожна дитина повинна вибрати три ситуації, тобто поставити позначку на трьох картках.

Після цього педагог підраховує, які проблеми набрали найбільшу кількість голосів. Саме над їхнім розв'язанням діти працюватимуть далі. Позначки на різних аркушах, які належать до однієї групи проблем, сумуються і рахуються як загальна кількість.

До уваги педагога!

Залежно від того, які проблеми обрали діти і скільки дітей у групі, потрібно обрати 3–4 проблеми, які набрали найбільшу кількість голосів. Для того щоб діти, чий вибір не увійшов до обраних, не розчарувалися, потрібно наголосити, що обрані ситуації — це вибір більшості. Проте ніхто не забороняє їм самостійно після уроків з дозволу батьків взятися за розв'язання тих проблем, які вони вважають важливішими. А під час цієї Пригоди вони матимуть змогу долучитися до загальної справи.

Далі педагог звертається до дітей: *«Як ви думаєте, як ви можете вплинути на розв'язання цих проблем? Насамперед потрібно донести свою думку до людей, які можуть бути винуватцями проблеми. Можливо, вони й не замислюються над тим, що своїми вчинками спричиняють дискомфорт іншим. Як це зробити? Ми можемо, наприклад, написати оголошення-звернення»*.

Педагог пропонує кожній дитині обрати собі з трьох визначених ситуацій ту, яка їй найближча, і написати оголошення-звернення, яке вона потім буде поширювати у відповідних місцях. Педагог наводить приклади формулювань, стежить, щоб звернення були грамотно написані та мали ввічливий характер. За бажання діти можуть розмалювати свої роботи.

Приклади оголошень-звернень

Шановні відвідувачі супермаркету, якщо Ви бачите, що в черзі до каси стоїть жінка з маленькою дитиною, пропустіть її без черги. Вона буде Вам за це дуже вдячна.

**Учень 2 класу ЗОШ № ... Сергій
Будь ласка, всі, хто це читає, — НЕ ПСУЙТЕ!**

Будь ласка, не паліть на зупинці!!! Я не хочу цим дихати!!! Дякую!

**Учень 2 класу ЗОШ № ... Сергій
Будь ласка, всі, хто це читає, — НЕ ПСУЙТЕ!**

Будь ласка, викидайте сміття у смітник. Я маю право жити в чистому дворі!!! Дякую!

**Учень 2 класу ЗОШ № ... Сергій
Будь ласка, всі, хто це читає, — НЕ ПСУЙТЕ!**

Шановні пасажери, коли заходите до маршрутки чи виходите з неї, не штовхайте одне одного. Серед вас є діти, які можуть не втриматися і впасти! Дякую!

**Учень 2 класу ЗОШ № ... Сергій
Будь ласка, всі, хто це читає, — НЕ ПСУЙТЕ!**

Шановні власники собак! Я теж дуже люблю собак, але мені не подобається, гуляючи у дворі, знаходити їхні «сюрпризи». Будь ласка, прибирайте за ними! Дякую!

**Учень 2 класу ЗОШ № ... Сергій
Будь ласка, всі, хто це читає, — НЕ ПСУЙТЕ!**

До уваги педагога!

Оголошення діти пишуть на аркушах паперу формату А4 або А5 (можна кольорових). Бажано, щоб діти встигли написати свої оголошення у класі. Оголошення мають бути написані дітьми самостійно. Вдома вони можуть їх доробити, за бажанням розмалювати. Також вони отримують домашнє завдання: аркуш з оголошенням помістити у файл або заламініувати (щоб вберегти від дощу, вітру), прикріпити в тому місці, де воно буде найбільш актуальним (якщо йдеться про супермаркет, то біля супермаркету; якщо про двір — у дворі; про зупинку громадського транспорту — на ній, відповідно), і сфотографуватися з ним, тримаючи в руках фігурку свого «Я». А наступного тижня

показати цю фотографію педагогу. Педагог прикріплює фотографії на стіну разом із фігуркою «Я» дитини. Заголовок над стіною з фото: «Я» вирішує, «Я» відповідає».

Підбиваючи висновок, педагог запитує: *«Чого навчила нас сьогоднішня Пригода? Що Майстер «Я» хотів до нас донести?»* (що за свої рішення ми повинні відповідати).

Педагог ознайомлює дітей із новим Законом Майстра «Я» *«Я» вирішує, «Я» відповідає*», який прикріплює на видному місці. Діти разом повторюють Закон.

Педагог дзвонить у дзвінок, закриває Скриню Майстра «Я», збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду словами: *«Сьогодні ми гарно попрацювали. Майстерня Майстра «Я» зачиняється до нової Пригоди!»*

До уваги педагога!

За бажання, а також із дозволу батьків та адміністрації школи можна зняти і змонтувати відеоролик, у якому діти зачитують свої звернення, і розмістити його на сайті школи чи на її сторінці в соціальних мережах. Це буде своєрідна соціальна реклама, яка **НЕ ЗАЛИШИТЬ БАЙДУЖИМ СУСПІЛЬСТВО.**

3 КЛАС

Пригода 1 «Я» керує своїми емоціями»

Мета: допомогти дітям зрозуміти, що в різних ситуаціях «Я» може виражати різні емоції; навчити ними управляти, щоб залишатися в безпеці й не зашкодити собі та іншим людям.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» учасників та педагога;
- лист Майстра «Я»;
- вирізані з паперу головні убори — капелюшки;
- клейка стрічка або клей;
- смайлики і написи з емоціями;
- корона із емоцією;
- чарівні пелюстки червоного кольору для кожного учасника, на яких написане гасло «Я» сміливо виражає свої емоції та впевнено керує ними»;
- аркуш паперу формату А4 з гаслом.

Тривалість: 45 хв.

Сценарій Пригоди 1

Педагог дзвонить у мелодійний дзвоник та звертається до дітей: «Хто пам'ятає, про що нам сповіщає цей чарівний дзвіночок? (про Майстерню «Я», про пригоди, про Майстра «Я»). Справді так! Пам'ятаєте, минулого року ми брали участь у різноманітних Пригодах із чарівним Майстром «Я»? Сьогодні наші «Я» вирушать у нові Пригоди (педагог бере до рук своє «Я» та запрошує дітей підняти їхні «Я»). Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я!»

Педагог у повній тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить в ігрову зону і створює коло, знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі починає знову дзвонити у дзвіночок: *«Ми на місці! А хто в нас тут?»* (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти відповідають: *«Я... я... я!..»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці!»*.

Педагог ще раз дзвонить у дзвіночок і каже: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»*. Він (вона) дістає Скриню Майстра «Я».

На дні Скрині лежить рулон пергаментного паперу, перев'язаний шнурком (стрічкою) і скріплений печаткою з написом «Майстер «Я»». Педагог: *«Щось мені підказує, що це лист від Майстра «Я». Цікаво дізнатися, що він нам пише»*.

До уваги педагога!

Педагог зачитує дітям послання від Майстра «Я».

Любі мої друзі!

Якщо ви читаєте цього листа, значить, ви активні, завжди прагнете дізнатися щось нове, чогось у житті досягнути, бо, як кажуть мудреці, хто шукає, той знаходить.

Кожен і кожна мріє про достойне життя, прагне бути здоровою та щасливою людиною, досягти в житті бажаного. «Але як це все отримати?» — запитаєте ви. Звісно, власними стараннями. Ніхто за вас не буде вчитися, мріяти, творити, діяти. Це може зробити тільки... хто? Я, Я і ще раз Я. Саме так.

Та все ж мало кому відомо, що насправді існують чарівні пелюстки, за допомогою яких усі «Я» відчують себе особливими, знають, як бути в безпеці, вміють досягати бажаного. От тільки окремо ці пелюстки не мають сили. Потрібно зібрати їх усі п'ять та скласти у веселкову квітку.

Вам, мабуть, кортить дізнатися, як отримати ці пелюстки і що для цього потрібно зробити.

Оскільки ви вже дорослі і, думаю, любите експериментувати, то перше завдання таке: вам потрібно уважно поспостерігати за своїм «Я», зрозуміти, що воно відчуває, як реагує на те, що бачить та тих, із ким стикається. А також перевірити, чи розуміють його інші.

Гадаю, що Майстерня Майстра «Я» для цих експериментів — ідеальне місце. Успіхів вам!

Після оприлюднення листа педагог продовжує: *«Що ж, юні дослідники, наша Майстерня «Майстер «Я» готова до експериментів!»* Ще раз лунає дзвінок, який сповіщує про початок Пригоди.

Педагог просить дітей взяти в руки свої «Я», зосередитися і спробувати відчувати настрій свого «Я». Для допомоги дітям педагог демонструє смайлики, які розклеює на дошці, і разом із дітьми з'ясовує, яку емоцію кожен із них передає, пропонуючи дітям одночасно пригадати емоції і визначити власну. Діти по черзі озвучують, що вони зараз відчувають.

До уваги педагога!

Під смайликами варто почепити назви емоцій або підписати їх для кращого запам'ятовування. Педагог спочатку говорить про свій настрій, наприклад: «Я зараз почувуюся радісно, тому що...» Якщо дитина каже, що в неї хороший або поганий настрій, педагогу слід допомогти його конкретизувати.

Після завершення вправи педагог звертається до дітей: «А для того, щоб усі бачили, який у вас настрій, пропоную виготовити вашому «Я» капелюшок».

Педагог пропонує дітям заготовки капелюшків. Діти обирають для свого «Я» головний убір і на ньому смайликом зображують свій настрій. Готовий капелюшок закріплюють на свої «Я».

До уваги педагога!

Головні убори діти можуть допомогти педагогу вирізати на уроці «Я досліджую світ» або під час перерви. Педагогу варто переконатися в тому, що головні убори різні, яскраві, кольорові.

Педагог веде з дітьми бесіду після вправління та з'ясовує: «Чи змінюється ваш настрій упродовж дня? Від чого це залежить? Як впливає ваш настрій на навчання, справу, якою ви займаєтеся, спілкування з друзями?»

До уваги педагога!

Відповіді на ці запитання дозволять підвести дітей до розуміння того, що кожна людина здатна переживати різні емоції і що вони залежать як від внутрішніх змін, так і від зовнішніх подій.

На наступному етапі ведучий пропонує учням поміркувати й пригадати ситуації, у яких вони переживають ту чи ту емоцію. Для цього він (вона) дає в руки будь-кому з дітей смайлик і просить продовжити речення:

- «Я хвилююся, коли...»;
- «Я ображаюся, коли...»;
- «Я соромлюся, коли...»;
- «Я радію, коли...»;
- «Я сумую, коли...»;
- «Я відчуваю провину, коли...»;
- «Я дивуюся, коли...»;
- «Я дратуюся, коли...»

До уваги педагога!

Одну й ту саму фразу можуть продовжувати декілька учнів, що продемонструє, що одна й та сама емоція може бути зумовлена різними ситуаціями, подіями. З іншого боку, одна й та сама ситуація у різних людей може викликати різні емоції.

Педагог: *«Наш експеримент триває, і ми спробуємо перевірити, чи вмієте ви передати емоції так, щоб їх зрозуміли й розпізнали інші «Я». Допоможе нам у цьому гра «Показуха».*

Одному з дітей педагог вдягає на голову корону з написаною на ній емоцією так, щоб дитина її не бачила. Далі двоє-троє бажаючих передають цю емоцію без слів. Той, у кого на голові корона, намагається відгадати її. Якщо емоцію відгадують після першого її демонстрування, то слід переходити до відгадування наступної. Так можна запропонувати відгадати 5–6 емоцій.

До уваги педагога!

Ось перелік емоцій, які можна запропонувати дітям для відгадування у грі «Показуха»:

- радість;
- захоплення;
- гнів;
- заздрість;
- здивування;
- страх;

- гордість.

Педагог може запропонувати і власний перелік емоцій, орієнтуючись на можливості своїх вихованців. Головне — щоб діти мали змогу її продемонструвати без слів.

Після нетривалого вправляння педагог змінює умову завдання, пропонуючи дітям називати ситуацію, у якій вони цю емоцію переживали (наприклад, «*я переживала радість, коли мені дозволили піти в гості до подруги або коли ми всією сім'єю поїхали в цирк*»). У такий спосіб діти відгадують ще 5–6 емоцій. Вибрані емоції можуть повторюватися.

Завершується гра «Показуха» запитаннями педагога до дітей: «*Чи легко було зрозуміти, яку емоцію демонструвала інша дитина? Що при цьому в її поведінці допомагало, а що заважало? Чи легко самому виражати емоцію? Чому так важливо вміти виражати свої емоції та розуміти емоції інших людей? У якому випадку легше було відгадувати емоції — першому чи другому? Чи завжди одні й ті ж ситуації в різних людей викликають однакові емоції?*»

До уваги педагога!

До початку гри педагогу варто наголосити, щоб діти уважно спостерігали за тим, як змінюється вираз очей, лінія губ, брів під час демонстрування емоцій, які жести доповнюють міміку.

Також педагогу під час обговорення варто підвести дітей до висновку, що емоція є своєрідним сигналом про те, як у людини йдуть справи, чи все в житті добре, дає змогу зрозуміти, людині щось подобається чи ні. Якщо емоції негативні, значить, щось сталося неприємне для «Я» людини. У цьому разі потрібно знайти причину і змінити ситуацію, поведінку тощо.

На наступному етапі педагог пропонує дітям поміркувати над відповідями на такі запитання: «*Хто керує нашими емоціями?*», «*Як справитися з негативними емоціями?*»

Після отриманих відповідей педагог роздає дітям повітряні кульки й дає таку інструкцію: «*Уявімо, що кулька — це наше тіло, а повітря всередині — це наш гнів. Давайте поміркуємо, що вас може розізнити? Як ви поведетеся, коли на когось гніваєтеся? Якщо повітря в кульці стає дуже багато, що з нею може трапитися? Як у таких ситуаціях поруч із вами почуваються інші? А хочете навчитися*

керувати своїм гнівом, перемагати його і не дати йому можливості шкодити і вам, і тим людям, які поруч. Для цього існують спеціальні магічні ритуали. Отже, коли вас переповнює злість, ритуал перший (педагог пояснює і демонструє дітям, як це робиться): візьміть повітряну кульку та надуйте її. Далі повільно випускайте повітря з кулі назад «у себе», не розмикаючи губ. Це так, ніби кулька надуває вас. Після цього повільно випускайте повітря. Якщо злість все одно не проходить, варто повторити цей ритуал декілька разів. Якщо кульки у вас під рукою немає, надуйте свої щоки і повільно видихайте повітря. Ритуал другий: потрібно стати перед дзеркалом (дзеркалом може бути сусід чи сусідка по парті) і робити різні гримаси, тобто покривлятися. Робити це потрібно доти, доки ви не перестанете злитися і вам захочеться сміятися»⁵.

Педагог допомагає дітям відпрацьовувати психологічні техніки, які допомагають керувати своїми емоціями. Після завершення звертається до дітей: «Що ж, юні дослідники, сьогодні ми експериментальним шляхом спробували довести, що емоції надзвичайно важливі в нашому житті. Вони сигналізують про небезпеку, і тоді ми можемо її уникнути. Діти, які вміють зрозуміти свої емоції та керувати ними, здоровіші фізично, краще навчаються у школі й успішніше ладнають із іншими людьми. За ваші старання під час Пригоди кожен отримує чарівну пелюстку. Давайте всі разом прочитаємо, що на ній написано: **«Я» сміливо виражає свої емоції та впевнено керує ними**».

Після цього діти приклеюють пелюстку червоного кольору на свої «Я» і всі разом аплодують своєму першому успіху. Діти повертають свої «Я» у Скриню Майстра «Я», де вони зберігатимуться до наступної Пригоди.

Педагог дзвонить у дзвоник: «Що ж, Майстерня Майстра «Я» зачиняється до наступної Пригоди!»

---

⁵ Детальніше див. у статті «8 вправ для розвитку емоційного інтелекту» за посиланням <https://ekids.ua/8-vprav-dlya-rozvitku-emocijnogo-intelektu>.

Пригода 2 «Я» цінує себе»

Мета: продемонструвати дітям, у чому їхня унікальність та неповторність; допомогти їм усвідомити цінність власного «Я»; з'ясувати роль похвали у розвитку ціннісного ставлення дитини до самої себе.

Необхідні матеріали:

- дзвіночок;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання і використання допоміжних матеріалів, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- фігурки «Я» дітей та педагога;
- лист Майстра «Я»;
- заготовки медалей для кожного учасника;
- зроблена на ватмані формату А1 «Валіза похвали та підтримки»;
- чарівні пелюстки помаранчевого кольору для кожного учасника, на яких написано гасло «Я» цінує — «Я» цінують!»;
- гасло, написане на аркуші паперу формату А4.

Тривалість: 45 хв.

Сценарій Пригоди 2

Педагог, зберігаючи мовчання, йде вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, попередньо нагадавши їм про необхідність отримати згоду на те, щоб доторкнутися до тіла іншої людини, водить дітей змійкою між рядами, виводить в ігрову зону і створює коло, знаками закликаючи всіх скупчитися в центрі. Далі дзвонить у дзвіночок: «Ми на місці! А хто в нас тут?» (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти відповідають: «Я... я... я!..» — «Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».

Педагог ще раз дзвонить у дзвіночок і каже: «Майстерня Майстра «Я» відчиняється!» Він (вона) дістає Скриню Майстра «Я».

Педагог: *«Хто чекав сьогоднішньої зустрічі і готовий до наступної пригоди? Продемонструйте, щоб я це бачив(-ла). (Діти піднімають вгору свої «Я».) Вам цікаво, про яке наступне завдання йдеться у листі Майстра «Я»?»*

Педагог дістає зі скрині Майстра «Я» листа й зачитує.

До уваги педагога!

Педагогу варто заздалегідь підготувати лист Майстра «Я» на окремому аркуші паперу та дістати його з чарівної скрині у згорнутому вигляді.

Мої любі друзі!

Сьогодні я хочу поділитися з вами своїми спогадами та роздумами. У дитинстві мої батьки часто мені говорили, що Я особливий. Я не погоджувався з ними, адже бачив, що схожий на своїх однолітків.

«У чому ж моя особливість?» — запитував я.

«У тому, — говорила мама, — що коли ти прокидаєшся, одразу біжиш мене цілувати».

«У тому, — казав тато, — що іноді до школи ти можеш одягнути навиворіт светер».

«У тому, — згадував дідусь, — що коли ти слухаєш мою казку, ставиш десятки запитань».

«Але ж багато хто це робить», — не погоджувався я. На що дідусь мудро відповів: «Так, але кожен це робить по-своєму, по-особливому. І за це ми тебе любимо й цінуємо. І ти теж повинен любити й цінувати себе».

«Як це? — думав я. — Чому потрібно себе цінувати?»

Поміркуйте і ви, любі мої друзі, над цим запитанням.

Педагог продовжує: *«Ну і завдання! Але не опускаймо руки. Давайте промовимо разом: «Ми впораємося!» (діти усі разом голосно повторюють та піднімають свої «Я»).* *Що ж, Майстерня Майстра «Я» відчиняється! І щоб зрозуміти, чому нам потрібно себе цінувати, спершу варто з'ясувати, що таке цінність?»*

До уваги педагога!

Під час обговорення педагог повинен підвести дітей до висновку, що цінне — це те, що значиме, важливе, без чого не можна обійтися. Його потрібно берегти, оскільки воно дозволяє людині почуватися щасливою. Цінне — це те, що рідкісне, що трапляється в одному екземплярі.

Педагог пропонує дітям поміркувати над такими запитаннями: *«Що означає вираз «цінувати себе»? (любити себе, пишатися своїми вчинками та вміннями, не боятися показати іншим, що ти вмієш та можеш, що ти важливий і потрібний). А тепер подумаємо (кожен і кожна самостійно спробує визначити), за що ми цінуємо (любимо) себе найбільше, що нам у собі найбільше подобається, що ми вміємо робити краще, ніж інші. І нагородимо себе за це медаллю. Гадаю, кожен і кожна з нас варті нагороди. Кожен (кожна) сам (сама) краще знає, за що вона має бути вручена».*

Педагог пропонує дітям видати собі нагороду за цінну якість, вміння, здібність, але обов'язково додати слово «найкращий» або префікс «най-» до слова-характеристики (наприклад, *«найкращий воротар», «найкращий у складанні «Лего», «найстильніше одягаюся»* тощо).

До уваги педагога!

Педагогу варто зробити заготовки медалей заздалегідь, а діти під час Пригоди лише роблять напис кольоровими фломастерами та прикрашають їх. У якості медалей можна обрати кружала діаметром 10 см, вирізані з жовтого паперу, для кожної дитини.

Під час презентації медалей педагог просить дітей пояснити, чому названі якість, вміння є для них цінними і як вони можуть їм допомогти в житті.

Через дві хвилини діти озвучують, за що себе нагородили, і прикріплюють нагороду на своє «Я».

Педагог звертається до дітей: *«Думаю, ви зі мною погодитесь, що ніхто не знає «Я» краще самого «Я». Однак ви, напевне, не один раз чули вислів «збоку краще видно». А хто може бути тими людьми, яким збоку краще видно? Можливо, це наші батьки, однокласники, ті, з ким ми проводимо багато часу. Адже вони мають можливість спостерігати за нашими вчинками, поведінкою, справами, якими ми займаємося, вони спілкуються з нами. Тому теж помічають те, що в кожному з нас є особливим. Спробуємо перевірити, як це працює?»*

Педагог пропонує дітям узяти участь у невеликому експерименті: усі стають колом, а один доброволець — у його центр. До нього (неї) по черзі підходять однокласники та однокласниці, називають цінну якість, вміння, здібність,

розпочинаючи фразу словами: «Я пишаюся тис, що ти...», або «Я беру з тебе приклад у...», або «Для мене важливо, що ти...», або «Я ціную тебе за...» Після усіх висловлювань на адресу дитини лунають гучні оплески.

До уваги педагога!

Під час цієї вправи важливо, щоб педагог стимулював дітей до висловлювань про інших та допомагав натяками пригадати їхні унікальні особливості. Важливо, щоб у центрі кола побувала кожна дитина та мала можливість отримати овації на свою адресу.

Після завершення експерименту педагог підсумовує: *«Ваші обличчя мені говорять, що вам приємно було чути про себе цю інформацію. Тому не скупіться на похвалу, говоріть людям приємні слова, підтримуйте їх. Можете почати вже сьогодні — з батьків, друзів. Що ви відчуваєте, коли вас хвалять? Чому для вас похвала важлива? (дає можливість оцінити старання, є способом підтримки, коли ми хвилюємося або нам щось не вдається, є підтвердженням, що ми робимо щось правильно і маємо можливості виконати потрібне завдання тощо). Як можна хвалити? (словами, поглядом, дотиком, аплодисментами).*

До уваги педагога!

Педагогу варто наголосити дітям, що похвала — це насамперед можливість підтримати іншу людину. Вона викликає позитивні емоції, а значить, є для людини стимулом досягати кращих результатів, ставати кращою.

На наступному етапі педагог пропонує дітям знову поекспериментувати: *«Але чи завжди ми отримуємо від інших похвалу, підтримку? На жаль, ні. Але чому? У цьому разі хваліть та підтримуйте себе самі. Хто знає, як це робити? У нас є «Валіза похвали та підтримки». У валізу замість звичайних речей потрібно покласти те, що буде вас заохочувати та підтримувати. Це можуть бути слова та фрази, які ви напишете на стікерах».*

Педагог дає коротку інструкцію, як себе хвалити:

- 1) назвати якість, вміння, за які хочемо себе похвалити;

- 2) визначити, як ці якість або вміння нам допоможуть. Наприклад: *«Я витривалий. Для цього я багато тренувався і загартовувався, тому легко здолаю довгу дистанцію», «Я вивчила правила, тому на контрольній обов'язково впораюсь із завданнями!»*

Після заповнення «Валізи похвали та підтримки» педагог резюмує: *«Нехай нас не завжди похвалять інші, ми все одно повинні любити себе. А якщо ми цінуватимемо себе, то нас цінуватимуть і поважатимуть інші. Це робитиме нас впевненішими у власних силах, і життя почне змінюватися на краще»*. Педагог пропонує дітям на майбутнє використовувати слова похвали та підтримки з Валізи.

До уваги педагога!

Педагогу необхідно заздалегідь підготувати «Валізу похвали та підтримки». Її краще виготовити з аркуша паперу формату А1 або із шпалери такого ж формату. «Валіза похвали та підтримки» — це стилізований під валізу малюнок, на якому можна наклеїти сердечки, смайлики, зображення кольорових кульок, будь-що, що дозволяє фантазії й асоціації зі словами «валіза» та «похвала». Валізу можна прикріпити до дошки або стіни та залишити на видному місці, аби діти могли до неї звертатися за потреби.

Підсумовуючи Пригоду, педагог говорить: *«Діти, я думаю, саме цю важливу думку Майстер «Я» хотів донести до нас у своєму посланні. І тому за наші старання ще одна винагорода — чарівна пелюстка. У чому сила цієї пелюстки, зараз усі разом прочитаємо»*. Педагог дістає зі Скрині Майстра «Я» чарівну пелюстку помаранчевого кольору та просить дітей голосно прочитати напис на ній: ***«Я» цінує — «Я» цінують!»***

Діти приклеюють на свої «Я» пелюстку помаранчевого кольору поруч із попередньою пелюсткою червоного кольору. Складають свої «Я» у Скриню. Лунає дзвоник, і педагог виголошує: *«Ми з вами сьогодні плідно та цікаво поекспериментували, виконали усі завдання Майстра «Я». Тож можемо йому та собі за це подякувати гучними аплодисментами і попрощатися до наступної Пригоди. Майстерня Майстра «Я» зачиняється!»*

Пригода 3 «Я» має секрети»

Мета: продемонструвати дітям відмінність між «хорошими» та «поганими» секретами; допомогти дітям зрозуміти, у яких випадках потрібно розказати про свій секрет.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» учасників та педагога;
- коробка з написом «СЕКРЕТ»;
- шкатулка з написом «СЕКРЕТ»;
- роздруківка азбуки Морзе;
- цукерка з підказкою;
- кружала з картону червоного, жовтого та зеленого кольорів;
- підказки;
- приклади ситуацій для обговорення;
- чарівні пелюстки жовтого кольору для кожної дитини з написаним на них гаслом «Я вмію розрізняти хороші та погані секрети».

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

Перед заняттям діти дістають зі скрині свої фігурки «Я» та ставлять їх на парті. Педагог щоразу дбає про те, аби підтримувати атмосферу пригоди.

Сценарій Пригоди 3

Педагог, нагадавши про важливість отримання згоди доторкнутися до тіла іншої людини, йде в тиші вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить в ігрову зону і створює коло, знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі дзвонить у дзвіночок: «Схоже, ми на місці! А хто в нас

тут?» (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти відповідають: «Я... я... я!..» — «Так багато «Я»? Чудово! Отже, ми точно на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».

На вчительському столі стоїть коробка, на якій написано «СЕКРЕТ». Педагог дзвонить у дзвоник і повідомляє: «Майстерня Майстра «Я» відчиняється! А це значить, що на нас чекає чергова пригода. І розпочинається вона з несподіванки. В мене на столі стоїть коробка із написом «СЕКРЕТ». А ви знаєте, що таке секрет?» Діти висловлюють свої думки. Педагог резюмує: «Секрет — це те, що не можна розголошувати, те, що приховується від інших. Але не завжди секрети потрібно зберігати. А які це випадки, для нас поки що це секрет. Та наша сьогоднішня пригода допоможе нам це з'ясувати».

Педагог дістає з коробки записку і зачитує: «Дізнатися секрет не завжди буває просто. Він майстерно приховується. Але вам допоможуть підказки, які потрібно зібрати. Тоді ви дізнаєтеся секрет. Отож місце першої підказки зашифроване за допомогою азбуки Морзе».

До уваги педагога!

Педагогу варто пояснити дітям, що таке азбука Морзе. І зашифрувати слово, яке вказує на місце, де відбуватиметься наступна вправа-руханка «Секретик» — «килимok», «коридор» тощо. Зашифроване слово педагог прикріплює до дошки, а дітям пропонує скористатися роздруківкою азбуки Морзе і відгадати слово.

Після того як діти розшифрували слово, у відповідному місці вони знаходять нову підказку із написом «СЕКРЕТ» і читають такий текст: «Щоб отримати наступну підказку, зіграйте у гру «Секретик».

Педагог запитує в дітей: «А як ми себе поводимо, коли нам хтось каже зберігати секретик? Давайте перевіримо!»

Для виконання вправи-руханки «Секретик»⁶ діти стають колом, долоні складають човником так, щоб педагог зміг сховати там «секретик». Педагог теж

⁶ Вправа-руханка «Секретик». Див. детальніше: Навчїть дитину захищатися / Автори-упоряд. Цюман Т.П., Нагула О.Л. За заг. ред. Цюман Т.П. — 2015. — С. 45.

складає долоні човником і «ховає» в них якийсь «секретик» (цукерку, під обгорткою якої захований папірець із написом «шкатулка»). Далі він (вона) по черзі підходить до кожного учасника та вкладає свої долоні в долоні гравців. У результаті «секретик» залишиться в когось із учасників у долонях.

До уваги педагога!

Педагогу необхідно передавати «секретик» зовсім непомітно. Краще, якщо педагог підходить до кожної дитини й супроводжуватиме цей рух певними підбадьорливими зверненнями, наприклад: *«Як приємно тебе бачити»*.

Дитина, яка отримує «секретик», має зберігати це в таємниці від присутніх і поводитися так, щоб ніхто не здогадався, що «секретик» саме в неї. Коли педагог підходить до останньої дитини, то говорить: *«Секретик, секретик, вийди в центр!»* Дитина, яка отримала «секретик», має обійти перешкоди та вийти в центр. У цей час інші діти, здогадавшись, у кого «секретик», мають створювати цій дитині перешкоди. Наступним ведучим у грі буде той, хто першим здогадався, в кого «секретик». Вправу можна повторити декілька разів. На завершення вправи-руханки педагог звертається до дітей: *«Чи вдалося вам зберігати в таємниці те, про що вас просили нікому не говорити?»* (діти висловлюють свої думки).

На наступному етапі педагог зазначає, що секрети бувають «хороші» й «погані». «Хороший» секрет наповнює життя радісними моментами та приємними відчуттями. Натомість «поганий» засмучує і тривожить, може становити загрозу для того, хто його зберігає.

Після обговорення педагог просить дитину, у якої після гри в руках залишилася «цукерка-секретик», розгорнути її і знайти чергову підказку (слово «шкатулка»). Діти знаходять у класному приміщенні шкатулку із написом «СЕКРЕТ», а під кришкою — завдання: *«У цій шкатулці заховані секрети. Вам необхідно визначити, вони «хороші» чи «погані». Якщо секрет «поганий», потрібно вказати, яку загрозу він собою несе»*. Діти виймають зі шкатулки по одному «секретику», написаному на невеличкому аркушику, і виконують завдання.

До уваги педагога!

Приклади «секретиків»:

- ✓ таємно вибрати подарунок для мами;
- ✓ взяти без дозволу чужий велосипед;
- ✓ піти самому гуляти в парк;
- ✓ сказати незнайомій людині свою адресу;
- ✓ подарувати «валентинку» своєму другу чи подрузі;
- ✓ піти в гості до однокласника;
- ✓ провести незнайому людину до потрібного будинку;
- ✓ навчитися плести бісером;
- ✓ нікому не казати, що тебе ображають однокласники;
- ✓ спілкуватися у соціальних мережах;
- ✓ нікому не сказати про «таємного» друга;
- ✓ піти з незнайомою людиною і нікому про це не сказати;
- ✓ займатися паркурком.

Перед початком виконання завдання педагог пояснює: *«Таємно вибрати подарунок для мами. Що трапиться, якщо ми про це нічого мамі не скажемо? Для мами це буде приємна несподіванка, радість від отриманого подарунка, позитивні емоції для всієї сім'ї. У цьому випадку членам родини нічого не загрожує».*

До уваги педагога!

Діти аналізують кожен випадок, насамперед з позиції особистої безпеки, а потім уже з позиції безпеки рідних та близьких. Педагог наголошує, що будь-який секрет, який породжує почуття неспокою, тривоги, страху або суму, дитина не повинна тримати в таємниці.

Після того як діти заберуть зі шкатулки останню картку із «секретиком», вони побачать на дні приклеєний малюнок світлофора. У цьому місці буде ще одна підказка: *«Щоб перевірити, чи добре ви вмієте розрізняти «хороші» та «погані» секрети, зіграйте у гру «Світлофор»⁷.*

Педагог пригадує разом із дітьми, що означають кольори світлофора.

Місце для гри умовно ділиться на три частини:

- ✓ ліва (зелений колір) — «хороший» секрет;

⁷ Див. детальніше: Формування навичок безпечної поведінки дітей. Частина 1. Вчимо дитину захищатися: метод. посібник / Автори-упоряд.: Цюман Т.П., Нагула О.Л.; за заг. ред. Цюман Т.П. — К.: ФОП Буря О.Д., 2017. — С. 25.

- ✓ права (червоний колір) — «поганий» секрет;
- ✓ посередині (жовтий колір) — учасники вагаються із відповіддю.

Педагог зачитує приклади «секретиків» та стимулює дітей самостійно переміщатися в різні частини приміщення залежно від якості «секретиків»: наприклад, якщо діти вважають, що він «хороший», то переміщуються в бік зеленого кольору, при цьому аргументуючи свою відповідь.

До уваги педагога!

Приклади «секретиків»

1. На перерві до першокласниці Іринки підійшов шкільний охоронець, привітався, запитав, чому вона сумує, і запропонував пригостити смачним пирогом та чаєм. Дівчинка погодилася і пішла з ним до кімнати відпочинку для охоронців. Охоронець пригостив дівчинку, а коли вона зібралася повернутися до класу, попросив: «Тільки нікому не кажи, що ти тут була, нехай це буде нашим секретом. Тобі ж сподобалося? Я ще тебе пригощатиму!»
2. Симпатична жінка підійшла до дівчинки дев'яти років біля «Макдональдсу», лагідно привіталася і запросила на кастинг фотомоделей, бо, мовляв, дитину саме такої зовнішності вони розшукують. Докладно все пояснила, куди і коли прийти, сказала, що навіть платитимуть гроші за вдалі фото. Наполегливо попросила нічого не казати батькам, поки вона не пройшла відбір, хай це буде для них сюрпризом.
3. Діти з мамою приготували татові подарунок на день народження і домовилися, що це буде їхнім секретом, поки не настане той самий важливий день.
4. Старший хлопець із іншої спортивної команди запропонував меншому робити непомітно пікантні фото своїх друзів у роздягальні та душі й пересилати йому. Можливо, вони зможуть на цьому заробити грошенят. Попередив, що нехай усе тримає в секреті, інакше винагороди йому не буде.
5. Жінка йшла з важкими сумками. Час від часу зупинялася, щоб перепочити. Коли побачила хлопчика, то попросила допомогти донести сумки до її квартири. За це пообіцяла пригостити чаєм зі смаколикками. Хлопчик відповів, що батьки не дозволяють йому йти в гості до незнайомих людей. Однак жінка запевнила малого, що в цьому немає нічого небезпечного. І взагалі що вона буде рада, якщо він приходитиме будь-коли. А батькам про це краще не знати.
6. Зранку Оля прокинулася з поганим настроєм. Ще й була дощова погода на додачу. «Оце так день», — подумала дівчинка. Та коли підійшла до своєї парти, побачила, що на ній лежить її улюблена цукерка. Від такої приємної несподіванки настрої у школярки одразу покращився. Однак хто зробив їй такий приємний сюрприз, залишилося для Олі секретом.
7. Максим гуляв у парку. Раптом він побачив чоловіка з собакою, про яку давно мріяв. Незнайомець пообіцяв подарувати йому цуценя. Дав адресу, куди прийти, але батькам просив про це не говорити, оскільки ті можуть відмовити хлопця від подарунка.

Після завершення гри педагог просить дітей скласти червоний, жовтий і зелений кола у світлофор і прочитати на їхньому зворотному боці правило про «погані» секрети *«Погані» секрети — небезпека для мене* (слово «погані» — на червоному колі, «секрети» — на жовтому, «небезпека для мене» — на зеленому). На зеленому колі приклеєна також остання записка: *«Друзі! Ви дуже добре впоралися з усіма завданнями, відшукали всі підказки. Тому час дізнатися, який СЕКРЕТ захований у коробці».*

До уваги педагога!

Поки діти виконують попередні завдання, педагогу потрібно непомітно покласти в коробку, з якої розпочиналася пригода, чарівні пелюстки.

Діти відкривають коробку, виймають чарівні пелюстки, озвучують напис **«Я вмію розрізняти «хороші» та «погані» секрети»** і приклеюють її на своє «Я».

Педагог дзвонить у дзвоник та говорить: *«Ми сьогодні гарно попрацювали. У нас є над чим поміркувати та є чим поділитися з іншими. Майстерня Майстра «Я» зачиняється до наступної зустрічі!»*

Пригода 4 «Я» довіряє «погані» секрети»

Мета: допомогти дітям зрозуміти, чому важливо довіряти «погані» секрети; створити портрет людини, якій можна довірити секрети; навчити дитину застосовувати правило «Довіряй «погані» секрети!» у повсякденному житті.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- «Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» учасників та педагога;
- цукерки за кількістю учасників;
- маленькі камінці або гудзики за кількістю учасників;
- різнокольорові аркуші паперу формату А4 для кожної дитини;
- горіхи (5–7 штук);
- м'яч або інший предмет;
- пелюстки зеленого кольору із написами на них «Я» *знає, чому і кому потрібно довіряти «погані» секрети»* для кожної дитини.

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

Перед заняттям діти виймають зі скриньки свої «Я» та ставлять їх на парти.

Сценарій Пригоди 4

Педагог у тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, водить їх змійкою між рядами, виводить в ігрову зону і створює коло. Знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі звонить у дзвіночок: «*Ми на місці! А хто в нас тут?*» (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти: «*Я... я... я!..*» — «*Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож давайте завітаємо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог ще раз дзвонить у дзвіночок і каже: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»* Він (вона) дістає Скриню Майстра «Я».

Педагог: *«І для хорошого старту я хочу пригостити вас цукеркою!»* Діти беруть цукерки.

Тільки-но діти розгортають цукерку, як педагог їх зупиняє і просить поміркувати про те, чи знають вони, що це за цукерка, чи вона ще придатна для вживання чи не отруєна чимось? А далі з'ясовує, чому діти взяли цукерку від педагога без вагань. Діти коментують свої варіанти відповідей. Після цього педагог дозволяє дітям з'їсти цукерку і їсть сам.

Педагог: *«Після такого смачного перекусу, думаю, наша пригода буде особливою. Діти, ви пригадуєте, як під час попередньої пригоди ми говорили, що «поганими» секретами потрібно ділитися. Тому сьогодні ми проведемо з вами справжнє розслідування й дізнаємося, з ким можна поділитися «поганим» секретом і хто може допомогти нам не втратити у халепу. Щоб впоратися із цим завданням, нам потрібно спробувати відчувати, що переживає той, хто має секрет і не знає, що із ним робити».*

Педагог пропонує дітям заплющити очі і пригадати ситуацію, коли вони зробили щось погане і нікому про це не сказали, та просить описати, що вони в цей момент відчували. Оскільки, можливо, не всі діти таке пережили, педагог цікавиться в них, чи залітав їм хоч колись у взуття маленький камінець. І пропонує провести невеличкий і безпечний експеримент. Для цього діти кладуть у взуття маленький камінець, ходять по класу та коментують, що при цьому відчувають (спершу камінець помічаєш іноді, струсив ногою — і він знову не відчутний; коли ходиш довше, він заважає уже більше і відчуваєш, що нога починає боліти, стає неприємно; і це триває доти, доки не скинеш взуття і не викинеш камінець).

Педагог проводить аналогію між камінчиком у взутті та секретом у душі.

До уваги педагога!

Діти повинні усвідомити, що поки вони комусь не відкриють «поганий» секрет, їх це буде хвилювати, непокоїти, заважати займатися навіть улюбленим заняттям, може навіть нашкодити здоров'ю та життю.

Педагог звертається до дітей із запитанням: *«Як ви гадаєте, чи легко дитині залишатися зі своїми секретами сам на сам?»*

Щоб підтвердити або заперечити сказане дітьми, педагог пропонує ще одну гру-експеримент. Для цього на підлозі класу хаотично на відстані дитячого кроку необхідно розмістити аркуші формату А4 різного кольору. Усі діти стають на кольорові аркуші паперу. Одна дитина — це маленьке білченя, яке тільки-но навчилося стрибати і вирішило прогулятися лісом. У дорогу взяло із собою горішки, а оскільки кишень у білченяти немає, горішки доведеться тримати в руках (ведучий дає дитині горіхи). Завдання білченяти — пройти весь ліс, наступаючи на кожен аркуш паперу (дерево) і при цьому не стати на підлогу. Причому перші двоє-трьох дітей отримують інструкцію в жодний спосіб не допомагати. Вони виконують роль перешкод. Усі інші можуть підтримувати звірятко (можуть поговорити, обійняти, допомогти переступити з одного аркуша на інший, можуть потримати горіхи, поки дитина переступає).

До уваги педагога!

Якщо дітей у класі більше 15, їх можна об'єднати у дві групи: одні — спостерігачі, інші — учасники. Під час обговорення важливо спершу дізнатися, що відчував гравець-«білочка» під час долаття перешкод і коли отримував допомогу. Далі свої коментарі дають спостерігачі.

Педагог наголошує, наскільки важливою є підтримка, допомога, захист із боку дорослих. Тому «погані» секрети потрібно довіряти тим, хто може допомогти, бо коли дитині загрожує небезпека, справитися самостійно буває дуже складно.

Далі педагог просить дітей подумати, якій людині вони б довірили свої таємниці. На дошці він (вона) пише заголовок *«Людина, якій «Я» довіряє таємниці»*, а під ним характеристики, які називають діти (людина, яка ніколи вас не зраджувала; у складних ситуаціях надавала допомогу; готова приймати і захищати вас за будь-яких обставин; що б ви не скоїли, не буде сварити та карати за секрет тощо). Після цієї роботи педагог пропонує дітям пошукати у своєму оточенні таких людей. Поруч із характеристиками діти по черзі фіксують озвучені

варіанти (батьки, старші брати, сестри, тренер, вчитель, «люди у формі» — поліцейські, лікарі, працівники рятувальних служб та інші).

До уваги педагога!

Щоб усі були активними, педагог пропонує під час цієї роботи передавати м'яч (або будь-який інший предмет). І той, хто його тримає, називає характеристику. Не біда, якщо діти повторюватимуть характеристики.

Педагог наголошує, що тих людей, які можуть і хочуть допомогти, значно більше, аніж тих, які хочуть скривдити: *«Тому як експерти з питань «хороших» та «поганих» секретів ми зараз спробуємо дати поради для тих, хто приховує «погані» секрети»*. Наприклад:

1. Знай, поруч завжди є люди, готові тобі допомогти!
2. Проси про допомогу!
3. Повторюй це, поки тебе не почують та не допоможуть!
4. Говори з дорослими про те, що тебе турбує!

До уваги педагога!

Педагог спільно з дітьми формулює правила-поради та записує їх на дошці.

Педагог резюмує: *«Якщо ми будемо дотримуватися усіх цих порад, то зможемо захистити себе від різних небезпек. Як гадаєте, чи впоралися ми із черговим завданням? І за це вам чарівна пелюстка. Дізнаймося, яку силу за її допомогою ви отримаєте»*. Діти разом зачитують напис *«Я знаю, чому і кому потрібно довіряти «погані» секрети»* і приклеюють пелюстку поруч із попередніми.

Педагог дзвонить у дзвоник та завершує Пригоду словами: *«Із почуттям виконаного обов'язку ми прощаємося, а наша Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступної Пригоди!»*

Пригода 5 «Я» досліджує мрії людини, громади, країни»

Мета: допомогти дітям навчитися проявляти активну громадянську позицію; досліджувати зв'язок між мріями людей та благополуччям громади/країни.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» учасників та педагога;
- анкета для самоперевірки;
- аркуші паперу формату А5 з буквами;
- інструкція «Як створити банк мрій»;
- бейдж із посвідченням «Дослідник мрій»;
- бейдж із посвідченням «Втілювач мрій»;
- стікери;
- коробка або шкатулка для «банку мрій»;
- 2 склеєних аркуші формату А1 для «Мапи мрій нашої країни» із написаними категоріями;
- малюнки, які символізують визначені категорії.

Тривалість: 45 хв.

Сценарій Пригоди 5

Педагог, зберігаючи мовчання, йде вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, попередньо нагадавши про важливість отримання згоди доторкнутися до тіла іншої людини. Водить дітей змійкою між рядами, доводить до ігрової зони, створює коло і знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі дзвонить у дзвіночок: «Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?» (піднімає руку із фігуркою «Я»).

Діти відповідають хором: «Я... я... я!..» — «Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».

Педагог дзвонить у дзвоник та виголошує: «Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Сьогодні ми з вами побуваємо у дивовижному світі, де живуть люди, які вміють здійснювати мрії.

Якщо ми озирнемося навколо, то побачимо, скільки всього нас оточує: будівлі, транспорт, різноманітна техніка, меблі, книги, твори мистецтва... А чи задумувалися ви, що дало людині поштовх створити все, що вона сьогодні має? Все, що навколо нас, усі винаходи, важливі досягнення — це чийсь сміливі мрії, які здійснилися. Річ у тім, що спершу людина створює у своїй уяві те, що вона хотіла б отримати, «малює» собі, який вигляд воно повинно мати. І чим більше людина про це думає, тим чіткішими стають образи. А щоб цей образ став реальним, людина не сидить склавши руки, а діє сама й залучає до роботи інших, творить цей світ таким, яким вона хоче його бачити. Саме мрії допомагають людям знайти своє місце у житті й визначитися, чим вони хочуть займатися, що можуть зробити, щоб стати щасливими. Отже, мрії працюють.

Діти, а у вас є мрії? А в тих людей, які живуть із вами поруч? А в громади, у якій ми живемо? А у нашої країни є мрії? (діти дають власні відповіді). Звичайно, бо наша громада є частиною великої країни, у якій живуть громадяни. Ми з вами теж громадяни України. І не тільки тому, що живемо тут. Громадяни — це ті, хто дотримується спільних правил, переживає за долю своєї країни, допомагає їй рухатися вперед, намагається зробити так, щоб життя у країні змінилося на краще.

Напевне, складно знайти людину, у якої б не було мрії. Інша справа — про що вона мріє. І знаєте, чому я веду про це розмову? Тому що Міжнародна організація Майстрів «Я» доручила завдання нашій Майстерні — створити банк мрій громадян України. Подібна робота, я дізнавався(-лася), зроблена уже в багатьох країнах світу. І саме час розпочати її в нашій.

Як ви гадаєте, для чого потрібен такий банк мрій? І чому саме нам доручили його створити?» (здійснити мрію означає подарувати людині радість, зробити її

щасливою, тому, знаючи, про що мріють люди, які живуть у нашій країні, ми можемо зробити для них щось корисне з огляду на наші можливості).

Однак, перш ніж розпочати виконувати це завдання, Майстри «Я» хочуть переконатися, що ми достойні виконувати цю місію. І для цього пропонують пройти коротеньке випробування. На електронну скриньку школи Міжнародна організація Майстрів «Я» надіслала анкету для самоперевірки. На кожне запитання потрібно відповісти «так» або «ні». При цьому кожна відповідь матиме свій шифр. Склавши їх разом, зможемо прочитати рішення організації».

Запитання	ТАК	НІ
1. Чи поважаєте ви себе та інших?	Д	К
2. Чи вмієте ви проявляти емоції та впевнено керувати ними?	О	У
3. Ви ображаєте інших, якщо вам щось не вдається зробити?	С	З
4. Знаєте, чому потрібно довіряти «погані» секрети?	В	Р
5. Вмієте підтримувати своїх друзів, однокласників?	О	С
6. Чи долучаєтеся ви до корисних справ, які роблять учні вашої школи?	Л	Т
7. Чи виконуєте доручені вам обов'язки?	Я	І
8. Чи визнаєте ви свою провину, якщо не вдається виконати доручене завдання?	Ю	Г

До уваги педагога!

Запропоновані запитання закритого типу. Однак важливо, щоб діти пояснили (підтвердили) свої відповіді. Достатньо буде по 2–3 висловлювання. Після кожного запитання потрібну букву (шифр) вчитель прикріплює до дошки зворотним боком. Тільки після останнього запитання він (вона) просить когось із дітей повернути аркуші з буквами і прочитати рішення Міжнародної організації Майстрів «Я».

Педагог: «Вітаю! Ми отримали дозвіл. І це не випадково, адже всі перелічені якості та уміння, які будуть необхідні для виконання дорученої місії, в нас є. Гадаю, пора розпочинати. Отже, нам потрібно створити банк мрій. У когось є

ідеї, як це зробити? Пропоную зазирнути у нашу чарівну скриню. Можливо, там є якась підказка».

У Скрині Майстра «Я» педагог знаходить коротку інструкцію й зачитує її.

Інструкція «Як створити банк мрій»

1. Проведи дослідження на тему «Про що ти мрієш?».
2. Розподіли всі зібрані мрії за категоріями.

Педагог: *«Хто знає, для чого проводять дослідження? (щоб зібрати потрібну інформацію). У кого можна отримати потрібну інформацію? (залежно від теми дослідження це можуть бути тільки діти, або люди різного віку і різних професій, або лише вчителі). Нам потрібно з'ясувати і в дорослих, і в дітей, про що вони мріють. Звісно, опитати всіх учнів, учителів, батьків, працівників школи ми не зможемо, бо на це потрібно багато часу. Тому візьмемо по декілька представників кожної категорії».*

До уваги педагога!

Опитування можна провести, використовуючи метод інтерв'ю. Залежно від кількості дітей у класі їх потрібно розподілити для опитування наступних категорій респондентів:

- батьків, рідних (за допомогою мобільного телефона);
- учителів;
- працівників школи (кухарів, прибиральниць);
- учнів молодшої, середньої та старшої школи.

Перш ніж діти розпочнуть опитування, педагогу варто роздати їм посвідчення «Дослідник мрій», виготовлені завчасно. Такі посвідчення можна створити за допомогою бейджів, вклавши в них аркуш із написом «Посвідчення «Дослідник мрій», оформлений на розсуд педагога.

Необхідно також дати дітям рекомендації, як правильно звертатися до респондентів. Наприклад, так: *«Ми з класом проводимо дослідження. Ось моє посвідчення. Ми досліджуємо мрії різних людей у межах нашої школи. Ви дозволите поставити Вам запитання?»*

На наступному етапі діти проводять інтерв'ю із представниками визначених педагогом категорій. Завершивши цю частину дослідження, вони повертаються в приміщення класу і на стікерах записують отримані від респондентів відповіді. Далі всі стікери діти складають у якусь ємність (коробку, шкатулку).

До уваги педагога!

Поки діти проводять дослідження, педагог теж може підготувати декілька варіантів мрій. Наприклад: «мрію, щоб моє місто (село) було чистим та красивим»; «мрію, щоб діти почувалися щасливими»; «мрію про незабутній день народження»; «мрію, щоб мої картини виставлялися у світових галереях»; «мрію, щоб у класі мене всі поважали та дружили зі мною» тощо. Ці мрії потрібно непомітно додати до тих, які зібрали діти.

Після виконаної роботи педагог цікавиться враженнями дітей від проведеного дослідження, запитує, у чому були труднощі, що допомогло справитися із завданням. Далі педагог резюмує, що загальний результат роботи залежав від участі та відповідальності кожного й кожної. Якби хтось із дітей не виконав свою частину завдання, то інформація була б неповною, а це значить, що клас із завданням не впорався б. Тому бути відповідальним за виконання дорученого — це наш обов'язок громадян.

Після обговорення педагог продовжує: *«Наступний пункт нашої інструкції — розподілити мрії за категоріям/групами. Для цього Майстри «Я» запропонували нам ось таку «Мапу мрій нашої країни» із визначеними групами, відповідно до яких і потрібно розподілити зібрані мрії»*. Педагог озвучує їх, разом із дітьми з'ясовує, що кожна з них означає, і наклеює малюнок, який символізує названу категорію. Можна запропонувати такі категорії мрій:

«МАПА МРІЙ НАШОЇ КРАЇНИ»		
МРІЇ ЛЮДИНИ	МРІЇ ГРОМАДИ	МРІЇ КРАЇНИ

До уваги педагога!

«Мапу мрій нашої країни» краще зробити на аркушах паперу, а не на класній дошці. Адже її можна буде ще доопрацювати поза заняттями і презентувати іншим школярам.

Далі діти по черзі виймають одну «мрію», зачитують її і приклеюють біля відповідної категорії. Після завершення роботи педагог коротко підсумовує отримані результати дослідження: *«Якщо ми поглянемо на «Мапу мрій нашої країни», то переконаємося, що всі люди мріють про хороше. А все хороше має*

здійснюватися. Чи можете ви, діти, реалізувати мрії країни? Зробити щось посильне для вас і корисне для нашої країни?»

Після озвучених дітьми відповідей педагог продовжує: «Коли ви були маленькі, то, погодьтеся, вірили, що здійснити мрії, змінити те, що вам не подобається, під силу лише чарівникам. Адже для цього в них є магія, надзвичайні сили і здібності. Тепер, коли ви підросли, я відкрию вам один секрет — таку «чудодійну силу» має кожен і кожна з нас. Просто ця сила з'являється тільки в окремих випадках. Хочете дізнатися яких?»

- ✓ Коли людина дуже бажає щось змінити.
- ✓ Коли вона не боїться поразок та готова почати справу знову, враховуючи попередні помилки.
- ✓ Коли вона має необхідні здібності та фізичні можливості.
- ✓ Коли вона знаходить інших людей, готових взятися до справи разом із нею».

Педагог продовжує: «Пропоную перевірити цю теорію і дослідити, чи схожі мрії конкретних людей на мрії країни, в якій вони живуть. Також пропоную кожному зараз відчувти власну «чудодійну силу» втілити чийсь мрію».

Педагог роздає дітям посвідчення «Втілювач мрій», вони вкладають їх у бейджі та прикріплюють собі на грудях. Педагог з «Мапи мрій нашої країни» обирає одну «мрію» на власний розсуд і пропонує дітям по черзі назвати кроки, які б могла зробити ця дитина, аби втілити чийсь мрію.

До уваги педагога!

Посвідчення «Втілювач мрій» можна виготовити на папері будь-якого кольору, головне — щоб його формат збігався із форматом бейджа.

Підбиваючи підсумки цієї роботи, педагог наголошує: «Одній людині реалізувати мрію або розв'язати якусь проблему складно, тому потрібно шукати однодумців. При цьому кожен важливий. І разом можна зробити багато корисного для своєї країни. Водночас, коли ти здійснюєш чийсь мрії, твої мрії також втілюються у життя, а емоції від здійснення мрії мають цілющу силу. І

знаєте, у чому ця сила? Якщо твоя справа зробила когось щасливим, це дає натхнення для інших корисних ідей. А пересвідчитися в цьому ви зможете під час наступної Пригоди».

Педагог дзвонить у дзвоник та виголошує: «Сьогодні ми плідно попрацювали, тож Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступної зустрічі!»

Пригода 6 «Я» діє для громади»

Мета: допомогти дітям проявляти активність і долучатися до корисних справ у класі, школі, громаді; продемонструвати дітям, що від їхніх конкретних дій залежить їхнє благополуччя та благополуччя тих, хто поруч.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- Скриня Майстра «Я» (скриня/коробка/валіза для зберігання та використання допоміжних матеріалів та дитячих доробок, спеціально прикрашена, аби привертала увагу та створювала утаємничений фантазійний образ);
- «Я» учасників та педагога;
- «чарівна паличка»;
- смужки паперу червоного та зеленого кольорів для кожної дитини;
- 8 аркушів паперу формату А5;
- факти, надруковані кожен на окремому аркуші;
- 4 коробки для контейнерів;
- фарби та пензлі;
- маркери;
- клей;
- ножиці;
- клейка стрічка;
- паперові та пластикові стаканчики;
- обгортки від солодошів;
- кришечки від пляшок;
- предмети-відходи (або їхні малюнки): старі газети, журнали, списані зошити, листівки, рекламні буклети, чеки з магазину, фотографії, пляшки з-під води, йогурту, одноразові пластикові та паперові стакани, трубочки для пиття, обгортки з-під шоколаду, серветки, поліетиленовий пакет, упаковка з-під круп, пінопласт, шкірка банана, стержень ручки, батарейки; роздатковий матеріал для команд про те, що потрібно викидати у відповідний контейнер;
- подяка для класу;

- пелюстки блакитного кольору із написом «Я» робить корисні справи для своєї країни» для кожної дитини.

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

Перед заняттям педагог для ознайомлення з проблематикою може переглянути соціальний ролик про сортування сміття:
<https://www.youtube.com/watch?v=91OM9aZLxyg>.

Сценарій Пригоди 6

Педагог, зберігаючи мовчання, йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, попередньо нагадавши про важливість отримання згоди доторкнутися до тіла іншої людини. Водить дітей змійкою між рядами, виводить в ігрову зону і формує коло. Знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі починає дзвонити у дзвіночок: «Ми на місці! А хто в нас тут?» (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти відповідають: «Я... я... я!..» — «Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож завітаймо до чарівної Майстерні Майстра «Я».

Педагог дзвонить у дзвоник та виголошує: «Майстерня Майстра «Я» відчиняється!» Діти по одному розходяться й сідають за чотири столи, розставлені до початку Пригоди. Педагог уважно стежить за тим, щоб діти рівномірно розмістилися за столами, спрямовуючи кожну дитину до одного з чотирьох столів.

Педагог: «Діти, не знаю, як ви, а я з нетерпінням чекаю продовження нашої попередньої Пригоди. Хто пригадає, яке відповідальне доручення Міжнародної організації Майстрів «Я» ми виконували?» (діти коротко оповідають перебіг попередньої Пригоди).

Педагог бере в руки «чарівну паличку» і каже: «Ось чарівна паличка, яка допоможе нам у сьогоднішній Пригоді. У руки паличку візьму і мрію враз чиюсь здійсно!»

Отже, сьогодні ми здійснимо одну з мрій, які визначили під час нашого дослідження. Більше того, це мрія більшості з нас: щоб наше село (місто), країна були чистими й тішили нас своєю красою».

Педагог демонструє обрану «мрію» на «Малюнок мрій нашої країни»: *«Під час нашої Пригоди ми ще раз доведемо, що навіть маленькі руки та маленькі серця можуть творити великі та корисні справи».*

До уваги педагога!

Педагог заздалегідь готує сигнальні картки — смужки паперу формату А5 для кожної дитини у класі. На смужці червоного кольору написано великими літерами «НЕПРАВДА», на смужці зеленого кольору — «ПРАВДА».

Педагог: *«Як ви гадаєте, чому нам, людям, важливо дбати про природу, не засмічувати її? (діти висловлюють свої думки). А ви помітили таку особливість: у природи немає сміття? Усе, що створила природа, є початком чогось нового. Але ми, люди, у процесі життєдіяльності створюємо сміття, яке не знаємо де подіти. Стає дедалі менше місць, де його можна розмістити, оскільки люди не хочуть жити поруч із сміттєзвалищами. Сміття несе загрозу і нам, людям, і природі. І якщо сьогодні ми не почнемо дбати про чистоту нашої планети, то зовсім скоро відходи поглинуть нас. Ви, напевно, теж чули чимало інформації на цю тему. Зараз я промовлятиму певну тезу, а ви за допомогою картки зеленого чи червоного кольору відповідатимете мені, це правда чи ні. Не підглядайте, як це роблять інші, а висловлюйте свою власну думку. Розпочнімо!»*

Педагог роздає кожній дитині дві сигнальні картки червоного та зеленого кольорів та розпочинає зачитувати тези:

- *«У середньому одна сім'я використовує 15 поліетиленових пакетів за один похід до супермаркету» (правда).*
- *«Звичайна сім'я викидає щоденно в середньому 5 кг сміття» (правда).*

Україна з 2012 року посідає перше місце у світі за кількістю сміття на душу населення. Загальні обсяги відходів, які накопичилися за роки незалежності в нашій країні, за різними підрахунками, сягають 30 мільярдів тонн.

- *«Якщо пластик потрапить у воду, то він дуже швидко розкладеться»* (неправда). Пластик розкладається близько 450 років, незалежно від того, потрапив він у воду чи ні (дані з сайту американського Департаменту послуг із захисту навколишнього середовища Нью-Гемпширу (New Hampshire Department of Environmental Services)).

- *«В океані є цілий острів зі сміття»* (правда). Сміттєва пляма в Тихому океані — це найбільше й найвідоміше у світі скупчення плаваючого сміття, що розташоване між Гавайськими островами та Каліфорнією. Часто пляму характеризують як територію, що втричі більша за Францію.

- *«Якщо викласти весь пластик на пласку поверхню, то він займе територію, у півтора раза більшу за Велику Британію»* (правда). Це дані дослідження Університету Лідса (Сполучене Королівство).

Кожну озвучену тезу педагог і діти коментують. Спершу свої думки висловлюють діти (декілька коментарів до кожної тези), далі педагог резюмує і говорить, правда це чи ні. Усі факти варто прикріпити один під одним до однієї половини дошки.

На завершення цього етапу Пригоди педагог робить висновок: *«Справді, цифри і факти вражають. І якщо сьогодні ми не почнемо діяти, то дуже швидко можемо перетворити нашу чудову, багату на природні ресурси Україну на сміттєзвалище»*.

А тепер поміркуємо, що кожен і кожна з нас може зробити, щоб наше село (місто) було чистим. У вас на столах лежать по два аркуші паперу й маркер. Напишіть на кожному з них одну дію, яку ви можете виконати, для того щоб наше село (місто) стало чистим. У вас на це є дві хвилини».

Діти презентують свої напрацювання, і педагог кріпить їх на другу половину дошки.

До уваги педагога!

У коментарях педагогу необхідно привернути увагу дітей до того, що потрібного результату у справі, яка стосується багатьох людей, можна досягнути завдяки спільним зусиллям.

Серед дій, які визначатимуть діти, мають бути названі такі:

- викидати сміття у спеціальні контейнери, баки для сміття;
- сортувати сміття і здавати його на переробку до пунктів прийому вторсировини;
- ходити до магазину з екоsumкою;
- обирати скляну тару замість пластикової (скло легше переробити; крім того, пластик часто містить шкідливі речовини);
- купувати менше одноразових речей;
- використовувати харчові відходи для виготовлення добрива;
- купувати тільки потрібні товари, щоб не викидати зайве;
- викидати небезпечне сміття (батарейки, акумулятори) у спеціальний смітник.

Педагог продовжує: *«Діти, а як так стається, що наша планета залишається забрудненою, хоча люди викидають сміття у спеціальні місця? (діти висловлюють варіанти відповідей). А все тому, що недостатньо викинути відходи у смітник. Вони все одно накопичуватимуться, займатимуть дедалі більше території, а розкладаються вони, як ми вже знаємо, тисячі років. Тому в багатьох країнах цю проблему спробували розв'язати, сортуючи сміття і переробляючи його на різні предмети, необхідні людям: електроенергію, добриво для рослин тощо. Тобто почали використовувати сировину повторно. Недарма існує такий вислів: «Разом — сміття, по одному — цінна сировина. Хто з вас знає, як правильно сортувати сміття, і вже робить це? (діти діляться досвідом, якщо такий є).*

Педагог, узагальнюючи висловлювання дітей, ще раз нагадує, як правильно сортувати сміття і з чого потрібно розпочинати цей процес:

1. Дізнатися, які види вторсировини приймають у місті (селі) та де розташовані пункти прийому.
2. З'ясувати, у якому вигляді приймається вторсировина.
3. Підготувати контейнери для сортування сміття.
4. Дотримуватися загальних правил сортування вторсировини: зберігати вторсировину й органічні відходи в різних контейнерах; промивати тару від залишків їжі, видаляти етикетки; сплющувати картонні коробки, металеві банки, скручувати пляшки з пластику — так вони займатимуть менше місця; видаляти з

паперових виробів скоби, скріпки тощо; небезпечні відходи (лампи, термометри, батарейки, акумулятори) зберігати перед здаванням окремо.

Педагог: *«Діти, у школі ми з вами проводимо багато часу і тут теж викидаємо доволі багато сміття. Тому пропоную в нашому класі започаткувати корисну справу — сортувати сміття і здавати його в пункти прийому, а виручені кошти використати на потреби класу. Спробуймо визначити, які види сміття ми викидаємо у школі найчастіше? (папір, пластик, обгортки від солодощів). Хто бачив у нашому селі (місті) оголошення, вівіски про пункти прийому вторинної сировини і якої саме? Пропоную зараз створити контейнери, у які ми могли б сортувати відходи. Отже, перша група створюватиме «ПАПЕРОЇДА». Його назва дає нам зрозуміти, що цей контейнер призначений для паперових відходів. Друга група — «ПЛАСТИКОЇДА» (для виробів із пластику). Третя група виготовлятиме «КРИШКОЇДА» — для кришечок з-під напоїв, йогуртів. І четверта група створюватиме дизайн «ВСЕЇДА» — контейнера, у який ми складатимемо відходи, які не увійшли в жоден із вищеназваних контейнерів. Для цього у вас на столах лежить необхідний матеріал, а саме коробки, у які поміщатимуться відходи і матеріали для оздоблення: фарби, пензлі, маркери, клей, ножиці, клейка стрічка, паперові та пластикові стаканчики, обгортки від солодощів, кришечки».*

До уваги педагога!

Повідомляючи завдання, педагог пропонує дітям ознайомитися з інформацією про те, які саме відходи у той чи той контейнер варто чи не варто викидати (Додаток 4). Необхідно, щоб кожна дитини отримала таку пам'ятку.

Після завершення роботи команди презентують виготовлені контейнери та озвучують, що можна чи не можна в них викидати.

Подякувавши за хороший дизайн та злагоджену роботу, педагог продовжує: *«Щоб переконатися в тому, що ми правильно засвоїли, який вид сміття у який контейнер викидати, Майстер «Я» підготував для нас завдання для перевірки — розподілити всі відходи по контейнерах».*

До уваги педагога!

Педагог добирає різного роду предмети-відходи за кількістю дітей у класі. Це можуть бути старі газети, журнали, списані зошити, листівки, рекламні буклети, чеки з магазину, фотографії, пляшки з-під води, йогурту, одноразові пластикові та паперові стаканчики, трубочки для пиття, обгортки від шоколаду, серветки, поліетиленовий пакет, упаковка з-під круп, пінопласт, шкірка банана, стержень ручки, батарейки тощо. Педагог звертає особливу увагу на відходи, які не підлягають повторній переробці. Тому їх потрібно викидати у змішані відходи. Паралельно з цим варто ще раз нагадати про правила сортування сировини для переробки.

Педагог висипає предмети-відходи зі скрині Майстра «Я» і пропонує кожній дитині взяти по одному та кинути у відповідний контейнер, коментуючи свій вибір. Педагог та діти-«експерти» в окремій галузі уважно стежать за процесом.

Педагог підбиває підсумки роботи: *«Діти, сьогодні ми надзвичайно плідно попрацювали. Переконалися, що для того, щоб реалізувати мрію, потрібно докласти чимало зусиль: бути активними, мати підтримку однодумців і ніколи не зупинятися на півдорозі. Тому для того, щоб якомога більше дітей нашої школи долучилися до цієї хорошої справи, ми розповімо про неї на загальношкільній лінійці, а також продемонструємо наших «пожирачів» сміття. І я впевнений(-а), що нашу ідею обов'язково підтримають інші. А своїм батькам ви розкажете вже самостійно і теж почнете вдома сортувати сміття. Маю надію, що ми всі й надалі залишатимемося активними громадянами, які мають бажання створювати позитивні зміни, робити корисні справи для своєї країни та для її громадян».*

На завершення Пригоди діти отримують ще одну заслужену винагороду — чарівну пелюстку блакитного кольору. Усі приклеюють на фігурки «Я» останню пелюстку і зачитують напис на ній: *«Я робить корисні справи для своєї країни».*

Педагог: *«Ось ми з вами і зібрали усі пелюстки. Молодці! А щоб наша квітка мала завершений вигляд, давайте зробимо їй серцевинку. (Діти приклеюють серцевинку фіолетового кольору.) Тепер ще раз уважно погляньмо на нашу чарівну веселкову квітку. Що за чарівна сила криється в кожній пелюстці? (вміння, які діти отримали під час Пригод; діти ще раз зачитують усі вміння). Саме ці вміння допоможуть вам почуватися в безпеці, бути щасливими, здоровими, мати те, про*

що мрієте, і бути активними громадянами. Розвивайте їх і ніколи не зупиняйтеся на досягнутому».

Педагог дзвонить у дзвоник та виголошує: *«Майстерня Майстра «Я» зачиняється! До наступних пригод!»*

«Я» ПАМ'ЯТАЄ, ЩО І КУДИ ВИКИДАЄ

ПАПІР

<p>«Я» викидає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ зошити; ▪ журнали; ▪ газети; ▪ книги; ▪ офісний папір; ▪ блокноти; ▪ картонні коробки та упаковки; ▪ рекламні брошури та листівки. 		<p>«Я» не викидає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ брудний, мокрий, вимазаний жиром папір; ▪ ламінований папір; ▪ чеки; ▪ квитки на транспорт; ▪ серветки; ▪ лотки для яєць; ▪ наліпки, шпалери; ▪ паперові фотографії; ▪ одноразовий паперовий посуд.
<p>З макулатури виготовлять: картон; гофрокартон для пакування товарів, продуктів харчування (яєць, фруктів, овочів, м'яса), делікатних речей та виробів зі скла; туалетний папір і серветки; технічний та офісний папір; поліграфічну продукцію (зошити, книги, журнали чи газети).</p>		

ПЛАСТИК

<p>«Я» викидає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ пляшки з-під напоїв; ▪ поліетиленові пакети; ▪ тару (з-під соку, кефіру, сметани); ▪ пляшки з-під миючих засобів, шампунів і гелів; ▪ пінопласт; ▪ пластикові стаканчики. 		<p>«Я» не викидає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ брудний, мокрий, вимазаний жиром пластик; ▪ вакуумну упаковку; ▪ одноразові контейнери й посуд; ▪ обгортки від цукерок; ▪ пляшки з-під олії; ▪ зубні щітки; ▪ трубочки для пиття; ▪ пакети з-під заморожених продуктів; ▪ пластикову упаковку з-під шоколаду, макаронів і круп; ▪ целофанові пакети.
<p>З переробленого пластику виготовлять: одяг, взуття, аксесуари, прикраси, рюкзаки, вуличні меблі, предмети декору, труби, різноманітні ємності та навіть предмети мистецтва. Цим уже займаються відома фірма Adidas, український бренд одягу Ksenia Schneider, австралійський бренд Zoggs та інші.</p>		

ОРГАНІКА

<p>«Я» викидає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ залишки овочів, фруктів; ▪ залишки кави, чаю; ▪ зіпсований хліб, кондитерські вироби; ▪ паперові серветки, мокрий, брудний папір; ▪ садові відходи, траву, сухі квіти. 		<p>«Я» не викидає:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ великі кістки; ▪ м'ясні та рибні відходи; ▪ деревне вугілля; ▪ мушлі мідій.
---	---	--

Органічні відходи компостують та перетворюють на цінне органічне добриво для рослин, з нього отримують біогаз — паливо.

СКЛО

«Я» викидає:

- цілі або пошкоджені пляшки різних кольорів з-під напоїв;
- флакони з-під ліків, косметики;
- банки;
- віконне скло;
- бите скло.

«Я» не викидає:

- скло від гаджетів;
- дзеркала;
- кришталь;
- кераміку.

Скло переробляють багато разів і повторно виготовляють скляну продукцію (пляшки, банки тощо), витрачаючи при цьому значно менше енергії.

МЕТАЛ

«Я» викидає:

- бляшанки з-під газованих напоїв, консервів, чаю, кави, цукерок і дитячого харчування;
- залізні кришки;
- уламки металевих пристроїв, ножиць, дверних ручок.

«Я» не викидає:

- брудний, мокрий, вимащений жиром метал;
- банки з-під фарб та будівельних матеріалів;
- аерозольні балончики;
- використану фольгу.

Завдяки переробці використаного металу виробництво стає значно дешевшим. Також набагато менше використовується природних корисних копалин, запаси яких дедалі швидше вичерпуються.

НЕБЕЗПЕЧНІ ВІДХОДИ

«Я» здає

- батарейки;
- акумулятори;
- ртутьвмісні лампи;
- градусники

до спеціальних пунктів прийому!

«Я» не викидає їх до загального смітника!

4 КЛАС

Пригода 1 «Я» і моя гідність»

Мета: поглибити знання дітей про особисту гідність та їхні законні права на неї.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- поштова скриня (коробка, оздоблена поштовими марками, печатками, листівками з різних країн, написами українською та іноземними мовами «Секретно», «Не кидати», «Цінна посилка», «Для випробувань», перев'язана шнурком і запечатана так, аби створити ефект, що вона цінна й надіслана здалеку);
- Сувій (аркуш паперу формату А4, скручений та перев'язаний шпагатною ниткою, з печаткою Гільдії СуперМайстрів «Я»);
- записка «Сувій розгорнути і прочитати можуть лише п'ятеро Гідних»;
- сторінки паспорта 1–3 (для кожної дитини у групі);
- віза № 1;
- конверт (А5) для зберігання сторінок паспорта (для кожної дитини у групі);
- Паспорт (виконує функцію особистого документа «Я», який складається з окремих аркушів формату А5, інформаційних сторінок та сторінок «Як отримати візу»).

Тривалість: 45 хв.

Сценарій Пригоди 1

До уваги педагога!

Перед початком роботи педагогу варто прочитати текст «Що значить бути гідним?», наведений нижче, осмислити його, зрозуміти для себе зміст слова «гідність», щоб потім доступною мовою пояснити дітям його значення.

ЩО ЗНАЧИТЬ БУТИ ГІДНИМ?⁸

Ти знаєш, що ти людина?

Ти знаєш про це чи ні?

Усмішка твоя єдина,

мука твоя єдина,

очі твої одні.

В. Симоненко

У наш нелегкий час, коли шкала цінностей повністю перевернута, коли матеріальні блага важать більше від духовних надбань, починає здаватися, що вже зникли благородство та честь, доброта та милосердя. Але це не так! Є цінності, які не зникнуть ніколи, на них не вплинуть історичні кризи. Ці цінності народжені, щоб жити вічно. Є така тонка і ніжна, сильна і мужня, недоторкана і незламна річ — гідність людської особистості.

У житті людина зустрічається з чесністю та підлістю, щастям та горем; у житті бувають миті не тільки радості, а й страждання, душу перевертають всепоглинаюча любов і почуття ненависті; бувають такі ситуації, коли потрібно відмовлятися від чогось і йти на жертву задля блага рідної, близької людини, потрібно піднятися силою своїх думок, переконань над почуттями та емоційними поривами.

Усе це вимагає гідності. Треба з гідністю жити, працювати, з гідністю користуватися матеріальними і духовними благами, на які ти маєш право, з гідністю переживати радість і горе, з гідністю хворіти і прожити свою останню годину, бо коли настане час відповідати за всі свої думки, слова та вчинки перед найбільш строгим Суддею, якого не можна підкупити або вмовити, — перед своєю Свістю, не в кожного вистачить мужності зазирнути в її очі — на це здатна тільки людина, яка зберегла свою гідність. Можна переступати ту межу, за якою закінчується володарювання розуму над нашими вчинками і починається темна

---

⁸ Бібліотека Української Літератури за посиланням: <https://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=124>.

стихія інстинктів та егоїстичних бажань. Треба берегти, утверджувати, розвивати, підносити свою гідність!

Корінь гідності — у благородних переконаннях і думках, саме тому так важливо очистити свою душу від чорних думок і плекати у ній тільки добрі почуття.

Гідність і чистота думки — речі взаємозалежні, бо не може людина з поганими думками та заплямованою совістю називатися гідною, і навпаки — якщо людина гідна, то вона ніколи не принизить себе до безчесних намірів або аморального вчинку. Людина, яка має гідність, завжди буде діяти згідно з Законами Честі та Совісті, Благородства та Милосердя — вона ніколи не підставить підніжку, не встромить ножа у спину, не буде даремно давати обіцянки — вона за будь-яких обставин дивиться у вічі, незважаючи на те, хто перед нею — друг чи ворог. І все на своєму шляху ця людина зустрічає з високо підведеною головою, вона завжди дивиться тільки вперед, що б не чекало на неї у майбутньому — і долає всі перешкоди з гідністю.

*Не може при добрі той жить,
Хто хоче злу й добру служить,
Бо, хтівши догодить обом,
Він швидко стане зла рабом.*

І. Франко

Гідність — це мудрість тримати себе в руках. Вона ніжна й тендітна і водночас міцніша від броні, бо єднає дух і тіло, бо в її основі — непорочність і чистота душі. Та якщо її занедбати, то відбувається самогубство і цілковите знищення — тлін і порох, душа всеспалюється, і залишаються тільки руїни.

Благородство людської особистості виявляється в тому, наскільки мудро і тонко людина може визначити, що гідне і що негідне. Гідне повинно стати самою суттю духовної культури, негідне ж — викликати зневагу.

*А правда лиш одна — вона колюча,
Гірка й жорстока. І завжди в біді,
Тож мужнім будь — оборони її.*

До уваги педагога!

Педагогу варто налаштувати дітей на особливу Пригоду. Для цього слід подати традиційний сигнал, що сповіщає дітей про її початок та стосується лише цього заходу. В попередніх класах це був звук дзвіночка, а тепер діти подорослішали, і їх очікують не просто пригоди, а пригодницькі подорожі, тому його може замінити звук ріжка, свистка або інший звук, який закличе дітей до Пригоди.

До уваги педагога!

Ідея подорожі для дітей полягає в тому, щоб потрапити до прекрасної країни Унікальної, яка є цариною гідності, безпеки, відповідальності та свободи. Там живуть у добробуті та безпеці добрі громадяни «Я». Проте шлях до неї пролягає через Дику місцевість, сповнену небезпек.

Аби дістатися до країни Унікальної, потрібно виконати такі **завдання**:

1. Перейти Дикий ліс без втрат, щоб дорогою нікого і нічого не загубити.
2. Здобути шість віз за результатами випробувань на Особисту Гідність, Безпеку Життя та Громадянську Позицію.
3. Отримати Паспорт громадянина країни Унікальна.

До уваги педагога!

ВАЖЛИВО! Кожного разу, коли педагог розпочинає Пригоду, збираючи дітей у ланцюжок, необхідно нагадувати дітям про важливість отримання згоди доторкнутися до іншої людини.

Педагог у повній тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить на ігровий килимок (в ігрову зону), формує коло і знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі подає звуковий сигнал: «*Ми на місці! А хто в нас тут?*» (піднімає руку із фігуркою «Я»). Діти відповідають: «*Я... я... я!...*» — «*Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог: «*Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Запрошую вас у пригодницьку подорож. Ми вирушаємо у країну Унікальну. Там живуть у добробуті й безпеці добрі громадяни «Я». Проте шлях до неї пролягає через Дику місцевість, сповнену небезпек. На тому шляху на вас чекають шість пригод, під час яких вам потрібно буде пройти випробування й отримати шість віз у Паспорт,*

аби рухатися далі. Вашим провідником у цій подорожі буду я (педагог називає своє ім'я). Сьогодні в нас перша пригода із шести. Дізнаємося, як вам отримати першу візу. Саме для цього сьогодні зранку поштар приніс до школи скриню. Нумо швидше її відкриємо».

У скрині діти знаходять Сувій. Він згорнутий, перев'язаний шпагатною ниткою, з печаткою Гільдії СуперМайстрів «Я». Під нитку закладено коротку записку («Сувій **розгорнути** і **прочитати** можуть лише п'ятеро Гідних»), яку діти мають прочитати, перш ніж розгорнути Сувій.

До уваги педагога!

Педагог має врахувати, що протягом шести пригодницьких подорожей кожна дитина матиме змогу бути «героєм» певного випробування.

ВАЖЛИВО! Слід пильнувати під час пригодницьких подорожей, щоб кожна дитина отримала «умовний титул»: Гідний, Відповідальний, Визначний, Пильний-Всевидючий, Шанобливий, Добрий громадянин.

Педагог бере до рук Сувій, наголошує, що це річ цінна, яка потребує дбайливого ставлення, гуртує дітей навколо себе і пропонує поміркувати, що таке гідність, особиста гідність, хто є гідною людиною.

До уваги педагога!

Педагогу не варто поспішати одразу роз'яснювати дітям, що таке гідність, особиста гідність, хто є гідною людиною. Спершу нехай вони самі спробують пояснити ці поняття. Педагог може розпочати із запитань: «Чи чули ви коли-небудь слово «гідність»? Хто може пояснити його значення?»

Педагог заохочує дітей до роздумів та розмови, уважно слухає їх, хвалить поіменно за слушні думки, доречні приклади, проявлену повагу, толерантність одне до одного, тобто за будь-яку проявлену гідну поведінку щодо себе та інших під час обговорення. Вислухавши думки всіх хочих висловитися, делікатно, проте впевнено, доповнює відповіді дітей, дає їм достовірну інформацію про гідність. Наприклад, можна скористатися текстом «Що значить бути гідним?», який розміщений на початку Пригоди. **ВАЖЛИВО!** Педагогу необхідно самому розібратися у змісті зазначених понять, мати чітку позицію щодо них, а тому краще япослугуватися кількома джерелами.

На наступному етапі роботи педагог об'єднує дітей у п'ять груп та розташовує їх у просторі класної кімнати так, щоб вони не підслуховували та не заважали одна одній. Потім дає однакове завдання для усіх п'яти груп:

«Порадьтеся у своїх групах, хто із вас є гідним першим прочитати Сувій. Поговоріть про те, які сильні сторони має ця людина, хай сама скаже про свої найкращі риси характеру та гідні вчинки. Оберіть одну таку людину від вашої групи. Коли спливе час для обговорення, я дам сигнал, і ця людина вийде і стане перед вашою групою. А група має пояснити свій вибір. Завдання зрозуміле? Швидше беріться до роботи! Маєте на це завдання п'ять хвилин».

Через п'ять хвилин педагог оголошує, що час для обговорення вичерпано: *«Зараз я дам сигнал (можна плеснути в долоні, подути в ріжок або вибрати інший прийнятний для аудиторії варіант). Людина, яку обрала група № 1, зробіть крок уперед, представтесь. Представник чи представниця від групи № 2, зробіть крок уперед, представтесь. Обранець чи обраниця від групи № 3, зробіть крок уперед, представтесь. Гідний чи гідна розгорнути Сувій від групи № 4, зробіть крок уперед, представтесь. Посланець чи посланиця для важливої місії від групи № 5, зробіть крок уперед, представтесь! Тепер прошу кожну групу по черзі розказати про гідність вашого представника чи представниці. Перша група, починайте!»*

Після завершення презентацій обраних педагог відводить п'ятьох представників від груп, згуртовує їх навколо себе і передає з рук у руки Сувій та пошепки дає їм завдання: *«Обережно розгорніть Сувій. Прочитайте, що там написано. Це надважливі й корисні знання для всіх людей. Ви маєте ці знання донести до ваших малих груп. Спочатку обговоріть прочитане поміж собою, визначте, що є головним. Повторіть, щоб краще запам'ятати, що ви розкажете своїм групам. Для виконання цього завдання маєте децять хвилин. Один із вас нехай стежить за часом».*

П'ятеро обраних беруть Сувій і відходять вбік, щоб його прочитати так, аби ніхто не почув, та щоб виділити головне.

СУВІЙ

Наше життя — захоплива подорож. Ми подорожуємо із багатьма людьми і бажаємо, щоб наш шлях був якомога безпечнішим і цікавим. Одним із найкращих способів це забезпечити є повага до гідності інших людей. І це стосується всіх — як дорослих, так і дітей.

І навіть якщо ти ще дитина, ти маєш свою гідність. Ми всі нею наділені від народження. Це записано в Головному Законі всіх країн у світі. Ще там сказано про право кожної людини захищати власну гідність у суді. Згідно із законом, приниження гідності людини визнається шкодою і карається. Відтак суд призначає кривднику штраф, який він має заплатити людині, чию гідність принизив.

Друже, заради твоєї ж безпеки просимо тебе поважати законне право кожного громадянина нашої країни на особисту гідність. Ти вже достатньо дорослий(-ла), аби розібратися в тому, що таке гідність, особиста гідність та як її поважати.

Як отримати візу № 1

Розкажи про те, що ти дізнався (дізналася) із Сувою, дітям не з твого класу, а також своїм батькам.

З повагою Гільдія СуперМайстрів «Я»

До уваги педагога!

Педагог за потреби допомагає обраним опанувати текст Сувою (вибрати головне тощо).

Поки група обраних ознайомлюється з текстом Сувою та опрацьовує його, педагог гуртує навколо себе інших дітей і пропонує їм ще раз зазирнути у поштову скриню, дістати з неї пакунок (у ньому сторінки паспорта 1–3). Далі просить дітей розподілити сторінки між усіма й роздивитися їх уважніше.

До уваги педагога!

Про Паспорт і те, як його отримати

Педагог готує заздалегідь для кожної дитини сторінки паспорта (папір формату А5), а видає їх дітям по черзі під час кожної Пригоди. Отже, діти отримуватимуть окремі сторінки, а не увесь Паспорт одразу. На сторінках Паспорта є завдання, які обов'язково потрібно виконати для отримання візи. Виконав завдання — автоматично отримав візу. **ВАЖЛИВО!** Кожна сторінка Паспорта роздруковується на окремому аркуші формату А5.

Під час проходження Пригод діти збирають окремі сторінки і зберігають їх у конверті. Лише після того, як вони пройдуть усі випробування, зберуть усі сторінки з візами, вони оформляють Паспорт — скріплюють разом всі сторінки, творчо їх оздоблюють, роблять обкладинку тощо.

До уваги педагога!

ТЕКСТ СТОРІНКИ ПАСПОРТА

Паспорт, сторінка 1

Цей Паспорт дозволить тобі вирушити у подорож для ознайомлення з твоїми правами на проживання у країні Унікальній. На шляху до місця призначення на тебе чекають шість Пригод. Під час кожної Пригоди ти проходитемеш випробування на Гідність, Безпеку та Громадянство і дедалі більше про них дізнаватимешся. Виконавши завдання, ти отримаєш візу в Паспорт. Ця віза нагадуватиме тобі про те, що потрібно захищати себе кожного разу, коли хто-небудь зазіхатиме на твої Гідність, Безпеку чи Громадянство. Ти також зможеш допомогти іншим дітям захищати свою гідність, життя та громадянство. Ти маєш пройти шість випробувань і зібрати всі шість віз. Без них Паспорт недійсний.

Як отримати візу № 1

Розкажи батькам та ще одній дитині з іншого класу про знання із Сувою.

Паспорт, сторінка 2

Віза № 1.

Створи тут малюнок «Моя гідність».

Паспорт, сторінка 3

Місце для відбитка долоні одного з батьків та друга, які дізналися від тебе про знання із Сувою. Цим вони засвідчать, що завдання для отримання візи ти виконав(-ла). Відбитки можна зробити фарбою або просто обвести долоню олівцем.

Через десять хвилин педагог оголошує, що настав час Гідним учасникам повернутися у їхні групи та розповісти все, про що вони дізналися, прочитавши послання від Гільдії СуперМайстрів «Я». Учасники малих груп уважно слухають Гідних, усе ретельно запам'ятовують.

Через п'ять хвилин педагог подає сигнал групам про завершення обговорення і звертається по черзі до кожної групи із запитанням: «Що важливого про особисту гідність ви дізналися?»

До уваги педагога!

За потреби педагог може дозволити дітям зробити декілька спроб для спільного висловлення їхніх думок, а потім доповнити та скорегувати відповіді.

На завершення педагог звертається до дітей: «Чи всі отримали Паспорти для подорожі у країну Унікальну?»

Педагог подає традиційний сигнал, закриває поштову скриню, збирає дітей у ланцюжок, розводить по місцях і завершує Пригоду. Проте він (вона) наголошує, що віза ще не отримана, звертає увагу дітей на сторінки Паспорта, які вони щойно

отримали, зокрема на сторінки 2 і 3, де написано, як отримати візу. Наголошує, що розпочату роботу під час першої Пригоди необхідно завершити вдома разом із батьками.

Діти, які працювали із Сувоєм, отримують бонус за ініціативність. Вони можуть попросити когось із однокласників залишити їм відбиток своєї долоні на сторінці 3 Паспорта. Всі інші діти повинні про це попросити свого друга або подругу поза класом, якому (якій) перед цим розкажуть про все, що дізналися про гідність від педагога та із Сувоюю.

До уваги педагога!

На завершення Пригоди педагог роздає дітям пусті конверти для сторінок Паспорта. Також він (вона) наголошує, що необхідно повернути до поштової скрині конверти зі сторінками Паспорта, щойно вони отримають візу від батьків, друга чи подруги. Конверти зі сторінками Паспорта мають зберігатися у поштовій скрині до наступного разу. Нагадайте дітям, аби вони потурбувалися про Паспорт!

Пригода 2 «Я» гідне поваги»

Мета: навчити дітей поважати особисту гідність та гідність інших людей на прикладі відповідальної взаємодії.

Необхідні матеріали:

- дзвоник або інший предмет для звукового сигналу;
- поштова скриня (коробка, оздоблена поштовими марками, печатками, листівками з різних країн, написами українською та іноземними мовами: «Секретно», «Не кидати», «Цінна посилка», «Для випробувань», перев'язана шнурком і запечатана так, аби створити ефект, що вона цінна й надіслана здалеку);
- записка *«Потрібно п'ятеро відповідальних людей, які візьмуть на себе обов'язок повести свою команду на наступне випробування. Ви маєте право дістати зі скрині Сувої»;*
- сторінка 4 Паспорта (віза № 2);
- тлумачний словник;
- Сувій із трьох аркушів паперу формату А4: на першому аркуші написано звернення від Гільдії СуперМайстрів «Я», на другому — завдання для групи *«Напишіть у стовпчик під словом «ГІДНІСТЬ» усі слова, які допоможуть його пояснити»*, на третьому — завдання для групи *«Напишіть у стовпчик під словом «ПОВАЖАТИ» всі слова, які допоможуть його пояснити»;*
- Паспорт (виконує функцію особистого документа «Я», який складається з окремих аркушів формату А5, інформаційних сторінок та сторінок «Як отримати візу»).

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

Для полегшення виконання завдання педагог заздалегідь готує засоби, якими зможуть скористатися діти для пошуку підказок, наприклад, тлумачний словник; комп'ютер з вільним доступом до інтернету; конверт з підказками — маленькі аркуші з написаними на них по одному слову або словосполученню, короткому реченню, які розкривають зміст слів «гідність» та «поважати», а також ті, які їх не пояснюють. Педагогу варто допомогти дітям отримати необхідну інформацію із запропонованих джерел.

Сценарій Пригоди 2

До уваги педагога!

Педагогу необхідно налаштувати дітей на особливе заняття. Сповістити їх традиційним сигналом (заграти у ріжок, на ксилофоні тощо) про початок Пригоди та урочисто промовити: «*Майстерня Майстра «Я» відчиняється!*»

До уваги педагога!

ВАЖЛИВО! Кожного разу на початку Пригоди педагог, збираючи дітей у ланцюжок, нагадує дітям про важливість отримання згоди на те, щоб доторкнутися до іншої людини.

Педагог, зберігаючи тишу, йде вздовж рядів парт і збирає дітей у ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить на середину навчальної аудиторії і формує коло, знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі подає традиційний звуковий сигнал: «*Схоже, ми на місці! А хто в нас тут?*» Діти відповідають: «*Я... я.... я!..*» — «*Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці!* Педагог знову подає сигнал і промовляє: «*Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Ми йдемо далі наміченим шляхом у країну Унікальну. Дорогою до неї на нас чекає шість пригод та перехід через Дикий ліс. Сьогодні в нас друга пригода із шести. Дізнаємося, як вам отримати другу візу. Саме для цього сьогодні зранку нам до школи поштар приніс нову поштову скриню. Нумо швидше її відкріймо.*»

До уваги педагога!

Поштову скриню можна використовувати ту саму, але з новим наповненням та запаковану наново.

До уваги педагога!

Упродовж Пригоди педагогу варто спостерігати за дітьми, стимулювати їх до активного самовираження: діями чи словами виявляти дружню підтримку тощо. Також необхідно постійно утримувати їхню увагу на темі гідності, кожного разу звертати увагу дітей на приклади їхньої гідної поведінки.

Діти відкривають скриню та знаходять у ній коротку записку: «Потрібно п'ятеро відповідальних людей, які візьмуть на себе обов'язок повести свою команду на наступне випробування. Ви маєте право дістати зі скрині Сувої».

Щоб допомогти дітям визначитися із власною відповідальністю і мати сміливість про це заявити, педагог ставить дітям запитання: «Діти, хто з вас людина відповідальна? Зробіть крок уперед. Наведіть приклади, коли ви проявляли відповідальність. Хто з вас відчуває, що може взяти відповідальність за іншу людину? Або хоче спробувати взяти на себе відповідальність за інших? Зробіть крок уперед. Наведіть приклади, коли ви несли відповідальність за іншу людину».

До уваги педагога!

За потреби педагог допомагає дітям, нагадує їм про ті випадки їхньої відповідальної поведінки, які можна було спостерігати у класі. Також заохочує інших дітей наводити приклади про свого однокласника(-цю), коли вони бачили, що він (вона) проявляв(-ла) відповідальність за них самих чи за себе.

До уваги педагога!

Педагог підтримує будь-яку ініціативу дітей гідно себе проявити, навіть якщо виявиться більше п'яти охочих. У такому разі пропонує їм якусь відому гру-лічилочку, щоб обрати п'ятьох. Якщо добровольців із числа дітей не виявиться або їх буде менше необхідної кількості, педагог може сам їх призначити, обґрунтувавши свій вибір та надавши приклади їхнього відповідального ставлення, відповідальної поведінки. Або можна сказати: «Я в тебе вірю, спробуй», «Хочу дати шанс тобі, тому що...»

Педагог запитує п'ятьох обраних, хто з них першим(-ою) хоче дістати Сувій. За ним це роблять інші, розгортають його, і той, хто взяв першим(-ою), зачитує для всіх.

Стор. 1

СУВІЙ

Той, хто тримає в руках цей Сувій, гідний стати Лідером. І відтак має право зібрати собі команду із _____ осіб. Тепер ти, Лідере, несеш відповідальність і за себе, і за свою команду, і за результат виконання вашого завдання. Якщо ти сам порушиш право на гідність інших дітей — будеш відповідати. Ведучий має право тебе замінити на іншого Лідера.

З повагою Гільдія СуперМайстрів «Я»

До уваги педагога!

Педагог самостійно вписує до Сувою певну кількість осіб, щоб команди учасників були рівними.

Щойно звернення від Гільдії СуперМайстрів «Я» зачитано, педагог дає Відповідальним вказівку набирати у свої команди учасників: *«Відповідальні, зараз ви будете запрошувати учасників до своїх команд. Якщо хтось не захоче бути у вашій команді, він чи вона має право відмовитися. Знайте, що ніхто не має права примушувати людину робити те, чого вона не хоче. Однак людина має коротко пояснити, чому відмовляється, адже це вияв поваги до себе та інших. Пам'ятайте, що нікому, навіть Відповідальному, не дозволено принижувати гідність людини. Тому проявляйте до інших повагу. Як можна проявити повагу до людини?»*

До уваги педагога!

Спершу педагог вислуховує роздуми дітей про те, що для них означає поважати іншу людину, як вони можуть це продемонструвати. Нагадує, що краще звертатися до іншої дитини на ім'я; неприпустимо звертатися на прізвисько або використовуючи сленг («братан», «дружбан», «лялечка», «мала» тощо); не перебивати; говорити *«маю честь тебе запросити до своєї команди», «запрошую тебе у свою команду, бо я тобі довіряю», «йди до нас — прикрась своїм розумом нашу команду»*. Заборонено людей шарпати, тягнути. Наводячи дітям приклади сленгових слів, педагог називає лише ті, які чув від дітей, щоб вони не вивчили нові. Якщо діти таких слів зазвичай не вживають, то і не варто їм їх наводити як приклад. Педагог нагадує дітям, що право на повагу до гідності для всіх людей закріплено в Конституції.

ВАЖЛИВО! Щоб уникнути хаосу, Лідерам команд необхідно по черзі запрошувати по одній дитині до себе в команду. Можна запропонувати їм стати в лінію і, починаючи зліва направо, наповнювати свої команди (спочатку Лідер, який стоїть першим зліва, запрошує одну дитину, потім той Лідер, який стоїть наступним, запрошує теж одну дитину, і так далі). Це також дозволить педагогу пильнувати, чи виявляють вони повагу один до одного(-ої).

Лідери гуртують навколо себе свої команди, зачитують завдання із Сувою: *«1. Напишіть у стовпчик під словом «ГІДНІСТЬ» усі слова, які допоможуть його пояснити. 2. Напишіть у стовпчик під словом «ПОВАЖАТИ» всі слова, які допоможуть його пояснити»*.

Час на виконання завдання — 5–7 хвилин.

До уваги педагога!

Педагог дає дітям можливість самим спробувати дати пояснення словам «гідність» та «поважати». Якщо їм буде складно, пропонує конверт із картками-підказками. Або ж вони можуть пояснювати будь-які незрозумілі слова, скориставшись тлумачним словником чи своїми гаджетами. За потреби педагог допомагає дітям у пошуку інформації. Якщо відсутні можливості користуватися сучасними джерелами пошуку інформації, педагог має заздалегідь підготувати такі джерела, наприклад, конверти, у яких зібрана різна інформація, у тому числі й та, яка не відповідає дійсності.

ВАЖЛИВО! Допомогати дітям шукати, аналізувати, «фільтрувати» інформацію.

Групи презентують свої напрацювання. За необхідності педагог доповнює відповіді дітей та очолює обговорення: *«Як варто звертатися, аби проявити повагу до іншої людини? Що може принизити особисту гідність людини? Хто має право принизити особисту гідність іншої людини? Де записано право людини на повагу до особистої гідності? Чому нам важливо знати, де це право записано?»* (тому, що в Конституції ще записано, що ми маємо право звернутися до суду й заявити про те, що порушується наше право на повагу до особистої гідності, і тоді суд змусить кривдника відповідати за свою негідну поведінку перед нами, він заплатить штраф (якщо це дитина, то заплатять її батьки)).

Педагог дістає зі скрині наступні сторінки Паспорта та роз'яснює, як виконати завдання для отримання другої візи.

До уваги педагога!

ТЕКСТ СТОРІНКИ ПАСПОРТА

Паспорт, сторінка 4

Як отримати візу № 2

Хто ти?

Розмісти тут своє фото

Ім'я _____

Прізвище _____

Ім'я батька _____

Ім'я матері _____

Вдома я відповідаю за _____

Я відчуваю себе важливим/важливою, коли _____

Мій приклад гідної поведінки _____

До уваги педагога!

Для отримання візи № 2 діти мають виконати завдання самостійно вдома, а потім показати його батькам та поговорити про нього. Батьки мають лише дізнатися від дітей про це завдання, проте не виконувати його за них. Педагог дає Лідерам завдання контролювати, щоб група вчасно здала педагогу заповнені сторінки Паспорта. У такий спосіб діти навчаються нести відповідальність за інших.

До уваги педагога!

Коли діти почнуть приносити заповнені сторінки Паспорта, педагог викладає їх на видному місці у класі, щоб інші діти могли більше дізнатися про гідну поведінку та щось особливе й нове про своїх однокласників та однокласниць. Перед цим обов'язково запитує дозвіл дітей це зробити, власним прикладом демонструючи повагу до їхнього особистого життя. Кожного разу, щойно діти повертатимуть заповнені сторінки Паспорта, педагог інформує інших дітей про те, що з'явилися нові сторінки з новими прикладами відповідальної та гідної поведінки їхніх однокласників та однокласниць. Наприклад: можна завести папку із прозорими файлами та підписати «Дос'є Гідних та Відповідальних людей», покласти її на видному та доступному для дітей місці. Можна також натягнути мотузку на корковій дошці і закріпити на ній сторінки Паспорта.

Педагог пильно стежить і відмічає для себе: одну дитину, яка здала першою; одну дитину, у якої найоригінальніший приклад «Вдома я відповідаю за...»; одну із найвлучнішим прикладом «Я відчуваю себе важливим, коли...»; одну із нестандартним прикладом «Мій приклад гідної поведінки...»

ВАЖЛИВО! Обов'язково відзначати дітей, оскільки вони будуть задіяні на початку наступного заняття.

На завершення Пригоди педагог подає традиційний звуковий сигнал, закриває поштову скриню, збирає дітей у ланцюжок та оголошує, що Пригода завершується і Майстерня Майстра «Я» зачинається до наступного разу. Звертає увагу дітей на сторінки Паспорта, які вони щойно отримали, зокрема на сторінку 4. Наголошує, що розпочату на Пригоді роботу необхідно завершити вдома разом із батьками, аби отримати візу.

Пригода 3 «Я» відчувається захищеним»

Мета: допомогти дитині навчитися аналізувати загрози, небезпеки; опанувати знання про правила безпечної поведінки.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- поштова скриня (коробка, оздоблена поштовими марками, печатками, листівками з різних країн, написами українською та іноземними мовами «Секретно», «Не кидати», «Цінна посилка», «Для випробувань», перев'язана шнурком і запечатана так, аби створити ефект, що вона цінна й надіслана здалеку);
- записка «Сувій відкриють четверо Визначних людей!»;
- сторінка паспорта № 5;
- віза № 3;
- маленькі конверти для жетонів (4 шт.) із написами номерів команди від 1 до 4;
- жетони для кожної дитини: аркуш А4, розділений на чотири частини (на одному боці четвертини аркуша напишіть або надрукуйте «ЖЕТОН» та номер команди (1, 2, 3, 4), а на звороті окремо на кожному жетоні напишіть (комплект для кожної команди):
  1. «Нашій команді потрібна така **СМІЛИВА** людина, як ти»;
  2. «Нашій команді потрібна така **УВАЖНА** людина, як ти»;
  3. «Нашій команді потрібна така **СИЛЬНА** людина, як ти»;
  4. «Нашій команді потрібна така **ОБЕРЕЖНА** людина, як ти»;
  5. «Нашій команді потрібна така **РОЗСУДЛИВА** людина, як ти»;
  6. «Нашій команді потрібна така **ВІДПОВІДАЛЬНА** людина, як ти»);
- підказка з фразою, яку лідери мають говорити, коли запрошуватимуть дітей у свою команду: «Ходімо зі мною, мені потрібна в команді така ... людина, як **ТИ**»;
- лінія «Дикий ліс»;

- лінія (мотузка, паперова клейка стрічка, камінці, стільці тощо) «Безпечна галявина»;
- лінія «Павутина» для позначення на підлозі кабінету;
- табличка «Павутина»;
- Паспорт (виконує функцію особистого документа «Я», який складається із окремих аркушів формату А5, інформаційних сторінок та сторінок «Як отримати візу»).

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

ВАЖЛИВО! Кожного разу, коли педагог розпочинає Пригоду, збираючи дітей у ланцюжок, необхідно нагадувати дітям про важливість отримання згоди, щоб доторкнутися до іншої людини.

Сценарій Пригоди 3

Педагог, зберігаючи тишу, йде вздовж рядів упарт і збирає дітей у довгий ланцюжок, водить змійкою між рядами, виводить на середину приміщення і створює коло, знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі подає звуковий сигнал: «*Ми на місці! А хто в нас тут?*» Діти відповідають: «*Я... я... я!..*» — «*Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Майстерня Майстра «Я» відчинається! Ми йдемо далі наміченим шляхом, у країну Унікальну. Дорогою до неї на нас чекає шість пригод та перехід через Дикий ліс. Сьогодні маємо третю пригоду із шести. Дізнаємося, як вам отримати третю візу. Саме для цього сьогодні зранку нам у школу доставили поштову скриню. Нумо швидше її відкривмо».*

Діти відкривають поштову скриню та знаходять у ній коротку записку із таким змістом: «*Сувій відкриють четверо Визначних людей!*».

До уваги педагога!

Педагог допомагає дітям виявити цих людей. Пояснює, чим саме вони визначилися: одна людина першою здала 2 візу; троє інших теж вчасно виконали завдання для отримання візи і навели приклади своєї відповідальної поведінки. Зачитує декілька (стор. 5, віза № 2): «*Вдома я відповідаю за...*»; «*Я відчуваю себе важливим, коли...*»; «*Мій приклад гідної поведінки...*»

Педагог звертається до чотирьох Визначних: *«Розгортайте Сувій та читайте кожен по черзі по одному рядку. Хто почне? Хто буде другим(-ою)? Хто третім(-ою)? Хто читатиме четвертим(-ою)? Запам'ятайте свою чергу».*

Стор. 2

СУВІЙ

Якщо ви отримали цей Сувій, то на вас чекає випробування на Безпеку. Далі ваш шлях пролягає через Дикий ліс. Це може бути небезпечно. Визначні люди, ви маєте вибір — йти через ліс самотійно чи зібрати команду і стати її лідером на час проходження випробування.

Із собою дозволено взяти лише те, що захищає від небезпеки.

Як лідер пильнуйте, щоб усі, хто пішов із вами, вийшли неушкодженими з Дикого лісу.

Виведіть свої команди на безпечну галявину.

Хто порушить правила безпечної поведінки — потрапить у «Павутину» на одну хвилину.

У поштової скрині знайдете жетони для учасників ваших команд.

Бажаємо безпечного життя, Гільдія СуперМайстрів «Я»

Педагог запитує: *«Що ви запам'ятали з того, про що написано у Сувої? Що варто запам'ятати, аби перейти через Дикий ліс? (Дикий ліс — це небезпечне місце; можна взяти з собою щось для захисту; всі мають вийти неушкодженими; в учасників мають бути жетони). Що очікує порушників правил безпеки? (штраф — вихід із випробування на одну хвилину, потім повернення на те місце, у якому отримали штраф). Лідери, хто з вас іде самотійно, а хто з командою?»*

До уваги педагога!

ВАЖЛИВО! Якщо хтось із дітей забажає йти самотійно, скажіть, що ви поважаєте його (її) рішення. Запропонуйте дітям поміркувати, як буде небезпечніше? Якщо Лідер залишається при своєму рішенні — він (вона) бере зі скрині жетони і передає їх ведучому. Педагог розподіляє їх порівну між іншими Лідерами. На завершення звертає увагу на те, який результат має дитина, котра в небезпечне місце пішла сама. Педагог **обов'язково** аналізує з дітьми, що допомогло або що завадило, що позитивно (негативно) вплинуло на результат. Не потрібно оцінювати їхній результат, добрий він чи поганий. Важливо проаналізувати те, як було. Тому необхідно пильнувати, як діти проходять випробування і ставляться до попереджень, правил безпеки, чи помічають небезпеки, повністю покладаються на інших чи лише на себе тощо.

Перед тим як лідери почнуть збирати команди, педагог дає пояснення, як саме вони мають це зробити: *«Лідери, дістаньте зі скрині пакунки з номерами ваших команд (1, 2, 3, 4). Розпакуйте їх і дістаньте жетони. Перелічіть їх. Скільки у вас жетонів, стільки ви можете запросити до своєї команди учасників. Прочитайте, що написано на жетонах. Подумайте, кого ви хочете запросити у свою команду. На жетонах написані різні риси, тож подумайте, яка з них кому притаманна. Обов'язково звертайтеся до всіх, кого запрошуєте в команду, на ім'я і повторюйте кожному таку фразу: «Запрошую тебе, (ім'я), до мене в команду. Мені потрібна така (наприклад) **СМІЛИВА** людина, як ти». Ця фраза написана на жетонах».*

Щойно команди зберуться, педагог запрошує їх стати перед лінією «Дикий ліс».

До уваги педагога!

Лінію «Дикий ліс» можна провести крейдою на підлозі й підписати її. Або можна викласти слова «Дикий ліс» камінчиками, сірниками, паперовою клейкою стрічкою тощо.

Педагог звертає увагу дітей на себе і запитує: *«А навіщо вам тут бути? (діти відповідають). Так, це випробування від Гільдії СуперМайстрів «Я» на Безпеку життя. Вони хочуть перевірити, які правила безпечної поведінки ви знаєте і найголовніше — як ви їх виконуєте!»*

Команди переходять лінію «Дикий ліс» і так потрапляють всередину лісу. Педагог дає інструкцію, як їм поводитися в Дикому лісі: *«Вам усім потрібно перейти через Дикий ліс. А це, як було написано у Сувої, може бути небезпечно. Подивіться, які у вас є зараз при собі захисти?»*

До уваги педагога!

Педагог заспокоює дітей, щоб вони не засмучувалися з приводу того, що нічого при собі зараз не мають, та переконує, що головне в них все ж таки є — це їхні знання про правила безпечної поведінки.

Педагог продовжує давати інструкцію: *«Тож перевіримо, чи вдасться вам зробити знання своєю силою і захистом. Ви відповідатимете на запитання. Правильні відповіді дозволять вам безпечно просуватися далі. За неправильну відповідь учасник потрапляє у небезпеку. Він на одну хвилину залишає команду і переходить у місце, де написано «Павутина». На мої запитання мають відповідати по одному представнику чи представниці від кожної команди. Хто це буде — ви обираєте самотійно. Щоразу це має бути інша людина. Ви не обговорюєте разом відповідь, ви лише призначаєте того, хто відповідає. Хто першим піднімає руку, той першим і відповідає. Решта команд відповідає по черзі: якщо першим підняв руку представник чи представниця від команди № 3, то після нього чи неї відповідає представник чи представниця від команди № 4, потім — від команди № 1, потім — від команди № 2. Хто викрикуватиме відповідь або відповідь без призначення команди, той потрапляє у «Павутину» на одну хвилину».*

Педагог розпочинає випробування, ставить перше завдання: *«Поясніть, що таке «небезпека».*

Педагог вислуховує відповіді від чотирьох учасників (учасниць) і зараховує їх як правильні, якщо вони подібні до такого визначення: **небезпека** — це загроза життю та здоров'ю, заподіяна шкода тілу або почуттям людини.

До уваги педагога!

Команда, представник чи представниця якої дав (дала) правильну відповідь, просувається на три кроки вперед. У разі неправильної відповіді команда залишається на місці, а її відповідач потрапляє у «Павутину». У разі неповної відповіді команда просувається лише на один крок уперед, відповідач залишається з командою. Команда, представник чи представниця якої дав (дала) правильну відповідь, проте на цей момент має учасника чи учасницю у «Павутині», просувається лише на один крок.

Педагог ставить наступне запитання: *«Що є небезпечним для дітей і чому?»* Педагог наголошує, що відповіді можуть дати по одному учаснику від кожної команди, і нагадує, що починає той, хто першим(-ою) підняв руку, а далі відповідають усі по черзі.

До уваги педагога!

Педагог допомагає дітям аналізувати кожну відповідь: небезпечно, тому що є загроза життю, здоров'ю, тілу, почуттям тощо.

Відповідно до викладених вище правил команди рухаються вперед або залишаються на місці, а їхні учасники та учасниці за неправильну відповідь потрапляють у «Павутину».

Педагог ставить дітям, які залишилися, третє запитання: *«Що для дітей безпечно?»*

До уваги педагога!

Педагог допомагає дітям передбачати наслідки їхньої неуважності. Наприклад, якщо вони скажуть «безпечно їсти морозиво», запропонуйте їм поміркувати, що буде, якщо вони з'їдять морозиво несвіже або неякісне. Педагог запитує, на що варто було б звернути увагу перед тим, як його їсти. Тобто спонукає дітей бути уважними та розмірковувати над наслідками.

Відповідно до викладених вище правил команди рухаються вперед або залишаються на місці, а їхні учасники та учасниці за неправильну відповідь потрапляють у «Павутину».

Педагог ставить дітям, які залишилися, четверте запитання: *«У яких місцях дітям перебувати безпечно?»*

До уваги педагога!

Педагог допомагає дітям мислити критично, аналізуючи їхні відповіді, зіставляючи їх із правилами безпечної поведінки, про які їм розповідають батьки, вчителі. Наприклад, діти говорять, що вдома завжди безпечно. Це так, проте траплялося, що діти, перебуваючи вдома без дорослих, не зважили на їхні заборони і через цікавість та безпечність відчиняли двері чужим людям.

Відповідно до викладених вище правил команди рухаються вперед або залишаються на місці, а їхні учасники та учасниці за неправильну відповідь потрапляють у «Павутину».

Педагог ставить дітям, які залишилися, п'яте запитання: *«Що потрібно мати дітям, щоб оминати небезпеку?»* (знання про правила безпечної поведінки, про поведіння на проїжджій частині вулиці, про надання собі першої медичної

допомоги та ін.; уміння впевнено говорити «ні», голосно кричати і просити про допомогу та ін.; інформацію про те, хто може допомогти і де цих людей знайти, кому можна довірити свої «секрети», телефони, адреси відповідних служб, організацій тощо).

До уваги педагога!

Педагог готує для випробувань таку кількість запитань, щоб кожна дитина мала змогу дати відповідь.

Команда, представники якої дали найбільше правильних відповідей і найменше покарань «Павутиною», першою перетинає лінію «Безпечна галявина», а за нею слідує усі наступні команди.

Поступово всі команди дістаються Безпечної галявини, де зможуть зробити привал до наступної зустрічі.

До уваги педагога!

Лінію «Безпечна галявина» можна провести крейдою на підлозі й підписати її або викласти із камінчиків, сірників чи наклеїти на підлогу паперовою клейкою стрічкою.

На завершення педагог разом із дітьми підбиває підсумки Пригоди та нагадує дітям про те, що для власного захисту вони завжди мають визначити, чи існує для них загроза, чи ні; міркувати, чи будуть у безпеці там, куди їх запрошують або ведуть, тим паче якщо це незнайомиць; знати, що вони мають зробити для власної безпеки. А також варто довіряти своїм відчуттям. Якщо є відчуття болю, дискомфорту, задухи, почуття сорому, провини, гидливості чи страху, необхідно розказати про те, що з ними сталося, батькам або іншим дорослим, яким вони довіряють.

Педагог роздає дітям сторінку № 5 Паспорта для самостійної роботи вдома й пояснює, що треба зробити, щоб отримати візу № 3.

До уваги педагога!

ТЕКСТ СТОРІНКИ ПАСПОРТА

Паспорт, сторінка 5

Як отримати візу № 3

Прочитайте коротку історію про Дикий ліс та підкресліть ті місця, у яких описана небезпечна поведінка мандрівників.

Чому ліс назвали Диким?

На перший погляд, особливо людей неуважних, різниця між диким і звичайним лісами помітна не одразу. Ті, кому вдалося з нього вийти, розповідали, що спершу чули там приємний спів невідомого птаха. І таке велике бажання з'являлося у мандрівників ту пташку ближче побачити, що вони не озиралися довкола й не придивлялися уважно, куди йдуть. Дарма що їм казали, що ліс Дикий. Вони про це забули. Бачили тільки, що день був сонячним, а що над лісом стояли темні хмари — не бачили. Те, що дерева тут росли дуже-дуже щільно, не здавалося їм дивиною. А дикі чагарники спершу вдавалося обходити без подряпин. Тож вони й продовжували йти далі вглиб лісу. Увесь час їхні ноги заплутувалися у травах, та їм було байдуже, бо було не боляче, а до того ж легко вдавалося з них вистрибувати. Доріжок до виходу з лісу жодної не було, та мандрівники на це не зважали. А коли вже опинилися в самій глибині лісу, то зрозуміли, що живе там всяка дичина, яка то птахом, то рослинами різними прикидається, аби людей до лісу заманювати. Але було вже пізно. Бо для дикунів тих людська гідність нічого не варта.

На завершення Пригоди педагог подає традиційний звуковий сигнал, який сповіщає про те, що Майстерня Майстра «Я» зачиняється до наступного разу. Він (вона) звертає увагу дітей на сторінку Паспорта, яку вони отримали, і наголошує, що розпочату під час Пригоди 3 роботу необхідно завершити вдома разом із батьками, щоб отримати візу.

Пригода 4 «Я» розуміє, що небезпека = дискомфорт»

Мета: навчити дітей аналізувати життєві ситуації за формулою «небезпека = дискомфорт» та розвивати їхні навички застосовувати на практиці відомі їм правила безпечної поведінки.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- поштова скриня (коробка, оздоблена поштовими марками, печатками, листівками з різних країн, написами українською та іноземними мовами «Секретно», «Не кидати», «Цінна посилка», «Для випробувань», перев'язана шнурком і запечатана так, аби створити ефект, що вона цінна й надіслана здалеку);
- записка «Сувій розгорнуть двоє «Пильних-Всевидючих!»;
- Сувій;
- сторінки 6–7 Паспорта;
- картки для завдання «Знайди 10 відмінностей»;
- лінія «Дикий ліс», лінія «Болото», лінія «Безпечна галявина» (для їхнього позначення на підлозі класного кабінету можна скористатися мотузкою, паперовою клейкою стрічкою, камінцями, стільцями тощо);
- аркуші формату А4 білого кольору із розрахунку по 2 аркуші на кожну дитину;
- аркуші формату А5 жовтого кольору із розрахунку по 2 аркуші на кожну дитину;
- картка «НЕБЕЗПЕКА»;
- картка «= ДИСКОМФОРТ»;
- картка «БЕЗПЕКА»;
- Паспорт (виконує функцію особистого документа «Я», який складається з окремих аркушів формату А5, інформаційних сторінок та сторінок «Як отримати візу»).

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

Слова на картках «НЕБЕЗПЕКА» та «= ДИСКОМФОРТ» пишуться товстим шаром клею ПВА. Аби клей не засохнув раніше часу, це можна зробити, коли діти будуть проходити випробування «Болото». Натомість картку зі словом «БЕЗПЕКА» необхідно виготовити ще до початку Пригоди. Для цього на аркуші формату А4 слід написати слово «БЕЗПЕКА» товстим шаром клею ПВА та притрусити його кольоровим пилом (кольоровий пісок, дрібні блискітки, дрібно нарізаний новорічний «дощик», паєтки, бісер, кукурудзяна крупа тощо) і дати висохнути. Картку «БЕЗПЕКА» до початку Пригоди потрібно закріпити високо на дверях так, щоб діти не одразу могли її помітити. Ця картка буде їм вказувати на безпечний вихід із «Болота».

Сценарій Пригоди 4

Педагог мовчки йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, нагадавши про важливість отримання згоди, щоб доторкнутися до тіла іншої людини, водить змією між рядами, виводить в ігрову зону і створює коло. Знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі подає звуковий сигнал: *«Ми на місці! А хто в нас тут?»* Діти відповідають: *«Я... я... я!..»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог ще раз подає звуковий сигнал і каже: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється! Ми йдемо далі наміченим шляхом у країну Унікальну. Сьогодні внас четверта пригода із шести. Давайте дізнаємося, як вам отримати четверту візу, щоб рухатися далі. Саме для цього сьогодні зранку нам до школи доставили поштову скриню. Нумо швидше її відкріймо».*

Діти відкривають скриню і знаходять там коротку записку з написом *«Сувій розгорнуть двоє «Пильних-Всевидючих!»*.

До уваги педагога!

Педагог допомагає дітям виявити Пильних-Всевидючих так: потрібно закріпити в будь-який зручний спосіб два аркуші формату А4, на яких горизонтально написано одне й те саме слово «НЕБЕЗПЕКА» і «-НЕБЕЗПЕКА», проте між ними є відмінності. Педагог пропонує дітям знайти 10 відмінностей. Перших двоє дітей, які правильно назвуть 10 відмінностей, будуть Пильними-Всевидючими й, відповідно, лідерами команд. Слова не обов'язково друкувати, їх можна написати від руки.

Двоє новообраних лідерів Пильних-Всевидючих відкривають поштову скриню, дістають із неї Сувій і уважно читають його, бо там є усі необхідні підказки.

Стор. 3

СУВІЙ

Ви в Дикому лісі, і випробування на Безпеку життя триває.

З Безпечної галявини вирушайте двома командами. Ваш шлях далі пролягає через болото. Запам'ятайте формулу **«небезпека = дискомфорт»**. Вона допоможе вам оцінювати, безпечно чи небезпечно. Лідери, пильнуйте, щоб усі учасники команди вийшли неушкодженими.

Дмухайте на кольоровий порох — одне зі слів вкаже на вихід із Дикого лісу.

Бажаємо безпечного життя, Гільдія СуперМайстрів «Я»

До уваги педагога!

Ще до початку Пригоди педагог визначає у просторі зону «Болото» і на певній відстані від неї облаштовує робочі зони № 1 та № 2 для роботи малих груп. Для цього педагог ставить ліворуч, на відстані 2,5 м від лінії «Болото», столи з матеріалами для роботи групи № 1; праворуч, на відстані 4 м, — столи з матеріалами для роботи групи № 2.

Педагог запрошує всіх дітей на чолі з Пильними-Всевидючими лідерами зібратися перед лінією «Болото» і каже: *«Уявіть, що за цією лінією починається болото. Подивіться, попереду ліворуч і праворуч від вас є безпечні зони. Ліворуч — зона № 1, вона розташована ближче до нас, праворуч — зона № 2, трохи далі від нас. Тож, аби перейти болото й дістатися безпечних зон, у вас є захисне обладнання під черевики. Зараз ми з вами детально розберемося, як ними користуватися, щоб дістатися безпечної зони»*.

До уваги педагога!

Педагог показує дітям, що на лінії «Болото» лежать аркуші формату А4 білого кольору та аркуші формату А5 жовтого кольору, та акцентує увагу дітей на тому, що вони не лише різного кольору, а ще й різного розміру. Пояснює, що це захисні підкладки під їхнє взуття, вони розширять площу кроку, що дозволить не провалюватись у болото і рухатися до безпечного місця.

Наголошує, що діти мають самі визначити, до якої безпечної зони (№ 1 чи № 2) вони хочуть дістатися, адже шлях до них різний і захисні підкладки треба буде використовувати різні. Той, хто обирає шлях до зони № 1, бере собі підкладки жовтого кольору, вони менші за розміром, проте в цій частині болото мілкіше і до безпечної зони добиратися ближче. Натомість команда, яка обирає шлях до зони № 2, бере собі підкладки білого кольору, вони більші за розміром, тому що там болото глибше і шлях до безпечної зони довший.

Педагог зауважує, що той, хто потрапляє незахищеною ногою в болото, опиняється у небезпеці. В такому разі їм варто скористатися правилом «Коли ти в небезпеці, голосно клич на допомогу». Допомогати мають право лише лідери. Їм дозволяється підійти до учасника (учасниці) їхньої команди, але не дозволяється торкатися їхніх тіла і захисного обладнання.

Педагог пильнує, аби діти чітко виконували правила. Порушників правил повертає назад на два кроки.

Педагог запитує в дітей про відомі їм варіанти, як можна кликати на допомогу, обговорює з ними доцільніші варіанти і пропонує потренуватися декілька разів. Для прикладу демонструє дітям, як рухатися із захисним обладнанням на ногах.

До уваги педагога!

Педагог демонструє дітям, що спочатку треба покласти по одній захисній підкладці під кожну ногу. Проте, щоб рухатися далі, треба підняти одну ногу (будь-яку), витягти з-під неї підкладку, покласти її попереду себе й опустити на неї підняту ногу. Важливо, що двома ногами стояти на одній підкладці не можна. Нагадує дітям, що вони можуть кликати на допомогу в разі небезпеки.

Педагог продовжує давати дітям інструкцію: *«Кожен і кожна з вас буде самостійно проходити «Болото». Лідери підуть першими, адже вони повинні потім уважно слідкувати за учасниками та учасницями своєї групи і надавати їм допомогу, коли про неї попросять. На час проходження цього випробування всі мають зберігати мовчання. Підніміть руки, хто не зрозумів завдання? Якщо всі зрозуміли і запам'ятали завдання, починаймо випробування. Пильні-Всевидючі лідери, ви визначили, якої зони будете діставатися? Обирайте собі відповідне захисне обладнання. Час починати! Хто перший?»*

До уваги педагога!

Педагог керує перебігом випробування. Щойно попередній учасник переходить за половину «Болота», відправляє наступного на випробування. Так поволі учасники та учасниці об'єднуються у дві робочі групи та займають місця за відповідними столами.

Коли всі діти зберуться за двома столами, педагог пропонує їм провести експеримент за допомогою кольорового порошку, аби дізнатися, яка підказка зашифрована на аркушах. Для цього їм на столи педагог кладе аркуші, які за декілька хвилин до того слід непомітно для дітей намастити клеєм ПВА, написавши на ньому слово «НЕБЕЗПЕКА» (для групи № 1) та «= ДИСКОМФОРТ» (для групи № 2). Додає до аркушів кожній групі по одному пакетику з кольоровим пилом.

Щойно дві групи зберуться за столами в безпечних зонах № 1 і № 2, педагог дає їм інструкцію: *«Зараз я вам на столи покладу аркуші. Їх не можна торкатися руками. Вам треба дізнатися, яке там закодоване слово. Допоможе вам у цьому кольоровий пил. Пильні-Всевидючі лідери, струсіть ним весь аркуш. Решта, будь ласка, заплющте очі. Порахуйте до 30. І не розплющуючи очей усі разом легенько подуйте на аркуш. Пильні-Всевидючі лідери, назвіть, яке слово було захищене на аркуші? («НЕБЕЗПЕКА» у групи № 1 та «= ДИСКОМФОРТ» у групи № 2). Пильні-Всевидючі лідери, складіть із цих двох слів формулу. Повертайтеся до своїх груп і поміркуйте разом, як ви можете цю формулу пояснити. Чому між словами «небезпека» та «дисконфорт» стоїть «дорівнює»? Самі вирішуйте, хто від ваших команд дасть відповідь».*

До уваги педагога!

Педагог спершу вислуховує міркування самих дітей про те, як вони розуміють взаємозв'язок між словами «небезпека» та «дисконфорт», доповнює їхні пояснення, спираючись на те, що дисконфорт — це коли неприємно, незручно, не подобається, переживання негативних почуттів, про які йшлося вище: сором, провина, страх, огида, злість, образа. Підводить дітей до висновку, що вони за цією формулою можуть аналізувати всі обставини, у яких опиняються. Якщо діти доходять висновку, що ці обставини для них становлять небезпеку, то їм варто розповісти дорослим, яким вони довіряють, про те, що з ними сталося.

Також доцільно буде запитати дітей із обох команд, що їм допомагає оминати небезпеку. Необхідно пригадати разом із дітьми, про що йшлося на минулій зустрічі, щоб допомогти їм усвідомити, що найважливіші захисти, які завжди у них із собою, про які варто пам'ятати і обов'язково використовувати, — це **їхні знання, відчуття в тілі, почуття та правила безпечної поведінки.**

ВАЖЛИВО! Інформацію, яку подано нижче, педагогу необхідно самостійно прочитати і уважно обміркувати. Її не потрібно зачитувати дітям.

Знання — це все, що діти знають про безпеку та небезпеку; що для них корисно, а що шкідливо; які існують у світі щоденні загрози для їхнього життя і здоров'я; куди вони можуть звернутися по допомогу; захист дітей — це обов'язок дорослих, проте коли дорослі створюють для дитини небезпеку, вона повинна звертатися до інших дорослих, і тоді дитина має чітко знати, хто ті люди, яким вона може довірити свою біду, просити у них захисту. Діти мають знати, що точно існують такі дорослі, які їх вислухають і допоможуть, що вони не повинні мовчати, якщо хтось із дорослих їх не почув, треба шукать іншого.

Відчуття в тілі. Вчити дітей дослухатися до свого тіла і тих сигналів, які воно подає. Якщо боляче, неприємно, нудить, трясуться руки, тіло пересмикується і таке інше — необхідно перестати робити те, що в цей момент робите, або слід зупинити людину, яка з вами щось робить таке, що викликає такі відчуття в тілі. І подумати, чи немає у тому занятті для вас небезпеки. Особливо, якщо вам кажуть, що те, що ми зараз робили, — це нормально, нікому про це не говори. Обов'язково розкажіть дорослому, якому ви довіряєте, про ці відчуття і те, що хтось змушує вас мовчати.

Почуття — це те, що люди переживають всередині (в душі), переживання впливають на настрій. Наприклад, дитина переживає сором, провину, страх, огиду, безпомічність, незахищеність, образу, злість тощо. Особливо, коли ці почуття пов'язані з якоюсь певною людиною або ситуацією, яка сталася, обов'язково потрібно про це розказати дорослим, яким дитина довіряє.

Правила безпечної поведінки. Їх достатньо багато, вони можуть стосуватися різних сфер життя дитини і життєвих ситуацій. Наприклад, безпеки на дорозі, поведіння в лісі, на воді, з вогнем, електроприладами, під час стихійних явищ, з незнайомцями тощо. Звісно, всі правила не потрібно з дітьми повторювати, варто нагадати лише, що діти вивчали їх у різний час та на різних уроках. Головне — звернути увагу дітей на те, що ці правила — це інструменти, про які треба завжди пам'ятати і часто використовувати, що їх спеціально придумали дорослі для того, аби діти могли оминати небезпеку. Адже дорослі на відміну від дітей добре знають, що у світі існує безліч небезпек для дітей, а вони не завжди зможуть бути поряд із ними.

Далі педагог пропонує дітям скористатися отриманими знаннями, щоб проаналізувати життєві ситуації, у які втрапили інші діти, поставивши перед тим запитання: *«Як ви розумієте тепер, що таке небезпека? Щоб ще краще ви розуміли, що таке небезпека і як її можна оминати, ми розберемо з вами небезпечні ситуації, про які розповідали інші діти. Я прочитаю ситуацію, а ви уважно слухайте. Першою відповідатиме команда № 1. Маєте пояснити, яка в ситуації була небезпека для дітей? Яких помилок припустилися діти? Потім слово візьме команда № 2 і дасть свої поради, відповідаючи на запитання, що варто було*

зробити дітям до того, як усе сталося, і після того? Назвіть правила безпечної поведінки, які ви знаєте на такий випадок».

До уваги педагога!

Педагогу варто написати запитання на дошці, щоб діти могли їх за потреби перечитати ще раз. *Для групи № 1:* Яка була небезпека для дітей? Яких помилок припустилися діти? *Для групи № 2:* Що варто було зробити дітям до того, як усе сталося, і після того? Назвіть правила безпечної поведінки, які ви знаєте на такий випадок.

Педагог нагадує дітям, що важливо не лише давати пояснення, а й практично демонструвати, як вони захищатимуть себе. Нагадує, що коли вони переходили Болото, то просили про допомогу, роз'яснює, що бувають такі ситуації, коли варто голосно кричати і привертати увагу інших людей. Наприклад: коли схопили і тримають; у транспорті, коли притискається чоловік і торкається інтимних частин тіла; хтось чужий бере за руку і веде за собою.

Ситуація 1

Двоє 10-річних друзів зустрілися у дворі і вирішили піти прогулятися у торговельний центр. Батьків про це не попередили. Там до них підійшов незнайомий чоловік і запропонував за гроші роздавати рекламні флаєри. Хлопці погодилися. За грошима вони мали підійти до нього на вуличну парковку до його машини. (Поясніть, що дітям заборонено брати будь-що у незнайомих дорослих. Про пропозицію заробити кошти треба було обов'язково розповісти батькам. Попросіть, щоб діти продемонстрували, як вони різко відмовляться словами «ні, дякую» і більше жодного слова, а ще краще нічого не казати, а швидко йти геть, ближче до інших людей.)

Ситуація 2

Хлопчик після тренувань часто йшов чекати своїх батьків у піцерію поряд зі спортивною школою. Там він і познайомився з працівником піцерії, молодим привітним чоловіком, якого часто там бачив. Одного разу той чоловік запросив хлопчика піти з ним у кімнату для відпочинку персоналу, щоб подивитися, як там усе влаштовано. Хлопчик пішов яз ним. (Поясніть, що якщо діти багато разів бачили людину, навіть знають про неї якусь безпечну інформацію, наприклад, про її місце роботи, їм все одно заборонено куди-небудь із цією людиною йти, навіть недалеко. Попросіть, щоб діти продемонстрували, як вони будуть відмовлятися.)

Ситуація 3

Діти гралися на дитячому майданчику, коли до них підійшла жінка і привіталася. Вони чемно їй відповіли. Вона сказала, що вони добрі діти і вона давно їх усіх знає, а також знає їхніх батьків, бо живе в сусідньому дворі. Потім попросила дітей піти з нею в інший двір, щоб вони допомогли зняти з дерева її кішечку. Діти пішли з нею. (Поясніть, що в усьому світі існує таке правило: дорослі люди не повинні просити про допомогу в дітей, адже усі свої проблеми вони можуть розв'язати самостійно (вони знають телефони різних служб тощо). Попросіть, щоб діти продемонстрували, як вони відмовляться, наприклад: «я не піду з вами», «я можу покликати батьків, щоб вони вам допомогли» тощо).

Ситуація 4

До двох дівчаток-подружок підійшла привітна незнайома жінка. Привіталася і сказала, що вони дуже симпатичні, запитала, чи вони не сестрички, бо дуже схожі. Дівчата засміялися і сказали, що вони не сестрички. Тоді жінка сказала, що вона фотограф дитячого журналу й запропонувала стати фотомоделями для їхнього видання. Для цього дівчаткам разом із нею потрібно піти неподалік у парк і зробити декілька фото. «Батькам про це не розповідайте, давайте зробимо їм сюрприз», — попросила жінка. Дівчата погодилися й пішли з нею. (Поясніть, що щойно людина, знайома дитині чи ні, просить її зберігати якусь таємницю або секрет, дитина має відразу запідозрити небезпеку й розповісти цей секрет старшій за себе людині, якій довіряє. Тим паче якщо та людина погрожує дитині, залякує або пояснює, що те, що відбувається, нормально, нібито «*всі так роблять, коли люблять одне одного*».)

Ситуація 5

Дівчинка йшла по тротуару, коли біля неї зупинилася машина. Двері авто відчинив чоловік, він гарно усміхався. Почав розпитувати, як йому проїхати до цирку. Дівчинка знала, що цирк зовсім близько. Підійшла до автівки і стала пояснювати дорогу. (Поясніть, що заборонено наблизитися до автомобілів незнайомих і знайомих більш ніж на три великих кроки. Потрібно не зупиняючись і нічого не відповідаючи продовжувати йти своїм шляхом. Бажано навіть побігти у протилежний руху машини бік. Попросіть, щоб діти продемонстрували, як вони це робитимуть.)

До уваги педагога!

Педагогу варто пам'ятати, що через брак життєвого досвіду та особливості розвитку у дітей навички безпеки мають бути доведені до автоматизму. Наприклад, прийшов додому — зняв брудне взуття. У пам'яті дитини має бути «закарбовано»: якщо чужа людина звернулася із проханням, треба сказати «вибачте, я не можу» і бігти в людне місце. Необхідно пояснити дитині: якщо вона відчуває, що їй неприємно і неспокійно, треба говорити «ні». Голосно, чітко, впевнено. За потреби нехай кричить, щоб привернути увагу. І тікає чимдуж туди, де є люди.

Одна з головних помилок у розмові з дітьми про безпеку — залякування. Розповіді про те, що саме може зробити «поганий незнайомец», викликають страх і паралізують сприйняття інформації. Натомість достатньо сказати: «Чужа людина може зробити так, що ти мене більше ніколи не побачиш». Також діти повинні знати, що вони можуть звернутися по допомогу до представників різних професій (вихователів, лікарів, психологів дитячого садочка або поліцейських). І що існують гарячі лінії, куди можна зателефонувати й спитати поради.

Педагог просить Пильних-Всевидючих лідерів дістати з поштової скриньки додаткові сторінки Паспорта і роздати їх дітям. Роз'яснює, як виконувати завдання, щоб отримати візу № 4.

До уваги педагога!

ТЕКСТИ СТОРІНОК ПАСПОРТА

Паспорт, сторінка 6

Як отримати візу № 4

Створи свою «мережу безпеки». Визнач для себе людей, яким можеш довіряти. Це дорослі, які завжди знаходять час, аби вислухати та допомогти, які не кривдили тебе раніше і допомагали у разі потреби. Бажано, аби хоча б один із членів цієї мережі жив разом із тобою та хоча б один — поза сімейним колом.

Напиши імена двох людей з твого найближчого кола _____
Підкресли необхідне: він (вона) — член сім'ї, близький родич, старший брат / старша сестра, хрещений, хрещена, сусід, хтось інший.

Напиши імена двох людей поза сімейним колом _____.

Паспорт, сторінка 7

Прочитай ці правила безпечної поведінки разом із батьками та обговоріть їх.

Пам'ятай і завжди виконуй правила:

- Триматися від незнайомої людини на відстані двох метрів, щоб вона не змогла дотягнутися і схопити.
- Ніколи не сідати у машину і не брати подарунків або запрошень від незнайомців.
- Не відповідати на прохання незнайомця про допомогу. Дорослі мають просити допомоги лише в дорослих!
- Про секрети, які викликають у тебе дискомфорт, розкажи дорослому, якому довіряєш.

Тут запиши, які ти ще знаєш правила безпечної поведінки.

Педагог подає традиційний звуковий сигнал, який сповіщає про завершення Пригоди у Майстерні Майстра «Я» та звертається до дітей: *«Ви достойно пройшли випробування на Безпеку і дісталися виходу з Дикого лісу. Як будете виходити? Пригадайте, підказка була у Сувої»*. Діти згадують, що було написано у Сувої, помічають на дверях слово «БЕЗПЕКА» і виходять через них.

Пригода 5 «Я» — громадянин країни Унікальна!»

Мета: допомогти дітям зрозуміти, хто такий громадянин; сформувати в них повагу до себе як громадян та повагу до законів, прапора, гімну держави, у якій вони живуть.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- поштова скриня (коробка, оздоблена поштовими марками, печатками, листівками з різних країн, написами українською та іноземними мовами «Секретно», «Не кидати», «Цінна посилка», «Для випробувань», перев'язана шнурком і запечатана так, аби створити ефект, що вона цінна й надіслана здалеку);
- табличка «Фортеця»;
- 4 великих плакати: «ПОВАГА», «УНІКАЛЬНІСТЬ», «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ», «БЕЗПЕКА»;
- табличка-вказівник із відбитком долоні й підписом «ПОВАГА»;
- табличка-вказівник із відбитком долоні й підписом «УНІКАЛЬНІСТЬ»;
- табличка-вказівник із відбитком долоні й підписом «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»;
- табличка-вказівник із відбитком долоні й підписом «БЕЗПЕКА»;
- маркери для кожної дитини;
- сторінки 8–9 Паспорта;
- Паспорт (виконує функцію особистого документа «Я», який складається із окремих аркушів формату А5, інформаційних сторінок та сторінок «Як отримати візу»).

Тривалість: 45 хв.

До уваги педагога!

Педагогу варто перед початком підготовки до Пригоди 5 переглянути в ютубі воркшоп художниці Алевтини Кахідзе, яка проводить діалоги з дітьми про громадянство: <https://www.youtube.com/watch?v=K6ib9dWNf3U>.

До уваги педагога!

Перед початком Пригоди непомітно для дітей педагог закріплює на дверях кабінету табличку з написом «Фортеця».

Педагог, нагадавши про важливість отримання згоди, перш ніж доторкнутися до тіла іншої людини та зберігаючи мовчання, йде вздовж рядів парт і збирає дітей у довгий ланцюжок, водить їх змійкою між рядами, виводить в ігрову зону, створює коло і знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Далі подає звуковий сигнал: *«Схоже, ми на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог ще раз дає звуковий сигнал і каже: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»*

В коридорі діти знаходять поштову скриню, відкривають її і виймають коротку записку: *«Ворота фортеці відчиняться лише для гідних людей. Сувій розгорне Шанобливий до себе та інших, який останнім зайде до Фортеці».*

Педагог звертається до дітей: *«Діти, ми йдемо далі у країну Унікальну. Ви достойно пройшли випробування на Безпеку і неушкодженими вийшли з Дикого лісу. Сьогодні на нашому шляху Фортеця. Уявіть, що двері до вашої класної кімнати — це ворота Фортеці. Зверніть увагу, що на воротах є таблички-вказівники: «УНІКАЛЬНІСТЬ», «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ», «БЕЗПЕКА» і «ПОВАГА». Щоб ворота Фортеці відчинилися, вам потрібно вибрати одну із цих чеснот гідної людини, тобто визначитися, що вам найбільш притаманно: унікальність, відповідальність, знання правил безпеки чи повага до себе та до інших людей. Подивіться, на кожній картці намальовані долоні. Підійдіть і торкніться однієї з них. Так ви зробите свій вибір».*

До уваги педагога!

Педагог стоїть біля воріт і відчиняє їх для кожної дитини після того, як вона торкнеться долоні на табличці-вказівнику. В такий спосіб за своїм вибором діти об'єднуються у чотири малі групи. Педагог стежить, щоб та дитина, яка останньою вибрала табличку «ПОВАГА», дістала із поштової скрині Сувій і захопила його з собою до Фортеці. Вона зачитає Сувій для всіх інших.

Педагог пропонує дітям дізнатися, як отримати п'яту візу, і для цього запрошує Шанобливого, який останнім зайшов до фортеці із Сувоєм, зачитати його текст.

СУВІЙ

Якщо ви читаєте цей Сувій, значить, ви — гідні люди. Саме тому стражі воріт і пропустили вас за мури Фортеці. Тепер ви перебуваєте на території нашої країни. Тут ви у безпеці і під захистом нашої Держави.

Ми живемо на цій землі багато тисячоліть однією громадою, а тому називаємося громадянами. Самі збудували міцний захисний мур від зовнішніх ворогів, а всередині створили нашу країну Унікальну. Громадяни нашої країни поважають одне одного і разом дбають про мир, добробут і спільний комфортний простір для всіх. Усе це ми записали в законах нашої країни. Обрали самі собі Владу, до якої увійшли наші поважні громадяни. Тепер вони оберігають наші закони і пильнують, щоб усі наші громадяни та іноземці їх поважали, а значить, і виконували. Ми створили свій гімн. У ньому розповідаємо про наші чесноти і співаємо його завжди, коли хочемо прославити країну або подякувати нашим героям, воїнам, які захищають наш спокій та боронять нашу Державу. У нас є свій прапор, і на ньому зображений герб. За ними нашу країну впізнають у всьому світі. І коли ми все створили, то стали славетною державою серед інших великих держав.

За нашими законами, якщо ви потрапили на територію нашої Держави, ви автоматично стаєте її громадянами. А чи будете ви добрими громадянами, покаже випробування.

З повагою Гільдія СуперМайстрів «Я»

Педагог оголошує дітям завдання: *«Перед вами чотири робочі зони для кожної малої групи: «УНІКАЛЬНІСТЬ», «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ», «БЕЗПЕКА», «ПОВАГА». Згуртуйтеся вашими командами навколо цих зон. У вас є все необхідне для роботи: аркуші формату А4 та маркери. На великих аркушах написано по три запитання. До кожного запитання кожен учасник чи учасниця мають намалювати свою відповідь. Після цього розкажіть іншим, що ви зобразили. Обговоріть між собою у вашій малій групі, що у ваших відповідях є спільного, а що відмінного».*

До уваги педагога!

Під час виконання дітьми завдання педагог підходить до кожної групи і допомагає їм якнайкраще презентувати себе і свою країну. Під «твоею країною» ми розуміємо країну, у якій дитина народилася і довгий час проживала. Поясніть дітям, що люди народжуються в різних містах і селах, та якщо вони перебувають у межах однієї країни, то країна народження в них одна.

Завдання для груп		
1 група «Унікальність»		
Громадянин, ти людина унікальна. Чому?	Чим унікальна твоя країна?	Як твоя країна плекає твою унікальність?
2 група «Відповідальність»		
Громадянин, ти людина відповідальна. Чому?	Якою є твоя відповідальність перед твоєю країною, перед людьми, які в ній живуть?	Яка відповідальність у країни перед тобою?
3 група «Безпека»		
Громадянин, ти людина, яка дбає про безпеку свого життя. Як тобі це вдається?	Як ти дбаєш про безпеку своєї країни?	Як твоя країна дбає про безпеку твого життя?
4 група «Повага»		
Громадянин, ти поважаєш себе. За що?	Як ти проявляєш повагу до своєї країни?	Як твоя країна проявляє повагу до тебе?

Педагог обговорює з дітьми напрацьовані матеріали та ставить дітям такі запитання: *«Що є спільного між унікальністю людини і країни?»* (наприклад, ознаки неповторної зовнішності: для людини це риси обличчя, волосся, фігура, шкіра, що означає, що двох однакових людей у світі не існує; для країни це природа, населення, прапор, гімн; кордони: для людини це її фізичні (шкіра) та особисті (відчуття власності та відповідальності) межі, а для країни це її сухопутні, морські та повітряні межі тощо). *Що є спільного між відповідальністю людини і країни? Що є спільного між безпекою людини і країни? Що є спільного між повагою людини і країни? Хто може бути громадянином? Де засвідчується громадянство?* (у паспорті громадянина). *Чи мають паспорти тварини і рослини?* (ні, не варто порівнювати паспорт громадянина країни і паспорт тварини, де вказані кличка та порода собак, адже тварини є власністю людей і їхні господарі несуть повну відповідальність за них, а також дбають про їхню безпеку). *Як ви зрозуміли, хто такий громадянин?* (Громадянин — це особа, яка належить до громади, тобто спільноти людей, які разом проживають на певній чітко визначеній території. І за

правом народження на цій території вона називається громадянином. Громадяни поважають один одного і дбають про спільний простір. Вони для себе створили закони/правила, за якими живуть, обрали у владу відповідальних людей, щоб ті слідували за дотримання усіма цих законів/правил.) *Давайте разом поміркуємо, що означає бути добрим громадянином?* (Наприклад, із повагою ставитися до місця, у якому живеш. Це може бути твій під'їзд, подвір'я, зупинка, а далі — район, місто. Це означає не смітити, не плювати, прибирати, домовлятися з іншими людьми, наприклад, коли робиш ремонт або організовуєш вечірку. Важливо поважати одне одного, той спосіб життя, який хтось обирає, якщо він не несе загрози іншому.)

Паспорт, сторінка 8
ТЕКСТ СТОРІНКИ ПАСПОРТА

Як отримати візу № 5

Уяви та опиши ідеальну країну для дітей.

Вона повинна бути ...

Паспорт, сторінка 9

Поміркуй разом із батьками над тим, як твоя країна могла б допомогти:

- дітям із інвалідністю:

_____ ;

- дітям, які разом із батьками були вимушені втекти зі своєї країни (або міста):

_____ ;

- дітям, які постраждали від насильства або жорстокого поводження:

_____ .

На завершення Пригоди педагог подає традиційний сигнал про закриття Майстерні Майстра «Я». Звертає увагу дітей на сторінки Паспорта, які вони щойно отримали, і повідомляє, що потрібно зробити, щоб отримати візу № 5.

Пригода 6 «Я» має громадянську позицію»

Мета: допомогти дітям зрозуміти, що таке громадянська позиція, яке її значення для країни; спонукати їх до висловлення власної громадянської позиції.

Необхідні матеріали:

- дзвоник;
- поштова скриня (коробка, оздоблена поштовими марками, печатками, листівками з різних країн, написами українською та іноземними мовами «Секретно», «Не кидати», «Цінна посилка», «Для випробувань», перев'язана шнурком і запечатана так, аби створити ефект, що вона цінна й надіслана здалеку);
- записка «*Сувій розгорне Добрий громадянин, який першим отримає шосту візу*»;
- сторінки 10–11 Паспорта;
- Сувій;
- лінія «СТАРТ»;
- чотири комплекти по 10 карток (формат паперу А4) «*10 кроків до перетворення на Доброго громадянина*»;
- набір карток по 10 шт. (формат паперу А4) «*10 кроків до перетворення на Доброго громадянина*», на яких написано: «*1. Не будь байдужим. Будь чуйним до людини, яка поруч із тобою. 2. Поважай права інших осіб та захищай свої. 3. Будь чесним і гідним довіри. 4. Дотримуйся правил і законів. 5. Поважай власність інших. 6. Візьми на себе відповідальність за свої дії. 7. Активно шукай інформацію — дізнайся про світ навколо. 8. Будь волонтером — зміни залежать від тебе. 9. Знай своїх сусідів і залучи їх до змін. Так ти створиш спільноту. 10. Оберегай довкілля*»;
- Паспорт (виконує функцію особистого документа «Я», який складається із окремих аркушів формату А5, інформаційних сторінок та сторінок «Як отримати візу»).

Тривалість: 45 хв.

Сценарій Пригоди 6

Педагог, нагадавши про важливість отримання згоди на те, щоб доторкнутися до тіла іншої людини, у тиші йде вздовж рядів парт і збирає дітей к довгий ланцюжок, водить їх змійкою між рядами, виводить в ігрову зону і створює коло. Знаками закликає всіх скупчитися в центрі. Потім подає звуковий сигнал: *«Схоже, ми на місці! А хто у нас тут?»* Діти відповідають: *«Я... я... я!»* — *«Так багато «Я»? Чудово! Значить, ми точно на місці! Тож завітаймо знову до чарівної Майстерні Майстра «Я».*

Педагог ще раз подає звуковий сигнал і каже: *«Майстерня Майстра «Я» відчиняється!»*

Педагог сповіщає дітей про початок пригоди з випробуваннями на Громадянську позицію. Додає, що їхній пригодницький шлях добігає кінця. На цьому шляху вони вже здолали п'ять випробувань, здобули п'ять віз і дісталися країни Унікальна. Але щоб отримати паспорт громадянина цієї країни, їм необхідно пройти останнє, шосте, випробування.

Діти відкривають поштову скриню і знаходять там паспорти й коротку записку: *«Сувій розгорне Добрий громадянин, який першим отримає шосту візу».* Діти беруть свої Паспорти для подальшої роботи.

До уваги педагога!

До початку Пригоди педагогу потрібно на підлозі кімнати створити чотири смуги випробувань для 4 команд (за умови, що вправлятиметься група з 24 осіб).

Педагог гуртує дітей на лінії «СТАРТ» та просить їх пред'явити Паспорти з візами: *«Випробування, які ви пройшли, і отримані візи засвідчують, що ви люди гідні, відповідальні, дбаєте про власну безпеку».*

Далі педагог заохочує дітей пригадати, кого у країні Унікальна вважають Добрим громадянином (того, хто з повагою ставиться до місця, у якому живе; поважає інших; поважає той спосіб життя, який обирає інша людина, якщо він нікому не несе загрози; дбає про спільний простір разом із іншими — детальніше у сценарії Пригоди 5), підсумовує все сказане та доповнює: *«Доброму громадянину*

країни потрібно ще мати власну громадянську позицію. Запевняю вас, що цього можна навчитися. У нашому випадку для цього треба пройти смугу випробувань і добре запам'ятати всі зроблені вами 10 кроків».

Педагог демонструє дітям, як потрібно рухатися, і дає інструкції: «Дивіться, я демонструю, як потрібно рухатися смугою випробувань. Ви робите крок і стаєте біля картки, яка лежить на підлозі. Уважно читаєте, що на ній написано. Наприклад, «1. Не будь байдужим. Будь чуйним до людини, яка поруч із тобою». Вам треба запам'ятати те, що написано. Якщо вам із написаного щось незрозуміло — піднімайте руку. Коли я побачу чиюсь підняту руку, я скажу «СТОП», і всі мають зупинитися. Продовжувати рух можна лише після мого сигналу. Спочатку ми розберемо незрозумілі слова, а потім продовжимо рух. Той, хто здолав усі 10 кроків, стає на лінію «ФІНІШ» і готується до випробовування, щоб отримати шосту візу. Для цього потрібно буде без помилок назвати всі 10 кроків. Не обов'язково слово в слово, але обов'язково близько до змісту. Починатиме хтось охочий. Якщо він чи вона помиляється, продовжує наступний (наступна), і так, поки хтось із вас не назве правильно всі 10 кроків».

До уваги педагога!

Педагог пильнує, щоб діти виходили на смугу випробувань вчасно, не заважали одне одному, добре зрозуміли те, що вони читають, а тому перепитує, чи всі слова зрозумілі, вчасно дає пояснення, стежить за тим, щоб їх чули всі діти.

Педагог просить дітей розрахуватися на 1, 2, 3, 4 номери, для того щоб об'єднати їх у чотири команди, і дає інструкції для команд: «Всі «одички» зберіться біля смуги 1; усі «двійки» — біля смуги 2; всі «трійки» — біля смуги 3; усі «четвірки» — біля смуги 4. За моєю командою починайте крокувати один за одним, але не підганяйте тих, хто йде попереду! Ставтеся з повагою і розумінням, адже у різних людей різна швидкість запам'ятовування».

Педагог проводить випробування для Добрих громадян, щоб вони отримали шосту візу, і пропонує дітям за бажанням назвати «10 кроків до перетворення на Доброго громадянина».

До уваги педагога!

Педагог заохочує дітей брати участь у випробуванні. Хто першим дає правильну відповідь, той отримує право розгорнути і прочитати Сувій. Варто не затягувати час, бо є ще одне завдання. Педагог ставить усім дітям візи у їхніх Паспортах — вклеює інформаційні аркуші-пам'ятки «10 кроків до перетворення на Доброго громадянина».

Паспорт, сторінка 10

Як отримати візу № 6

Добрий громадянин, пам'ятай і виконуй завжди таке:

1. Не будь байдужим. Будь чуйним до людини, яка поруч із тобою.
2. Поважай права інших осіб та захищай свої.
3. Будь чесним і гідним довіри.
4. Дотримуйся правил і законів.
5. Поважай власність інших.
6. Візьми на себе відповідальність за свої дії.
7. Активно шукай інформацію — дізнайся про світ навколо.
8. Будь волонтером — зміни залежать від тебе.
9. Знай своїх сусідів і залучи їх до змін. Так ти створиш спільноту.
10. Оберегай довкілля.

Той (та) із числа переможців випробування, чия відповідь була найточнішою, дістає з поштової скрині Сувій і зачитує його для всіх.

Стор. 5

СУВІЙ

Сьогодні нам уже не потрібна фортеця. Ми позбулися високих мурів, бо вони не гарантували нам безпеки життя. Тепер наша країна — це наша фортеця. Державні закони, кордони, влада і добрі громадяни — ось гарантія нашої безпеки й добробуту. Ми завжди маємо власну громадянську позицію щодо покращення життя інших і вільно її висловлюємо нашій владі. В нашій Державі влада зобов'язана поважати своїх громадян і їхню громадянську позицію. Тож влада уважно розглядає їхні пропозиції і виконує.

Громадяни, напишіть тут вашу пропозицію до влади:

Ми, _____

вважаємо, що діти _____

мають проблеми, а саме _____.

Пропонуємо заради кращого життя цих дітей зробити таке:

_____

З повагою Гільдія СуперМайстрів «Я»

До уваги педагога!

Після того як Сувій зачитаний, педагог пропонує дітям покласти його на стіл та згуртуватися навколо. Педагог разом із дітьми формує пропозицію щодо покращення

життя дітей у нашій країні. Він нагадує дітям про завдання, яке вони виконували, щоб отримати візу № 5, коли вони вдома разом із батьками вже розмірковували над цими проблемами і записали свої пропозиції на сторінці 9. Діти обирають одну пропозицію та записують її у Сувій.

На завершення педагог роз'яснює дітям, що пропозицію до влади можна передати через адміністрацію школи, громадські організації чи оприлюднити в соціальних мережах на сторінках влади (наприклад, на сторінці Уповноваженого Президента України з прав дитини у фейсбуці). А потім разом із дітьми радиться, як саме вони вчинять зі своїми пропозиціями.

Педагог вручає останні сторінки Паспорта дітям і пропонує їм разом із батьками завершити його оформлення: скріпити разом усі сторінки Паспорта, зробити обкладинку, прикрасити окремі сторінки тощо. Потім педагог попереджає дітей, що готові Паспорти потрібно принести до школи для галереї.

До уваги педагога!

Педагог разом із дітьми робить у класі галерею Паспортів. Запрошує інших учнів і вчителів школи відвідати її. Пізніше можна зробити фотозвіт і розмістити його на сайті школи.

ТЕКСТ СТОРІНКИ ПАСПОРТА:

Паспорт, сторінка 11

Вітаємо!

Ти гідно пройшов (пройшла) випробування на Особисту гідність, Безпеку життя, Громадянську позицію і отримав (отримала) шість віз.

Пишаємося тобою і радо приймаємо до спільноти Добрих громадян країни Унікальна.

Ти гідний громадянин своєї країни!

Ми впевнені, що тобі сподобалася подорож, яка дозволила відчувати себе Гідною людиною та стати Добрим громадянином. Важливо, щоб ти поділився (поділилася) всім тим, чого навчився (навчилася), з дорослими та іншими дітьми, яких ти знаєш. У тебе, напевно, з'явилося багато ідей щодо того, що можна зробити, щоб життя багатьох дітей у твоїй країні стало гідним. Ми сподіваємося, що ти зробиш все, що у твоїх силах, заради реалізації своїх ідей!

Бажаємо тобі всього найкращого під час майбутніх Пригод.

З безмежною вірою в тебе Гільдія СуперМайстрів «Я»

P.S. Якщо ти бажаєш поділитися своїми ідеями з ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей», можеш надіслати повідомлення на електронну скриньку info@ccf.kiev.ua.

Не забудь вказати своє прізвище та вік. Команда фонду опублікує деякі з листів та малюнків на своєму сайті чи на сторінці у соціальній мережі.

На завершення Пригоди педагог подає традиційний звуковий сигнал про завершення Пригоди у Майстерні Майстра «Я»: *«Майстерня Майстра «Я» зачиняється! Майстер «Я» вирушає на допомогу та підтримку до інших дітей! А ми з Вами залишаємось із його підказками та настановами і, якщо нам буде необхідно, завжди зможемо пригадати їх. Ми стали озброєними ОСОБИСТОЮ ГІДНІСТЮ, БЕЗПЕКОЮ для успішного ЖИТТЯ, здатністю проявляти ГРОМАДЯНСЬКУ ПОЗИЦІЮ».*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 8 вправ для розвитку емоційного інтелекту [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://ekids.ua/8-vprav-dlya-rozvitku-emocijnogo-intelektu/>.
2. Навчіть дитину захищатися: метод. посібник / Автори-упоряд. Цюман Т. П., Нагула О. Л. За заг. ред. Цюман Т. П. – 2015. – 60 с.
3. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : Програма виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми ; наук. кер. та ред. І. Д. Звереві та Ж. В. Петрочко. К. : ФО-П Савісько І. С., 2017. – 88 с.
4. Тренинг развития жизненных целей (программа психологического содействия успешной адаптации / Алиева М.А., Гришанович Т.В., Лобанова Л.В., Травникова Н.Г., Трошихина Е.Г. Под. ред. Трошихиной Е.Г – СПб.: Речь, 2006. – С. 53-55, 60.
5. Формування навичок безпечної поведінки дітей. Частина 1. Вчимо дитину захищатися : метод. посібник / автори-упоряд.: Цюман Т.П., Нагула О.Л.; за заг. ред. Цюман Т.П. – К.: Видавництво: ФОП Буря О.Д., 2017. – 52 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Дітям про громадянство людей, рослин і тварин». Воркшоп Алевтини Кахідзе // Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=K6ib9dWNf3U>.
2. Анета Квашни, Марлена Тромбінська-Хадух Без ляпасу: як з любов'ю та повагою визначати дитині кордони [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/without_smack_training.pdf.
3. Громадянська освіта в школах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hgi.org.ua/?ch=gr_osv_sk.
4. Соціальний ролик про сортування сміття // Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=91OM9aZLxyg>.
5. Упровадження програми виховної роботи з учнями щодо питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» : навч.-метод. посіб. (для інститутів післядипломної пед. освіти) / авт.-упор. І. Д. Зверева, Ж. В. Петрочко, Т. П. Цюман, В. С. Петрович, Н. О. Москвіна, А. М. Шеламкова ; за заг. ред. І. Д. Звереві, Ж. В. Петрочко. – К. : Видавництво ФО-П Буря О.Д., 2014. – 156 с. // Режим доступу: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/Method_recom_institute.pdf.
6. Що означає бути гідним [Електронний ресурс]// Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=124>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Наталія Бойчук, заступник директора з виховної роботи ЗОШ I-III ступенів № 2 м. Копичинці, психолог, має досвід роботи із дітьми з особливими освітніми потребами. У доробку більше 20 публікацій наукового та навчально-методичного характеру у сфері соціально-психологічної, виховної роботи з дітьми та молоддю, зокрема з питань протидії торгівлі людьми та розвитку життєвих навичок, створення безпечного освітнього середовища, розвитку потенціалу громади. Співпрацює з ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей» як ведуча навчальних заходів для фахівців, які працюють з дітьми, та співавторка навчально-методичних посібників.

Олександра Заруцька, експертка з комунікацій ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей». Розробниця та співавторка просвітницьких матеріалів і кампаній, спрямованих на просування сталого способу життя, попередження та реагування на надзвичайні ситуації, профілактику дискримінації та гендерно обумовленого насильства, попередження насильства над дітьми, запобігання ризикованій поведінці підлітків, обізнане батьківство тощо.

Олена Нагула, психологиня, дитяча психотерапевтка, кандидат психологічних наук, національна експертка Ради Європи з питань попередження сексуального насильства над дітьми, співавторка низки методичних матеріалів з формування навичок безпечної поведінки у дітей, навчаючий тренер ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей». Основні наукові публікації присвячені методиці тренінгової діяльності та батьківській компетентності.

Тетяна Цюман, доцент кафедри психології особистості та соціальних практик Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент. Голова Правління ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей». Авторка понад 50 публікацій наукового та навчально-методичного характеру у сфері соціально-психологічної роботи з дітьми та молоддю, соціально-вразливих осіб з питань психопрофілактики насильства, протидії торгівлі людьми, розвитку життєвих навичок, цілепокладання та формування навичок безпечної поведінки. В якості національного експерта має досвід співпраці з ЮНЕСКО, офісом Ради Європи в Україні, Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні, Міжнародної громадської організації «Word Jewish Relief» (Велика Британія), Deutsche Gesellschaft Fuer Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Соломія Чопик, кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології розвитку та консультування, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, сертифікований консультант у методі позитивної психотерапії. Експертка соціальних проектів ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей» та ведуча навчальних заходів для фахівців, які працюють з дітьми. Основні наукові публікації пов'язані з особистісним розвитком молодших школярів.